

Abô Mavi atu ba Luk hato Abô môŋ

Luk hato kapyã êntêk. Yani ma anyô loŋ buyaŋ ma miŋ Israeł te ami. Yani ma dokta te ma Pol anêŋ anyô môlô. Yanida ma miŋ hayê Yisu ami, ma doŋtom hanaŋ abô haviŋ nê nômbêŋ atu ba bôk êyê Yisu hathak malenŋ.

Yani hato kapyã êntêk hadêŋ anyô bêŋ Tiapilus. Tiapilus ma anyô Lom te. Tiapilus miŋ bôk hayê pik atu Yisu hamô ba haveŋ ami. Ba intu Luk hawasa bêŋ anôŋ. Luk lahaviŋ Tiapilus eyala abô avanôŋ esak malêla takatu ba Yisu hanaŋ ba hadum. Ba intu hato hathak malêla takatu habitak vêm ka evathu Yisu hi aleba hayô waklavôŋ hathak leŋ ba hi. Aêŋ iyom ma Luk hik thô nena Yisu miŋ halêm ek nêŋ nê Israeł iyom bulubiŋ ami. Mi, halêm ek nêŋ nê Israeł lôk nê loŋ buyaŋ bulubiŋ imbiŋ. Luk halam Yisu nena, “Anyô Anêŋ Nakaduŋ” bêŋ anôŋ.

Hato kapyã êntêk hadêŋ 60 mena 70 AD la. Ma haveŋ yam ma hato kapyã Aposel haviŋ.

Abô môŋ

¹ *Anyô bêŋ Tiapilus, avômalô bêŋ anôŋ eto kapyã hathak nôŋ takatu ba bôk hik anôŋ hêk yêlô malêvôŋ. ² Thêlô eto abô hatôm atu ba anyô vi êyê Yisu hadum ba hanaŋ. Nê êŋ êmô hatôm

* **1:1:** Ap 1:1

Wapômbên anêṅ ṅê ku ek enaṅ abô hadêṅ avômalô. ³ Aêṅ ba yalenṅmavi anôṅ ba yahato kapya êntêk hadêṅ o hathak nôṁ takêṅ ek malê nena yada yahadum ku bêṅ anôṅ ek yahanaṅ hik abô takêṅ liṅ hathak Yisu anêṅ ku sapêṅ ek yenaṅ abô êṅ imbitak êtôm loho mavi. ⁴Yahato abô takêṅ ek nêṁ o sa ek oyala abô takatu ba bôk holaṅô, êṅ ma abô avanôṅ.

Aṅela hayô ek Sekalaia

⁵ Sêbôk atu ba Kiṅ Helot hayabiṅ avômalô Judia ma anyô habôk da te hamô ba anêṅ athêṅ nena Sekalaia. Yani hadum ku habôk da havinṅ ṅê ôdôṅ atu ba iniṅ athêṅ nena Abiya. Ma yanavi Elisabet habitak anêṅ Alon anêṅ limi havinṅ. ⁶ Thai êṁô thêthônṅ mavi hêk Wapômbên ma, ma ethak esopa abô balabuṅ lôk Anyô Bêṅ anêṅ abô sapêṅ ba iniṅ kambom mi. ⁷ Ma donṅtom Elisabet ma avi yamu ba intu thai avômena mi, ma êṁô aleba eyalôv.

⁸ Wak te ma ôdôṅ Abiya iniṅ waklavônṅ nindum ku êṁô unyak mathenṅ. Ma etak Sekalaia ek indum ku êṅ. ⁹ *Thêlô esopa ṅê êbôk da iniṅ kobom ba ibi valu ek nêgê nena opalê intu tem imbitak êyô Anyô Bêṅ anêṅ unyak mathenṅ ba ni ek êmbôk kamunṅ ôv mavi. Êṅ ma Sekalaia anêṅ athêṅ habitak ba yani hi Wapômbên anêṅ unyak ek êmbôk da. ¹⁰ Ma Sekalaia habôk da ôv mavi ba avômalô bêṅ anôṅ iminṅ unyak viyaiṅ ba etenṅ mek iminṅ.

¹¹ Êṅ ma Anyô Bêṅ anêṅ aṅela te hayô ek Sekalaia ba haminṅ loṅ êbôk da ôv mavi anêṅ loṅ vianôṅ.

* **1:9:** Kis 30:7

¹² Sekalaia hayê aņela, êņ ma hasoņ ba hakô kambom. ¹³ Ma doņtom aņela hanaņ, “Sekalaia, miņ ôkô ami. Anêġmek ma Wapômbêņ halaņô. Vônim Elisabet tem embathu nalum malô te ba ondam anêņ athêņ nena Jon. ¹⁴ Ma tem lemmavi bêņ anôņ. Amena êņ habitak ma avômalô bêņ anôņ tem leņiņmavi ¹⁵ *ek malê nena yani tem imbitak anyô lôk athêņ bêņ imiņ Anyô Bêņ ma. Yani miņ hatôm inum yak waiņ lôk ņaņ maniņ vi ami. Hamiņ talêbô la denaņ ma tem Lovak Matheņ êġbôlô yani kapô siņ. ¹⁶ Ma tem endom avômalô Israeġ bêņ anôņ ba ini êġdêņ Anyô Bêņ, thêlônin Wapômbêņ. ¹⁷ *Ma yani tem êġmôņ ek Anyô Bêņ ma anêņ lôklokwaņ lôk ku lo loņ ma tem êġtôm Elia anêņ. Ma tem indum ba lami lôk nali nimbatak kapôlônin doņtom. Lôk indum ņê leņôndôņ kôtôņ leņôndôņ ekyav ek nedaņô ņê thêthôņ iniņ auk mavi. Ma yani tem indum aêņ ek avômalô nêġpôġek i ba neyabiņ Anyô Bêņ anêņ êyô.”

¹⁸ Ma Sekalaia hanaņ hadêņ aņela, “Yai luvi bôk ayalôv yôv ba yanêġmibiņ abô êņ aisê?”

¹⁹ *Ma doņtom aņela hanaņ viyaņ nena, “Ya Gebiel, ba yahamiņ Wapômbêņ thohavloma. Ba intu yanida hêv ya ba yahalêġek yanaņ abô mavi êġtêk êġdêņ o. ²⁰ Yôv ma ondaņô, miņ hêġvhaviņ yenaņ abô ami. Aêņ ba vembôlêk tem putup ba miņ hatôm onaņ abô ami endeba yenaņ abô êġtêk injik anôņ êġtôm waklavôņ atu ba Wapômbêņ hanaņ am.”

²¹ Avômalô eyabiņ Sekalaia aleba mi ma

* **1:15:** Nam 6:2-3 * **1:17:** Mal 3:1; 4:5-6; Mat 17:11-13 * **1:19:** Dan 8:16; 9:21

lenjñhabi nena malê te lêk hapôm Sekalaia hamô unyak mathen kapô am? ²² Ma Sekalaia hale yain ma abôlêk putup. Ba hik nômkama thô hathak ban iyom ma miñ hanañ abô ami. Aên ba thêlô eyala nena yani lêk hayê wên te hêk unyak mathen kapô.

²³ Sekalaia hadum anên ku yôv ma yani havôhi anên unyak. ²⁴ Haven yam ma Sekalaia yanavi Elisabet hasaben. Ma havuñ i hatôm ayôn bahenvi. ²⁵ Ma hanañ nena, “Anyô Bên lamavi ba hadum nôm êñ ek ya ba hêv yenañ mama vê hêk avômalô malenñ.”

Añela hayô ek Malia

²⁶ Elisabet hasaben hatôm ayôn bahenvi ba lahavute, ma Wapômbên hêv añela Gebliel ba hi hayô malak Nasalet hêk Galili kapô. ²⁷ *Yani hi hadên avi muk te anên athên nena Malia. Malia anên avômalô bôk epesañ abô yôv ek nendom yani êndên anyô te anên athên nena Josep. Josep ma Kiñ Devit anên lim. ²⁸ Añela hi hadên Malia ma hanañ, “Waklêvôn mavi o! Anyô Bên hêv lamavi anôn hadên o ba hamô haviñ o.”

²⁹ Ma Malia halanô abô êñ ma hason kambom ba lahabi nena abô êntêk ma aisê am. ³⁰ Ma donjom añela hanañ hadên yani, “Malia, miñ ôkô ami. Lêk hôpôm Wapômbên anên lamavi. ³¹ *Ondañô, tem osaben ba onja okna te ba ondani anên athên nena Yisu. ³² *Yani ma tem imbitak anyô lôk athên bên. Ma tem nendam yani nena Wapômbên Len anên

* **1:27:** Mat 1:16,18 * **1:31:** Ais 7:14; Mat 1:21-23 * **1:32:** 2Sml 7:12-13,16; Ais 9:7

Nakaduᅇ. Ma tem Anyô Bêᅇ Wapômbêᅇ nêᅇ lim Devit anêᅇ ku kiᅇ êndêᅇ yani. ³³ Ma tem êᅇmô êtôm Jekop anêᅇ avômalô iniᅇ kiᅇ wak nômbêᅇ intu sapêᅇ. Ma anêᅇ ku eyabiᅇ anêᅇ avômalô hatôm nêᅇᅇ yak ami ma mi anôᅇ.”

³⁴ Ma Malia hanaᅇ hadêᅇ aᅇla aêntêᅇ, “Nôm êᅇ tem imbitak aisê am? Miᅇ bôᅇ yahêᅇ haviᅇ anyô te ami.”

³⁵ Ma aᅇla hanaᅇ nena, “Lovak Matheᅇ tem êlêᅇ êndôᅇ o ma Wapômbêᅇ Leᅇ anêᅇ lôᅇkloᅇwaᅇ tem êyô o vôᅇ. Ba amena atu ba hovathu ma tem matheᅇ ba nendam nena Wapômbêᅇ Anêᅇ Nakaduᅇ. ³⁶ Ondaᅇ. Yatam avi Elisabet bôᅇ avôdôᅇna ba elam yani nena avi yamu, ma doᅇtom lêᅇ hasabeᅇ ba anêᅇ ayôᅇ bahêᅇvi ba lahavute ba tem embathu amena te. ³⁷*Nôᅇlate miᅇ malaiᅇ ek Wapômbêᅇ indum ami.”

³⁸ Ma Malia hanaᅇ, “Ya ma Anyô Bêᅇ anêᅇ avi ku. Ba indum êndêᅇ ya êtôm intu honaᅇ.” Êᅇ ma aᅇla hatak Malia ba hi.

Malia hi hayê Elisabet

³⁹ Ma Malia hatak anêᅇ loᅇ ma hi ketheᅇ ba hayô malak te atu ba hêᅇ loᅇ dumlolê anêᅇ Judia. ⁴⁰ Ma habitak hayô Sekalaia anêᅇ unyak kapô ma hanaᅇ wاكلêᅇvôᅇ mavi hadêᅇ Elisabet. ⁴¹ Ma Elisabet halaᅇ anêᅇ abô ma amena hapundik hamiᅇ yani la kapô ba Lovak Matheᅇ havôlô yani kapô siᅇ. ⁴² Êᅇ ma Elisabet halam kaêᅇ lôᅇ lamavi ba hanaᅇ, “Wapômbêᅇ hêᅇ lamavi bêᅇ anôᅇ hadêᅇ o hamôᅇ ek avi vi. Ba tem indum mavi êndêᅇ o imbiᅇ amena intu ba hamiᅇ o kapôlôm. ⁴³ Ma doᅇtom ya

* 1:37: Stt 18:14

avi alê te ba yenañ Anyô Bêñ anêñ talêbô halêm ek ênjê ya? ⁴⁴ Ondañô, yahalañô anêm waktlêvôn, êñ ma amena êntêk hamiñ yalensoam lamavi ba hapundik. ⁴⁵ Bôk holañô Wapômbêñ anêñ abô ba hôêvhaviñ nena tem indum aêñ. Ba intu ômô lôk lemmavi!”

Malia anêñ yey

- ⁴⁶ *Ma Malia hanañ,
 “Yakapôlôn habô Anyô Bêñ anêñ athêñ,
⁴⁷ ma yadahôlôn lamavi hadêñ Wapômbêñ atu
 ba hêv ya bulubiñ
⁴⁸ ek malê nena yani hayê ba lahabi anêñ avi
 oyañ atu ba hadum anêñ ku.
 Avômalô sapêñ tem nenañ nena Wapômbêñ hêv
 lamavi hadêñ ya hatôm wak nômbêñ intu
 sapêñ
⁴⁹ ek malê nena Wapômbêñ Lôklokwañ Anôn
 hadum nômbêñ ek ya.
 Ma anêñ athêñ ida ênjêk mathen.
⁵⁰ *Yani hathak hêv kapô hadêñ ñê takatu ba elañô
 anêñ abô hadêñ sêbôk ma êntêk ma emben
 yam imbiñ.
⁵¹ *Yani hadum ku bêñbêñ hathak yani anêñ
 lôklokwañ.
 Ma hathak havalon avômalô takatu ba êbôï ma
 habi i hi.
⁵² *Ma hathak hamô ñê bêñbêñ iniñ lôklokwañ lu.
 Ma hêv athêñ bêñ hadêñ ñê athêñ mi.

* **1:46:** 1Sml 2:1-10 * **1:50:** Sng 103:13,17 * **1:51:** 2Sml
 22:28 * **1:52:** Jop 12:19; 5:11; Sng 147:6

53 *Ma hathak havakôn avômalô takatu ba ema kisi hathak nô mavi anôn ba leñijviyak. Ma doñtom ñê lôk nômkama bêñ, ma hathak hêv i vê ba i oyañ.

54-55 *Ma yani hathak hêv anêñ avômalô ku Islael sa, ma lahabi anêñ abô atu ba bôk havak havin Ablaham lôk anêñ limi sapêñ nena tem laimbi i ba nê m i sa wak nômbêñ intu sapêñ.”

56 Êñ ma Malia hamô havin Elisabet hatôm ayôn lô vêm ma halehi anêñ loñ hathak loñbô.

Elisabet havathu Jon anyô hathik ña

57 Ma Elisabet anêñ waklavôn embathu hayô ba havathu okna te. 58 Êñ ma Elisabet anêñ thalalen lôk anêñ avômalô elañ nena Anyô Bêñ hêv kapô bêñ hadêñ yani ba intu êbôi lôk leñijmavi anôn.

59 *Ma amena êñ hamô hatôm wak bahenji ba lahavulô, ma anêñ avômalô êlêm ek nengothe anêñ kupik. Ma leñijhavin nê nê m lambô Sekalaia da anêñ athêñ êndêñ okna êñ. 60 Ma doñtom talêbô hanañ nena, “Mi. Alalô nandam nena Jon.”

61 Ma thêlô enañ hadêñ yani nena, “Libumi la miñ bôk ewa athêñ Jon ami.”

62 Êñ ma thêlô enañ hik lambô liñ hathak bahenji nena nendam anêñ athêñ aisê? 63 Aêñ ba hanañ hathak bañ nena neja aselen te êlêm. Ma hato nena, “Okna êñ anêñ athêñ ma Jon.” Ma thêlô sapêñ êyê athêñ êñ ba eson kambom. 64 Ma kethen oyañ ma Sekalaia hanañ abô hathak loñbô

* 1:53: Sng 34:10 * 1:54-55: Sng 98:3; Stt 17:7; Mai 7:20

* 1:59: Stt 17:12; Wkp 12:3; Luk 2:21

ba habô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ. ⁶⁵ Ma avômalô malak êḡ êyê nôḡm êḡ ba êkô kambom. Ma abô êḡ hi havenḡ Judia iniḡ loḡ takatu ba hamô dumlolé sapêḡ. ⁶⁶ Ma thêlô enaḡ hadêḡ i nena, “Anyô Bêḡ anêḡ lôklokwaḡ hamô havinḡ amena êntêk ba embenḡ yam ka tem imbitak aisê?”

Sekalaia anêḡ yeḡ

⁶⁷ Yôv ma Lovak Mathenḡ hayô halôk Jon lambô Sekalaia kapô ba hananḡ abô plopet aêntêk,

⁶⁸* “Anyô Bêḡ, Isael iniḡ Wapômbêḡ, lêk halêḡ ek nêḡm anêḡ avômalô vê êḡjêk iniḡ malaiḡ. Ba intu nanêḡm athêḡ bêḡ êndêḡ yani.

⁶⁹*Yani hêv Anyô Lôklokwaḡ te habitak anêḡ anyô ku Devit anêḡ thalalenḡ ek nêḡm alalô bulubiḡ.

⁷⁰ Yani hadum aêḡ hatôm sêbôk ba hananḡ hadêḡ anêḡ plopet mathenḡ ba enaḡ nena

⁷¹*tem Wapômbêḡ nêḡm alalô bulubiḡ êḡjêk ḡê vovak lôk ḡê takatu ba bôk êpôlik hathak alalô.

⁷²*Aêḡ ba yani hêv kapô ek alalôaniḡ bumalô lôk lahabi anêḡ tabô mathenḡ.

⁷³*Abô atu ba yani bôk havak balabuḡ havinḡ alalôaniḡ kamik Ablaham nena

⁷⁴tem nêḡm alalô bulubiḡ êḡjêk ḡê vovak iniḡ lôklokwaḡ ek alalô nandum anêḡ ku ma miḡ nakô ami

* **1:68:** Sng 72:18 * **1:69:** Sng 18:2 * **1:71:** Sng 106:10

* **1:72:** Stt 17:7; Sng 105:8-9 * **1:73:** Stt 22:16-17

- 75 *ek namô mathen lôm thêthônj ênjêk Wapômbênj ma êtôm wak nômbênj intu sapênj.
- 76 *Aênj ba, yenañ okna, tem ômônj ek ôpôpêk Anyô Bênj anênj loñôndê ek êlêm ba intu tem nendam o nena Wapômbênj Lenj anênj plopet.
- 77 *Lôm ôndônj anênj avômalô ek neyala nena Wapômbênj tem nêm i bulubiñ esak hêv iniñ kambom vê.
- 78 *Alalôaniñ Wapômbênj lahiki bênj anônj ba intu hêv kapô ba tem indum nôm êñ lôm nêm anênj wak êlêm anênj lenj
- 79 ek nêm deda êndênj avômalô takatu ba bôm ema ba êmô momañiniñ bênj kapô. Lôm anênj deda êñ tem nêm alalô sa ek nambenj loñôndê labali mavi.”
- 80 Ma Jon halumbak bênj ma habitak lôklokwan hathak hêvhavinj. Êñ ma hi hamô loñ thiliv ba hayabiñ anênj waklavônj êlêm yaiñ ek indum anênj ku ênjêk avômalô Israël malenj.

2

Malia havathu Yisu (Mat 1:18-25)

¹ Waklavônj êñ ma Sisa Ogastus havak abô majan ek neja avômalô pik takatu ba Lom eyabiñ i iniñ athênj. ² Wak êñ ma mônj anônj ek gavman hawa avômalô iniñ athênj. Ma Kulinius ma hamô hatôm plovins Silia iniñ gavman bênj. ³ Êñ ma avômalô sapênj i iniñ malak ôdônj nenanena ek neja iniñ

* **1:75:** Tit 2:12-14 * **1:76:** Ais 40:3 * **1:77:** Jer 31:34

* **1:78:** Ais 60:1-2

athên. ⁴ Josep habitak anêḡ Kiḡ Devit anêḡ thalalen. Ba intu hatak Nasalet anêḡ Galili ma hi Devit anêḡ malak ôdônḡ Betlehem anêḡ Judia. ⁵ Yani hi havinḡ Malia ek neto thaininḡ athênḡ. Avi êḡ bôk epesanḡ anêḡ abô yôv ek nendom êndênḡ Josep. Ma wak êḡ ma Malia hasabenḡ.

⁶ Êmô Betlehem denanḡ ma Malia anêḡ waklavônḡ hayô ek embathu. ⁷ Ma havathu namalô bôp ba havuliv hathak sôp ba hadô hêk bokmanḡkao ininḡ kabum ek malê nena unyak atu ba hêk ek avômalô nêjêk ma lêk putup ba mi.

Anjela hayô ek ḡê eyabinḡ bok

⁸ Ma ḡê eyabinḡ boksipsip doho êmô lonḡ êḡ viyainḡ ba eyabinḡ ininḡ bok hadênḡ bôlôvônḡ. ⁹ Ma Anyô Bêḡ anêḡ anjela te hayô ek thêlô lôk Anyô Bêḡ anêḡ deda lôkmanḡginḡ habi hayôhêk thêlô ba êkô kambom. ¹⁰ Ma donḡtom anjela hananḡ nena, “Minḡ nôkô ami. Odanḡô! Yahawa abô mavi halêm ek môlô ba tem indum avômalô sapênḡ leninḡmavi anônḡ. ¹¹ Lêk êntêk hêk Devit anêḡ malak ma avi te havathu okna te atu ba tem nêḡm môlô bulubinḡ. Yani ma Anyô Bêḡ, Mesia* atu ba Wapômbêḡ bôk hatak ek nêḡm anêḡ avômalô bulubinḡ. ¹² Môlô tem ôḡḡ amena kasek te ivuliv hathak sôp ba êdô hêk bokmanḡkao ininḡ kabum. Nôm êḡ ma hatôm lavôninḡ ek môlô ôḡḡ.”

¹³ Anjela hananḡ yôv ma kethenḡ oyanḡ ma anjela bêḡ anônḡ anêḡ lenḡ êlêm ivinḡ yani. Ma êbô Wapômbêḡ anêḡ athênḡ ba enanḡ aêntêk,

* **2:11:** Mesia ma abô Hiblu ma Kilisi ma abô Glik. Ma anêḡ ôdônḡ ma ‘Ôpatu ba Wapômbêḡ hêv ek nêḡm avômalô bulubinḡ.”

14* “Nômbô Wapômbêṅ anêṅ athêṅ lôkmanṅiṅ esak leṅbum.
Ma pik ma anêṅ labali êmô imbiṅ avômalô takatu ba Wapômbêṅ lamavi hathak.”

Nê eyabiṅ bok i êyê Yisu

15 Anjela etak thêlô ba i malak leṅ ma nê eyabiṅ bok enaṅ hadêṅ i, “Alôana ek nagê nôṃ atu ba Anyô Bêṅ hanaṅ hadêṅ alalô nena lêk habitak Betlehem.”

16 Êṅ ma thêlô i ketheṅ ma êpôm Malia lo Josep ma amena kasek atu ba hêk bokmanṅkao iniṅ kabum. 17 Thêlô êyê yôv ma enaṅ abô takatu ba anjela hanaṅ hadêṅ i hathak amena êṅ. 18 Ma avômalô elañô nê eyabiṅ bok iniṅ abô êṅ ba esonṅ kambom. 19 *Ma Malia lahabi abô takêṅ ba havalonṅ loṅ hêk kapô. 20 Ma nê eyabiṅ boksipsip ele i ma êbô Wapômbêṅ lôk leṅiṅmavi anôṅ hadêṅ Wapômbêṅ hathak nôṃ takatu ba thêlô êyê lo elañô hatôm atu ba anjela hanaṅ hadêṅ i.

Elam Yisu anêṅ athêṅ

21 *Wak bahenṅvi ba lahavulô hale ba hi ma enṅothe okna êṅ anêṅ kupik ba elam anêṅ athêṅ nena Yisu. Athêṅ êṅ ma Malia miṅ hasabenṅ ami denaṅ ma anjela te bôk dalam yôv.

Simeon lo Ana êyê Yisu

22 *Josep lo Malia iniṅ waklavônṅ nimbitak mabuṅ ênjêk Wapômbêṅ ma hayô hatôm balabuṅ atu ba Mose bôk hato. Êṅ ma ewa Yisu ba i

* 2:14: Luk 19:38 * 2:19: Luk 2:51 * 2:21: Luk 1:31

* 2:22: Wkp 12:1-8

Jelusalem ek nênenêm êndêḡ Anyô Bêḡ ²³ *hatôm anêḡ balabuḡ bôk hanaḡ yôv nena, “Nônêḡ anyô môḡ sapêḡ êndêḡ Wapômbêḡ.” ²⁴ *Lôk i ek nêmbôk da hatôm Anyô Bêḡ anêḡ balabuḡ bôk hanaḡ nena, “menak bôbô lokwanju mena thabiyom muk lokwanju.”

²⁵ Ma anyô te hamô Jelusalem ba anêḡ athêḡ nena Simeon. Yani ma anyô thêthôḡ ba hasopa abô balabuḡ dedauḡ mavi. Yani hayabiḡ Mesia atu ba tem nêḡ Israeḡ thêvô. Ma Lovak Matheḡ hamô haviḡ Simeon. ²⁶ Ma Lovak Matheḡ bôk hanaḡ hadêḡ yani yôv nena tem miḡ ema ami ma êmô endeba ênjê Anyô Bêḡ anêḡ Mesia vêḡmam. ²⁷ Ma Lovak Matheḡ halom yani ba hi Wapômbêḡ anêḡ unyak matheḡ. Yani hamô denaḡ ma Josep lo Malia ewa Yisu ba êlêm ek nesopa abô balabuḡ. ²⁸ Ma Simeon hasip okna hamô baḡ ma habô Wapômbêḡ ba hanaḡ aêntêk,

²⁹ “Anyô Bêḡ Wapômbêḡ, ya anêḡ anyô ku. Lêk yahayê yôv ba tem yama lôk yalenḡmavi êtôm atu ba bôk hovak abô haviḡ ya.

³⁰ *Lêk yamaleḡ hayê nôḡm atu ba hôêv ek nêḡ yêlô bulubiḡ.

³¹ Hôpôpêk nôḡm êḡ hêk avômalô sapêḡ maleniḡ.

³² *Nôm êḡ ma hatôm deda ek avômalô loḡ buyaḡ nêgê,
ma tem nêḡ athêḡ lôkmaḡḡiḡ êndêḡ anêḡ avômalô Israeḡ.”

* **2:23:** Kis 13:2 * **2:24:** Wkp 12:8 * **2:30:** Ais 52:10; Luk 3:6; Tit 2:11 * **2:32:** Ais 42:6; 49:6; 52:10

³³ Yisu anêḡ lambô lo talêbô elanô Simeon anêḡ abô atu ba hanaḡ hathak okna êḡ ba eson kam-bom. ³⁴ *Êḡ ma Simeon hêv mek hadêḡ thêlô ma hanaḡ hadêḡ Malia aêntêk, “Wapômbêḡ hatak okna êntêk ek indum avômalô Israêl bêḡ anôḡ nêḡnêḡ yak ma bêḡ anôḡ nimbiyô nimiḡ. Yani tem êḡmô êtôm Wapômbêḡ anêḡ lavôḡḡḡ te ma donḡtom avômalô bêḡ anôḡ tem miḡ nêḡnêḡmimiḡ yani ami. ³⁵ Êḡ ma avômalô bêḡ anôḡ iniḡ auk loḡ kapô tem imbitak loḡ yaiḡ. Ma tem kapôlôm indinḡ o êtôm biḡ vovak hadabêḡ bimdaluk kisi.”

³⁶ Ma plopet avi te hamô haviḡ ba anêḡ athêḡ nena Ana. Yani ma Panuel anêḡ nalavi ba habitak anêḡ Asel anêḡ ôdôḡ. Yani bôk avôdôḡna ba anêḡ sondabêḡ hatôm 84. Sêbôk ba yani avi muk ma hawa anyô ba hamô haviḡ yamalô hatôm sondabêḡ bahenḡvi ba lahavuju. ³⁷ Vêḡm ma yamalô hama ma yani hamô hatôm avi tôp sondabêḡ bêḡ anôḡ. Wak lo bôlôvôḡ ma miḡ hatak unyak mathenḡ ami, ma hathak hatak nôḡm ek nêḡm yenḡ lo etenḡ mek. ³⁸ Ma Simeon hanaḡ abô denaḡ, ma avi êḡ hi habobo thêlô ma hêv lamavi hadêḡ Wapômbêḡ. Ma hanaḡ abô hathak okna êḡ hadêḡ avômalô takatu ba êḡmô ek eyabiḡ waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ nêḡm avômalô Israêl vê êḡḡjek iniḡ malaiḡ.

³⁹ *Josep lo Malia idum nôḡmkama sapêḡ hatôm atu ba Anyô Bêḡ anêḡ balabuḡ hanaḡ vêḡm ma ele i iniḡ malak Nasalet hêk Galili. ⁴⁰ Ma okna halumbak ba habitak lôklokwaḡ. Ma anêḡ auk

* **2:34:** Ais 8:14; Mat 21:42; 1Pi 2:8 * **2:39:** Mat 2:23

mavi bêñ anôn. Ma Wapômbên anên wapôm hamô haviñ yani.

Yisu hamô unyak mathen kapô

⁴¹ *Sondabên nômên intu ma Yisu anên talêbô lo lambô i Jelusalem ek nêgê waklavôn anên athên nena Hale ba Hi.* ⁴² Ma Yisu anên sondabên hatôm laumiñ ba lahavuju, ma thêlô idum aên ba ethak ba i Jelusalem ek nêgê waklavôn êñ. ⁴³ Waklavôn bêñ êñ hale halôk ma thêlô ele i iniñ loñ. Ma okna Yisu ma hamô Jelusalem dena. Ma talêbô lo lambô êthôn ba i. ⁴⁴ Ma eson nena lêk haviñ anên avômalô vi ba hi la. Ba even wak daluk te vêm ma êyê mi, êñ ma i êbôlêm yani haveñ iniñ avômalô malêvôn. ⁴⁵ Ma donjom miñ êpôm ami, êñ ma êvôi Jelusalem hathak loñbô ek nêmbôlêm yani. ⁴⁶ Wak lô hale ba hi yôv ma êpôm yani hamô unyak mathen kapô. Yani hamô haviñ kêdônwaga doho ba halañ iniñ abô ma hanañ hik thêlô liñ. ⁴⁷ Avômalô takatu ba elañ anên abô lôk anên auk bêñ ma eson kambom. ⁴⁸ Êñ ma lambô lo talêbô êyê yani ba eson kambom haviñ. Ma talêbô hanañ, “Yenañ okna, hudum malê aên? Yai akô kambom ba abôlêm o.”

⁴⁹ Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Mamu ôbôlêm ya eka? Miñ oyala nena tem yamô Wakamik anên unyak ami e?” ⁵⁰ Ma donjom êthôn anên abô êñ anên ôdôn paliñ.

* **2:41:** Kis 12:24-27; 23:14-17; Lo 16:1-8 * **2:41:** Sêbôk ma Wapômbên anên añela ik Ijip iniñ apenena môñ vônô. Ma hayô Israeñ ma hayê thalalen hamô iniñ unyak abôlêk, êñ ma hale ba hi ba miñ hik Israeñ te vônô ami.

51 *Yôv ma hi havinḡ talêbô lo lambô ba i Nasalet. Ma hanaḡo iniḡ abô ba hasopa. Ma talêbô havalonḡ abô takêḡ loḡ hêk kapô. 52 *Yisu habitak bêḡ ma anêḡ auk mavi anôḡ. Ma Wapômbêḡ lôk avômalô leḡinḡmavi hathak yani.

3

*Jon anyô hathik ḡaḡ hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô
(Mat 3:1-12; Mak 1:2-8; Jon 1:19-28)*

1 Hadêḡ sondabêḡ lauminḡ ba labahenḡvi atu ba kiḡ Sisa Taibelias hayabinḡ Lom, ma Pontius Pailat hayabinḡ Judia, ma Helot hayabinḡ Galili, ma yaḡ molok Pilip hayabinḡ Itulia lo Takonitis, ma Lisantias hayabinḡ Abilene, 2 ma Anas lo Kaiapas êmô hatôm anyô bêḡ êbôk da. Hadêḡ wak êḡ ma Sekalaia nakaduḡ Jon hamô loḡ thiliv, ma Wapômbêḡ hêv anêḡ abô hadêḡ yani. 3 *Êḡ ma Jon hi havenḡ loḡ takatu ba hamô habobo ḡaḡ Jolodaḡ ma hanaḡ ek avômalô nede kapôlôḡinḡ liliḡ ba nisik ḡaḡ ek Wapômbêḡ nêḡ iniḡ kambom vê. 4 Hatôm plopet Aisaia bôk hato halôk anêḡ kapya nena,

“Kaêk te halam havenḡ loḡ thiliv nena,
‘Nôpôpêk loḡôndê ek Anyô Bêḡ êlêm,
ma nopesaḡ ba imbitak thêthôḡ ek yani.

5 Nusivuḡ kolosoḡ sapêḡ siḡ
ma node dumlolê sapêḡ pesa ba imbitak kalôḡ
mavi.
Ma nopesaḡ loḡôndê lokbaḡ ba imbitak
thêthôḡ,

* 2:51: Luk 2:19 * 2:52: 1Sml 2:26; Snd 3:4 * 3:3: Ap 13:24

ma lojôndê kekela ma nopesaŋ ba imbitak thêthê mavi.

⁶ Ma avômalô pik sapêŋ tem nêgê Wapômbêŋ anêŋ kobom atu ba hêv avômalô bulubiŋ.’”

Aisaia 40:3-5

⁷ *Avômalô bêŋ anôŋ i hadêŋ Jon ek isik thêlô ma hanaŋ hadêŋ i, “Môlô ma umya kambom anêŋ nali ba oson nena tem yasik môlô ek nôsôv ênjêk Wapômbêŋ anêŋ lamaniŋ e? Mi anôŋ! ⁸ *Ma nundum kobom takatu ba injik thô nena lêk ole kapôlômim liliŋ. Ma miŋ lemimimbi auk takatu ba nonaŋ êndêŋ am nena, ‘Ablaham ma yêlôaniŋ bumalô. Ba intu yêlô ma avômalô thêthôŋ.’ Mi, yanaŋ êndêŋ môlô nena Wapômbêŋ hatôm enja valu takêntêk ba epesaŋ Ablaham anêŋ limi esak.

⁹ *Kisiŋ lêk hamô alokwaŋ ôdôŋ yôv ek alokwaŋ takatu ba miŋ hik anôŋ mavi ami ma tem nede lu ba nêmbôk esak atum.”

¹⁰ Ma avômalô nômbêŋ atu ba elañô anêŋ abô enaŋ hik yani liŋ, “Yêlô nandum malê?”

¹¹ Ma Jon hanaŋ nena, “Anyô anêŋ kwêv ju hamô ma nêŋ yaŋ êndêŋ anyô yaŋ atu ba kwêv mi. Ma anêŋ nôŋ hamô ma nêŋ aêŋ iyom.”

¹² *Ma nê ewa takis doho êlêm ek Jon isik thêlô imbiŋ ba enaŋ hik yani liŋ nena, “Kêdôŋwaga, yêlô nandum malê?”

¹³ Ma Jon hanaŋ, “Môlô noja takis êtôm atu ba Lom iniŋ anyô bêŋ hanaŋ iyom ma miŋ noja vi oyaŋ ami.”

¹⁴ Ma nê vovak doho enaŋ hik yani liŋ haviŋ nena, “Ma yêlô nandum malê?”

* **3:7:** Mat 12:34; 23:33 * **3:8:** Jon 8:33,39 * **3:9:** Mat 7:19

* **3:12:** Luk 7:29

Ma hanaŋ nena, “Minŋ o mathalalenŋ êndêŋ avômalô ek noja iniŋ valuselenŋ oyaŋ ami. Lôk minŋ osau nê idum abô ek onja anyô yaŋ anêŋ nômkama ami. Ma lemimimbi nena môlônim ku anêŋ vuli ma hatôm môlô.”

¹⁵ Avômalô Israeŋ ethak êv malenŋ ek Mesia nena tem êlêm. Ba êyê Jon hadum ku takêŋ ma esonŋ nena yani ma Mesia la. ¹⁶ *Êŋ ma Jon hanaŋ hadêŋ i nena, “Yahathik môlô hathak ŋaŋ, ma doŋtom ôpatu ba tem embenŋ ya yam anêŋ lôklokwaŋ ma bomaŋ ek yenaŋ. Yani ma anyô lôk athêŋ bêŋ ma ya ma yaônalôk ba intu minŋ hatôm yapole anêŋ vakapô bokŋgôp anêŋ yak vê ami. Yani tem isik môlô esak Lovak Matheŋ lôk atum.

¹⁷ Yani tem isuv nôm anêŋ kupik vê ba êndô anôŋ êmô unyak kapô. Ma yavoyav takatu ba hamô piklêvôŋ ma isi ba êmbôk esak atum atu ba tem minŋ ema ami.” ¹⁸ Ma Jon hanaŋ abô bêŋ anôŋ haviŋ ek imbi avômalô lenŋ liŋ ba hathak kobom êŋ ma hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi bêŋ hadêŋ thêlô.

¹⁹ *Vêm ma Jon hathaŋ Galili iniŋ Anyô Bêŋ Helot hathak anêŋ kambom takatu ba hadum ba hanaŋ te bêŋ nena, “Aisê ka howa mamuyaŋ molok yanavi Helodias hatôm vônim?” ²⁰ Êŋ ma Helot hadum kambom yaŋ hathak loŋbô nena hatak Jon hamô koladôŋ.

Jon hathik Yisu

(Mat 3:13-17; Mak 1:9-11; Jon 1:32-34)

²¹ Jon hathik avômalô bêŋ anôŋ halôk ŋaŋ aleba hathik Yisu haviŋ. Hathik vêm ma Yisu hamiŋ ba

* **3:16:** Ap 13:25 * **3:19:** Mat 14:3-4; Mak 6:17-18

hateŋ mek ma leŋ hakyav. ²² *Ma Lovak Mathen halôk ba halêm hatôm menak bôbô ba hayô hamô yani. Ma kaêk te halêm anêŋ leŋ ba hanaŋ nena, “O ma yenaŋ okna atu ba yalenŋhaviŋ videdaun. Ma yalenŋmavi anôŋ hathak o.”

²³ *Yisu hadum anêŋ ku môŋ haveŋ avômalô maleŋiŋ, ma anêŋ sondabêŋ ma habobo 30. Ma avômalô eson nena yani ma Josep nakaduŋ.

Ma Josep ma Heli nakaduŋ.

²⁴ Ma Heli ma Matat nakaduŋ.

Matat ma Livai nakaduŋ.

Livai ma Melki nakaduŋ.

Melki ma Janai nakaduŋ.

Janai ma Josep nakaduŋ.

²⁵ Josep ma Matatias nakaduŋ.

Matatias ma Amos nakaduŋ.

Amos ma Nahum nakaduŋ.

Nahum ma Esli nakaduŋ.

Esli ma Nagai nakaduŋ.

²⁶ Nagai ma Mat nakaduŋ.

Mat ma Matatias nakaduŋ.

Matatias ma Semen nakaduŋ.

Semen ma Josek nakaduŋ.

Josek ma Joda nakaduŋ.

²⁷ Joda ma Joanan nakaduŋ.

Joanan ma Lesa nakaduŋ.

Lesa ma Selubabel nakaduŋ.

Selubabel ma Sealtiel nakaduŋ.

Sealtiel ma Neli nakaduŋ.

²⁸ Neli ma Melki nakaduŋ.

Melki ma Adi nakaduŋ.

* **3:22:** Jon 1:32 * **3:23:** Luk 4:22; Jon 6:42

Adi ma Kosam nakaduŋ.
Kosam ma Elmadam nakaduŋ.
Elmadam ma El nakaduŋ.
²⁹ El ma Josua nakaduŋ.
Josua ma Eliesel nakaduŋ.
Eliesel ma Jolim nakaduŋ.
Jolim ma Matat nakaduŋ.
Matat ma Livai nakaduŋ.
³⁰ Livai ma Simeon nakaduŋ.
Simeon ma Juda nakaduŋ.
Juda ma Josep nakaduŋ.
Josep ma Jonam nakaduŋ.
Jonam ma Eliakim nakaduŋ.
³¹ Eliakim ma Melea nakaduŋ.
Melea ma Mena nakaduŋ.
Mena ma Matata nakaduŋ.
Matata ma Natan nakaduŋ.
Natan ma Devit nakaduŋ.
³² *Devit ma Jesi nakaduŋ.
Jesi ma Obet nakaduŋ.
Obet ma Boas nakaduŋ.
Boas ma Salmon nakaduŋ.
Salmon ma Nason nakaduŋ.
³³ Nason ma Aminadap nakaduŋ.
Aminadap ma Atmin nakaduŋ.
Atmin ma Alni nakaduŋ.
Alni ma Heslon nakaduŋ.
Heslon ma Peles nakaduŋ.
Peles ma Juda nakaduŋ.
³⁴ Juda ma Jekop nakaduŋ.
Jekop ma Aisak nakaduŋ.

* **3:32:** Rut 4:17-22

Aisak ma Ablaham nakaduŋ.

Ablaham ma Tela nakaduŋ.

Tela ma Naho nakaduŋ.

³⁵ Naho ma Seluk nakaduŋ.

Seluk ma Leu nakaduŋ.

Leu ma Pelek nakaduŋ.

Pelek ma Ebel nakaduŋ.

Ebel ma Sela nakaduŋ.

³⁶ *Sela ma Kainan nakaduŋ.

Kainan ma Alpaksat nakaduŋ.

Alpaksat ma Sem nakaduŋ.

Sem ma Noa nakaduŋ.

Noa ma Lamek nakaduŋ.

³⁷ Lamek ma Metusela nakaduŋ.

Metusela ma Inok nakaduŋ.

Inok ma Jalet nakaduŋ.

Jalet ma Mahalalel nakaduŋ.

Mahalalel ma Kenan nakaduŋ.

³⁸ *Kenan ma Inos nakaduŋ.

Inos ma Set nakaduŋ.

Set ma Adam nakaduŋ.

Adam ma Wapômbêŋ nakaduŋ.

4

Sadaŋ halôk Yisu la ek indum kambom

(Mat 4:1-11; Mak 1:12-13)

¹ Lovak Mathen hadum ku lôklokwaŋ hamô Yisu kapô, êŋ ma hatak ŋaŋ Jolodaŋ hêk. Ma Lovak Mathen halom yani ba hi loŋ thiliv. ² Ma hamô loŋ êŋ hatôm wak 40 ek Sadaŋ êndôk yani la ek indum kambom. Ma miŋ hayaŋ nôm ami aleba hama kisi.

* **3:36:** Stt 11:10-26 * **3:38:** Stt 4:25-26

³ Ma Sadaŋ hanaŋ hadêŋ yani, “Avanôŋ, o Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ ma onan ek valu êntêk imbitak êtôm polom.”

⁴ *Ma donŋtom Yisu hanaŋ viyan, “Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ, ‘Anyô miŋ hatôm êmô lôkmala esak polom iyom ami.’ ”

⁵ Vêŋ ma Sadaŋ halom Yisu ba hathak dumlolê bêŋ te ba hi daku anêŋ dum. Kethêŋ oyan ma hik pik êntêk anêŋ loŋ lôkliŋyak sapêŋ thô hadêŋ yani.

⁶ Ma hanaŋ hadêŋ Yisu, “Tem yanêm loŋ takêŋ iniŋ athêŋ bêŋ lôk iniŋ lôkmaŋgiŋ sapêŋ êndêŋ o ek oyabiŋ. Nôm takêŋ ma yenaŋ ba yalenhaviŋ yanêm êndêŋ opalê, êŋ ma tem yanêm. ⁷ Aêŋ ba hôêv yeŋ hadêŋ ya, ma tem yanêm nômkama takêntêk sapêŋ êndêŋ o.”

⁸ *Ma Yisu hanaŋ, “Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ, ‘Nêm yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ anêm Anyô Bêŋ lôk undum yani iyom anêŋ ku.’ ”

⁹ Yôv ma Sadaŋ halom ba hi Jelusalem ma hatak yani hamiŋ unyak mathêŋ anêŋ vôv. Ma hanaŋ, “Avanôŋ, o ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ ma ôsôv kisi nu tamu pik ¹⁰ ek malê nena bôk eto yôv nena, “‘Yani tem nêm anêŋ anjela ek neyabiŋ o mavi

¹¹ lôk nisip o ek miŋ hatôm valu la embatho vemkapô ami.’ ” *Kapya Yeŋ 91:11-12*

¹² *Ma Yisu hanaŋ, “Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ nena, ‘Miŋ osaê Wapômbêŋ anêm Anyô Bêŋ ami.’ ”

¹³ *Sadaŋ halôk Yisu la ek indum kambom takêŋ vêŋ ma hatak yani ba hi ma hayabiŋ wak yan.

* **4:4:** Lo 8:3 * **4:8:** Lo 6:13-14 * **4:12:** Lo 6:16; 1Ko 10:9

* **4:13:** Hib 2:18; 4:15

*Yisu hadum ku môḡ daluk hêk Galili
(Mat 4:12-17; Mak 1:14-15)*

¹⁴ Hathak Lovak Mathen anêḡ lôklokwaḡ ma Yisu hale hi Galili hathak loḡbô. Ma abô hathak yani havenḡ loḡ takêḡ sapêḡ. ¹⁵ Ma hadôḡ thêlô hamô iniḡ unyak yeḡ ba avômalô sapêḡ ebam yani.

*Avômalô Nasalet êpôlik hathak Yisu
(Mat 13:53-58; Mak 6:1-6)*

¹⁶ Ma Yisu hi Nasalet, loḡ êḡ intu anêḡ loḡ halumbak bêḡ hamô. Ma Sabat ma hi unyak yeḡ hatôm anêḡ kobom hathak hadum. Haviyô hamiḡ ek esam Wapômbêḡ anêḡ abô. ¹⁷ Ma êv plopet Aisaia anêḡ kapyâ hadêḡ yani, ma hakak ma hapôm abô bute hanaḡ aêntêk,

¹⁸ “Anyô Bêḡ anêḡ Lovak Mathen hamô havinḡ ya

ek malê nena Anyô Bêḡ hatak ya ek yanaḡ anêḡ Abô Mavi êndêḡ avômalô siv.

Ma hêv ya ba yahalêm ek yanaḡ bêḡ êndêḡ ḡê takatu ba êmô koladôḡ ek nede yaiḡ

lôk yanaḡ êndêḡ ḡê maleniḡ pusip ek nêḡê tak esak loḡbô

ma yanja ḡê takatu ba anyô vi êv vovaḡ hadêḡ i vê

¹⁹ *lôk yanaḡ nena lêk ma Anyô Bêḡ anêḡ waklavôḡ hik anêḡ lamavi thô.” *Aisaia 62:1-2*

²⁰ Êḡ ma hik kapyâ siḡ ma hêv hadêḡ ôpatu ba hayabiḡ kapyâ ma halôk hamô biḡ. Ma avômalô sapêḡ ititiḡ yani. ²¹ Ma hanaḡ nena, “Abô êntêk ba

* **4:19:** Ais 58:6

hêk Wapômbên anêᶇ kapya ba olanô intu lêk hik anôᶇ.”

22 *Ma thêlô sapêᶇ esonᶇ ba enaᶇ nena anêᶇ abô ma mavi anôᶇ. Ma donᶇtom enaᶇ, “Yani ma Josep anêᶇ nakaduᶇ iyom, aêᶇ e?”

23 Ma Yisu hanaᶇ hadêᶇ thêlô, “Yahayala nena môlô tem nonaᶇ abô lonᶇ kapô te êndêᶇ ya aêntêk, ‘Dokta, oda undum lemvimkupik mavi am. Yêlô bôk alanaᶇ nôᶇ takatu ba hudum hêk Kapaneam. Ba intu undum aêᶇ ênjêk anêᶇ malak ôdôᶇ im-biᶇ.’ ”

24 *Ma hanaᶇ, “Yanaᶇ avanôᶇ êndêᶇ môlô nena plopet te hi anêᶇ malak ôdôᶇ ma anêᶇ avômalô miᶇ ethak ewa yani thô ami. 25 *Yanaᶇ avanôᶇ biᶇ êndêᶇ môlô nena sêbôk atu ba Elia hamô pik ma Israeᶇ iniᶇ avi tôp bêᶇ anôᶇ êᶇmô. Ma Wapômbên hadum ba ôthôm mi hatôm sondabêᶇ lô ma wata te havaᶇ ba bôm bêᶇ habitak lonᶇ êᶇ. 26 *Ma donᶇtom Wapômbên miᶇ hêv Elia ba hi hadêᶇ avi Israeᶇ te ami, ma mi. Ma hêv hi hadêᶇ avi tôp te atu ba hamô Salepat Saidon iniᶇ pik.

27 * “Ma sêbôk atu ba plopet Elisa hamô ma avômalô Israeᶇ bêᶇ anôᶇ êpôm palê lepla. Ma donᶇtom thêlô te miᶇ mavi ami, ma mi. Ma Elisa hêv anyô lonᶇ buyaᶇ Naiman anêᶇ Silia iyom sa.

28 “Ma avômalô takatu ba êᶇmô unyak yeᶇ elanaᶇ abô takêᶇ ba leᶇiᶇmaniᶇ kambom. 29 Ma iviyô imiᶇ ma êv Yisu vê hêk anêᶇ malak. Ma êᶇmô yani siᶇ hi hadêᶇ dumlolê atu ba elav iniᶇ malak hamô

* 4:22: Luk 3:23; Jon 6:42 * 4:24: Jon 4:44 * 4:25: 1Kinᶇ 17:1,7 * 4:26: 1Kinᶇ 17:8-16 * 4:27: 2Kinᶇ 5:1-14

anêᶇ dum. Ma êmô siᶇ hadêᶇ loᶇ kambom te ek nêsoᶇ yani pônêᶇ êndôk. ³⁰ Ma donᶇtom Yisu hêv i vê hêk thêlô malêvônᶇ ba havenᶇ ba hi.”

*Yisu hêv ᶇᶇôk vê
(Mak 1:21-28)*

³¹ Vêᶇᶇ ma Yisu halôk ba hi Kapaneam anêᶇ Galili. Ma Sabat ma hadônᶇ avômalô. ³² *Thêlô elanô anêᶇ abô ba esonᶇ kambom ek malê nena anêᶇ abô ma lôklokwanᶇ bomanᶇ.

³³ Ma unyak yeᶇ êᶇ, ma anyô te atu ba ᶇᶇôk lelaikhamô havinᶇ yani hamô. Ma yani halam kaêk lôklala aêntêk, ³⁴ “Ei. Yisu anêᶇ Nasalet, hólêm ek undum malê te êndêᶇ yêlô? Hólêm ek umbulinᶇ yêlô e? Yahayala o. O ma Wapômbêᶇ anêᶇ Anyô Matherᶇ.”

³⁵ Ma donᶇtom Yisu hathanᶇ ᶇᶇôk êᶇ ba hananᶇ, “O bônônᶇ ma otak ôpêntu.” Ma ᶇᶇôk êᶇ hadum ba ôpêᶇ hêv yak halôk pik hêk thêlô malêvônᶇ ma hatak ôpêᶇ ba hi ma minᶇ habulinᶇ ôpêᶇ dokte ami.

³⁶ Ma avômalô sapêᶇ esonᶇ kambom ba enanᶇ hadêᶇ thêlôda nena, “Malê êntêk aêᶇ am? Yani hananᶇ hadêᶇ ᶇᶇôk lelaik hatôm anyô lôk athêᶇ bêᶇ ma anêᶇ abô ma lôklokwanᶇ bomanᶇ ba ᶇᶇôk elanô ba ele yainᶇ ba i.” ³⁷ Ma abô hathak yani hi havenᶇ loᶇ bêᶇ êᶇ sapêᶇ.

*Yisu hadum ᶇê lôk lijinᶇ bêᶇ anônᶇ mavi
(Mat 8:14-17; Mak 1:29-39)*

³⁸ Ma Yisu hatak unyak yeᶇ ma hi Saimon anêᶇ unyak. Ma Saimon yanavi hapôm lijinᶇ vovanᶇ kambom. Ma thêlô enanᶇ ek Yisu nêᶇᶇ yani sa. ³⁹ Êᶇ

* **4:32:** Mat 7:28-29

ma Yisu hi habobo avi êᶇ ma hathaᶇ lijij êᶇ ma lijij êᶇ hatak yani. Ma kethenᶇ oyaᶇ ma haviyô ba hapôpêk nôᶇ ek thêlô.

⁴⁰ Wak halôk jalôm ma avômalô ewa ᶇê lôk lijij lomaloma êyô ek Yisu. Ma hatak baᶇ hayô hêk tomtom ma sapêᶇ ibitak mavi. ⁴¹ *Ma hadum ba ᶇgôk etak avômalô bêᶇ anôᶇ ba ele yaᶇ ma elam lôklala nena, “O ma Wapômbêᶇ Anêᶇ Nakaduᶇ.” ᶇgôk takêᶇ eyala nena yani intu Mesia ba intu hathaᶇ i ek bônôᶇ.

⁴² Lôkbôk momaᶇiniᶇ ma Yisu hatak loᶇ êᶇ hêk ma hi loᶇ thiliv. Ma avômalô êbôlêm yani aleba êpôm. Ma idum ek nebalonᶇ yani loᶇ ek miᶇ etak thêlô ba ni loᶇ buyaᶇ ami. ⁴³ Ma doᶇtom hanaᶇ, “Wapômbêᶇ hêv ya ba yahalêm ek yandum ku êᶇ ba intu yana ek yanaᶇ Abô Mavi esak Wapômbêᶇ anêᶇ loᶇ lôkliᶇyak êndêᶇ avômalô malak yaᶇ imbiᶇ.” ⁴⁴ *Êᶇ ma hi Judia iniᶇ unyak yeᶇ tomtom ma hanaᶇ Wapômbêᶇ anêᶇ abô bêᶇ hadêᶇ i.

5

Yisu hêv ku lukmuk hadêᶇ Saimon

(Mat 4:18-22; Mak 1:16-20; Jon 1:35-42)

¹ *Wak te ma Yisu hamiᶇ kasukthôm Genesalet* anêᶇ daᶇ ma avômalô bêᶇ anôᶇ imiᶇ ba elanô Wapômbêᶇ anêᶇ abô ba ililiᶇ yani siᶇ hawê haveᶇ. ² Ma hayê ᶇê ik alim etak iniᶇ yeᶇ luvi hamô liᶇdaᶇ ma i ithik iniᶇ yakseᶇ. ³ Êᶇ ma hi hathak yeᶇ êᶇ yaᶇ, yeᶇ êᶇ ma Saimon anêᶇ. Ba intu hanaᶇ hadêᶇ

* **4:41:** Mat 8:29; Mak 3:11-12 * **4:44:** Mat 4:23 * **5:1:** Mat 13:1-2; Mak 3:9-10 * **5:1:** Genesalet ma kasukthôm Galili anêᶇ athêᶇ yaᶇ.

Saimon nena, “Ôlêm ususunij yeŋ dokte ni tovola kasuk.” Ma halôk hamô ma hadôŋ avômalô.

⁴ Yani hadôŋ avômalô yôv ma hanaŋ hadêŋ Saimon nena, “Onja yeŋ ba nu kasuk malêvôŋ ma otak yaksen êndôk kasuk ek ômbôv alim.”

⁵ *Ma Saimon hanaŋ, “Anyô bêŋ, bôkam bôlôvôŋ daim ma yêlô atak yaksen halôk kasuk aleba miŋ avôv alim te ami ma mi anôŋ. Ma donjom lêk honaŋ ba intu tem yêlô natak yaksen êndôk kasuk.”

⁶ Thêlô idum aêŋ ma êvôv alim bêŋ anôŋ ba yaksen hadum ek itip. ⁷ Êŋ ma ik kaiyav hadêŋ yeŋ yaŋ atu ba thêlô idum ku êvôv alim haviŋ i nena nêlêm ek nêlêm thêlô sa. Êŋ ma êlêm ba etak alim halôk yeŋ luvi ba hayô siŋ ba hadum ek êmô yeŋ luvi sesoŋ.

⁸⁻⁹ Saimon Pita lôk nê takatu ba êmô haviŋ yani êyê alim nômbêŋ atu ba êvôv ma esoŋ kambom. Êŋ ma Saimon halek vadôŋ lêlô hamô Yisu va luvi ma hanaŋ nena, “Anyô Bêŋ, otak ya ba nu. Ya anyô yahadum kambom.” ¹⁰ Ma Sebedi anêŋ nakaduŋ Jems lo Jon atu ba thêlô idum ku êvôv alim haviŋ i êyê nôm êŋ ba esoŋ kambom haviŋ.

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ Saimon, “Miŋ ôkô ami. Vêm ka tem ômbôv anyô êtôm lêk hôvôv alim.”

¹¹ *Êŋ ma ewa yeŋ ba i ethak liŋdaŋ. Ma etak iniŋ nômkama sapêŋ hamô ma i esopa Yisu.

*Yisu hadum anyô lepla te mavi
(Mat 8:1-4; Mak 1:40-45)*

* **5:5:** Jon 21:3-8 * **5:11:** Mat 19:27

¹² Wak te ma Yisu hamô malak lôñ te ma anyô palê lepla hatêto liñkupik te halêm. Hayê Yisu ma halek vadôn lêlô ba hakôm halôk pik. Ma hanañ, “Anyô Bêñ, lemhaviñ ma hatôm opesañ ya ek yenañ kupik imbitak thêthê mavi.”

¹³ Êñ ma Yisu hasôm ôpêñ ma hanañ, “Yalenhaviñ. Umbitak mabuñ mavi.” Ma kethen oyañ ma palê lepla hatak ôpêñ ma ôpêñ habitak liñsiñ anôn.

¹⁴ *Ma Yisu hanañ hadêñ ôpêñ nena, “Min onañ nôm êntêk bêñ ami. Ma nu nuñgwik o thô êndêñ anyô habôk da lôk nêm da êndêñ Wapômbêñ hatôm Mose bôk hanañ yôv. Ma nê êbôk da tem nenan êndêñ avômalô sapêñ nena lêk o mabuñ mavi.”

¹⁵ Ma donjom abô hathak Yisu hi mayaliv. Ba intu avômalô bêñ anôn êlêm ek nedañô anêñ abô lôk indum iniñ lijiñ mavi. ¹⁶ Ma donjom wak bêñ anôn ma Yisu hatak avômalô hamô ma hi loñ thiliv ek eteñ mek.

Yisu hadum anyô havuvin te mavi
(*Mat 9:1-8; Mak 2:1-12*)

¹⁷ Wak te ma Yisu hadôn avômalô. Ma nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ êlêm anêñ Jusalem lôk malak takatu ba hamô Galili lôk Judia kapô. Ma Anyô Bêñ anêñ lôklokwañ hamô haviñ Yisu ek indum avômalô lôk lijiñ nimbatak mavi. ¹⁸ Ma anyô doho etak anyô havuvin te halôk hêk yêm ba ewa ba êyô. Thêlô idum ek neja yani ba ini unyak kapô ek netak êñjêk ebobo Yisu. ¹⁹ Ma donjom avômalô bêñ anôn ba loñ putup ba min

* **5:14:** Wkp 14:1-32

hatôm neja yani ba ini unyak kapô ami. Êñ ma ethak unyak vov ma êngô unyak vov abyan ba êlêlô ôpatu halôk avômalô malêvôn aleba hayô Yisu thohavloma.

²⁰ *Yisu hayê thêlônij êvhavij ma hanañ hadêñ anyô havuvij atu nena, “Aiyan, lêk yahêv anêm kambom sapêñ vê.”

²¹ Ma Palisi lôk ñê lôkauk hathak abô balabun elañ abô êñ ma lenijhabi nena, “Ôpêntêk ma opalê ba hason nena yani ma Wapômbêñ e? Anyô late mij hatôm nêm kambom vê ami ma Wapômbêñ iyom.”

²² Yisu hayala thêlônij auk ba hanañ nena, “Aisê ka môlô lemimhikam hathak abô êntêk? ²³ Abô alê intu vumvum ek yanañ: ‘Lêk yahêv anêm kambom sapêñ vê’ mena ‘Umbiyô omben.’ ²⁴ *Aêñ ba tem yangik Anyô Anêñ Nakaduñ atu thô êndêñ môlô nena anêñ athêñ ma bêñ ba hatôm nêm kambom vê.” Êñ ma Yisu hanañ hadêñ anyô havuvij atu aêntêk, “Yanañ êndêñ o nena umbiyô umij ma onja anêm yêm ba nu anêm unyak.” ²⁵ Kethen oyan ma ôpêñ haviyô hamiñ avômalô malêvôn ma hawa anêñ yêm. Ma hi anêñ unyak ba habô Wapômbêñ anêñ athêñ. ²⁶ Ma avômalô sapêñ eson kambom ba êbô Wapômbêñ anêñ athêñ haviñ. Ma êkô ba enañ nena, “Lêk êntêk ma alalô ayê nômbithi anôn te.”

*Yisu dalam Livai
(Mat 9:9-13; Mak 2:13-17)*

²⁷ Vêm ma Yisu hi hayê anyô hawa takis te ba anêñ athêñ nena Livai ba hamô unyak ewa takis.

* **5:20:** Ais 43:25; Luk 7:48 * **5:24:** Jon 5:8

Ma hanan hadêñ ôpêñ nena, “Ôlêm osopa ya.” ²⁸ Êñ ma Livai haviyô ba hatak nômkama sapêñ hamô ma hi hasopa yani.

²⁹ Ma Livai hi hanğabôm nôm bêñ hamô anêñ malak ek Yisu enjan. Ma nê ewa takis bêñ anôñ lôk avômalô vi eyan nôm haviñ thai. ³⁰ *Ma Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ doho atu ba êmô Palisi kapô êyê ba enan abô diñdiñ hadêñ anêñ nê ku nena, “Môlô oan ba unum haviñ nê takis lôk nê idum kambom eka?”

³¹ Êñ ma Yisu hanan nena, “Nê lôk lijij iyom intu ethak i êyê dokta. Ma nê lijij mi ma mi. ³² Ma aêñ iyom yahalêm ek yandam nê takatu ba idum kambom ek nede kapôlôñij liliñ. Ma miñ yahalêm ek yandam nê thêthôn ami.”

Enan hik Yisu lij hathak kobom evak balabuñ ek nôm

(Mat 9:14-17; Mak 2:18-22)

³³ Ma thêlô enan hadêñ Yisu aêntêk, “Wak bêñ anôñ ma Jon anêñ nê ku evak balabuñ ek nôm ek leñijhabi Wapômbêñ, ma Palisi iniñ nê ku idum aêñ iyom. Ma aisê ka anêm nê ku eyan nôm wak nômbêñ intu sapêñ?”

³⁴ *Ma Yisu hanan nena, “Anyô te hawa avi lukmuk, êñ ma anêñ anyô môlô eyan nôm lôk leñijmavi. Ma miñ hatôm nembak balabuñ ek nôm ami. ³⁵ Ma donjom haven yam ba ewa yani vê hêk thêlô, êñ ma anêñ nê môlô tem nembak balabuñ ek nôm.”

³⁶ Ma Yisu hanan abô lon kapô te aêntêk, “Anyô te miñ hatôm edabêñ sôp lukmuk ek indu sôp bô

* **5:30:** Luk 15:1-2 * **5:34:** Jon 3:29

anêḡ abyaḡ siḡ esak ami. Hadum aêḡ ma habuliḡ sôp lukmuk lôk sôp bô iniḡ lêlêyaḡ haviḡ.

³⁷ “Ma môlô othak ôkê waiḡ lukmuk halôk kolopak epesaḡ hathak bok kupik bô e? Mi! Waiḡ lukmuk êḡ tem imbuliḡ bok kupik bô atu ba bôk thektheke ba tem ipup ba waiḡ eḡgasô ni. ³⁸ Ba intu othak ôkê waiḡ lukmuk halôk bok kupik lukmuk atu ba belap ek isiḡ mavi ma miḡ ipup ami lôk waiḡ miḡ eḡgasô ni ami.

³⁹ “Ma doḡtom ḡê takatu ba inum waiḡ bô yôv ma ethak êpôlik ek waiḡ lukmuk. Ba enaḡ, ‘Waiḡ bô ma vasiḡ mavi ek waiḡ lukmuk.’ ”

6

Yisu ma Sabat anêḡ alarj (Mat 12:1-8; Mak 2:23-28)

¹ *Sabat te ma Yisu lôk anêḡ ḡê ku i evenḡ ku kapô te. Ma anêḡ ḡê ku evenḡ haviḡ yani. Ma ewa wit anêḡ va ba ekamithiḡ hamô baheniḡ kapô ek anêḡ kupik nêḡ yak ek nejaḡ. ² *Ma Palisi doho êyê ba enaḡ, “Abô balabuḡ hanaḡ nena Sabat ma miḡ hatôm nandum ku ba naja nôḡ ek nanḡaḡ ami. Ma doḡtom anêḡ ḡê ku ibuliḡ waklavôḡ êḡ!”

³ *Ma Yisu hanaḡ nena, “Môlô bôk osam abô hathak Devit lôk anêḡ ḡê môlô ema kisi ba idum e? ⁴ *Yani habitak hayô Wapômbêḡ anêḡ unyak matheniḡ kapô ba hawa polom matheniḡ atu ba matheniḡ anôḡ. Polom êḡ ma ḡê êbôk da iyom iniḡ ek nejaḡ ba intu habuliḡ abô balabuḡ buêḡ. Ma

* **6:1:** Lo 23:25 * **6:2:** Jon 5:10 * **6:3:** 1Sml 21:1-6 * **6:4:** Wkp 24:5-9

donptom Devit hayaŋ ma hêv doho hadêŋ anêŋ nê takatu ba evenŋ haviŋ yani ba eyaŋ.”

⁵ Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ma Sabat anêŋ Alaŋ.”

*Sabat ma Yisu hadum anyô baŋ hatyôk te mavi
(Mat 12:9-14; Mak 3:1-6)*

⁶ Sabat yaŋ ma Yisu habitak hayô unyak yeŋ te ba hi ma hadôŋ avômalô. Ma anyô te hamô loŋ êŋ ba baŋ vianôŋ hatyôk. ⁷ Ma nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ doho êmô ba ititiŋ Yisu ek nêgê nena tem indum avômalô lôk lijiŋ mavi êndêŋ Sabat mena mi e? Thêlô êbôlêm loŋôndê ek nanaŋ yani bêŋ. ⁸ Ma donptom hayala thêlônin auk ba hanaŋ hadêŋ anyô baŋ hatyôk atu nena, “Umbiyô umiŋ ek avômalô sapêŋ nêgê o.” Êŋ ma ôpêŋ haviyô hamiŋ.

⁹ Ma Yisu hanaŋ, “Yahadum ek yanaŋ injik môlô liŋ. Alalô hatôm nandum malê ek nasopa Sabat anêŋ balabuŋ? Hatôm nandum mavi mena kambom? Hatôm nanêm anyô sa ek êmô lôkmala mena nambuliŋ i ek nema?”

¹⁰ Ma Yisu hatitiŋ thêlô sapêŋ hawê havenŋ ma hanaŋ hadêŋ ôpatu nena, “Oto bahem.” Êŋ ma ôpêŋ hadum aêŋ ma baŋ habitak mavi hathak loŋbô. ¹¹ Ma donptom nê lôkauk hathak abô balabuŋ lôk Palisi leŋiŋmaniŋ kambom ba enaŋ hadêŋ i hi ba halêm nena, “Alalô nandum malê êndêŋ Yisu?”

*Yisu halam aposel laumiŋ ba lahavuju
(Mat 10:1-4; Mak 3:13-19)*

¹² Wak te ma Yisu hathak dum te ba hi ek eteŋ mek. Ma bôlôvôŋ êŋ aleba hayaŋ ma hateŋ mek

iyom hadêḡ Wapômbêḡ. ¹³ Hayaḡ ma halam nê takatu ba esopa yani ethak doḡtom. Ma habi baḡ hayô hamiḡ tomtom hatôm laumiḡ ba lahavuju ma halam i nena aposel.* ¹⁴ Ma halam Saimon ba hêv athêḡ lukmuk nena Pita hadêḡ yani ma yaḡ molok Andulu ma Jems lo Jon ma Pilip lo Batolomiu ¹⁵ ma Matyu lo Tomas ma Jems Alpius nakaduḡ ma Saimon ba elam yani nena Selot ¹⁶ ma Judas Jems nakaduḡ ma Judas Iskaliot, ôpatu vêm ma hanaḡ Yisu bêḡ.

Yisu hadum avômalô bêḡ anôḡ mavi
(*Mat 4:24-25; Mak 3:7-12*)

¹⁷ Yôv ma Yisu lôk anêḡ nê ku êlôk ba i kalôn bute. Ma avômalô nômbêḡ atu ba bôk esopa yani êmô loḡ êḡ lôk avômalô bêḡ anôḡ êlêm anêḡ Judia lo Jelusalem ma avômalô ḡgwêk Taia lo Saidon êlêm haviḡ. ¹⁸ Thêlô êlêm ek nedaḡô anêḡ abô lôk indum iniḡ nê lôk lijiḡ mavi. Ma nê lôk ḡgôk lelaik ma Yisu hêv ḡgôk takêḡ vê ba ibitak mavi. ¹⁹ Ma avômalô bêḡ anôḡ idum ek nêsôm yani ek malê nena anêḡ lôklokwaḡ bêḡ anôḡ habitak ba hi ba hathak thêlô ma tem thêlô nimbitak mavi.

Yisu hadôḡ avômalô
(*Mat 5:1-12*)

²⁰ Ma Yisu hayê avômalô takatu ba esopa yani ma hanaḡ hadêḡ i nena,
“Môlô avômalô siv, môlô lêk ômô mavi ba
Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ma tem
môlônim.

* **6:13:** ‘Aposel’ anêḡ ôdôḡ nena nê takatu ba Yisu hêv i ba i ek nenaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô.

- 21 *Ma môlô takatu ba lêk oma kisi, môlô lêk ômô mavi ba tem lemimviyak.
Ma môlô takatu ba lêk olaŋ, môlô lêk ômô mavi ba tem nomalik.
- 22 *Ma avômalô éyé môlô takatu ba osopa Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu, ba êpôlik lôk évôliŋ dômiŋ ma enaŋ abôma nena môlônim athêŋ ma nôm ôvathek kambom.
- 23 “Êŋ ma lemimmavi lôk nodam kaêk lôklala ek malê nena môlônim nôm mavi bêŋ lêk hamô malak leŋ. Sêbôk ma iniŋ bumalô idum aêŋ hadêŋ plopet lôkthô.
- 24 “Ma doŋtom kikaknena môlô ŋê lôk nômkama bêŋ anôŋ, lêk owa unim nômkama lôk lemim-mavi yôv.
- 25 Ma kikaknena môlô takatu ba lêk lemimviyak, tem noma kisi.
Ma kikaknena môlô takatu ba lêk omalik, tem lemimmalaiŋ kambom ba nodan.
- 26 Ma kikaknena môlô takatu ba lêk avômalô sapêŋ êbô môlô. Sêbôk ma môlônim bumalô êbô plopet abôyaŋ aêŋ iyom.

*Lemimibiŋ ŋê takatu ba ik vovak hadêŋ môlô
(Mat 5:38-48)*

27 “Ma doŋtom yanaŋ êndêŋ môlô takatu ba othak olaŋô yenaŋ abô nena lemimibiŋ ŋê takatu ba ik vovak hadêŋ môlô ma nundum kobom mavi êndêŋ ŋê êpôlik hathak môlô. 28 Ma nonaŋ êndêŋ Wapômbêŋ ek indum mavi êndêŋ ŋê takatu ba enaŋ nena Wapômbêŋ imbuliŋ môlô. Ma noten mek ek Wapômbêŋ indum mavi êndêŋ ŋê

* **6:21:** Sng 126:5-6; Ais 61:3; ALK 7:16-17 * **6:22:** Jon 15:19; 16:2; 1Pi 4:14

takatu ba idum kambom hadêḡ mólô. ²⁹ Ma anyô te hapetav malem daḡ vi, ma nuḡgwik vi liliḡ ek epetav imbiḡ. Ma anyô te havôv anêḡ kwêv daim vê, êḡ ma otak yani ek enja anêḡ kwêv yaḡ imbiḡ. ³⁰ Ma anyô te hanaḡ hik o liḡ hathak nôḡkama, êḡ ma nêḡ iyom. Ma anyô te hawa anêḡ nôḡkama, êḡ ma miḡ onaḡ lôklokwaḡ ek nêḡ endelêḡ ami. Dô. ³¹ *Ma kobom atu ba lemhaviḡ anyô yaḡ indum êḡdêḡ o, êḡ ma undum aêḡ êḡdêḡ yani.

³² “Mólô lemimhaviḡ ḡê takatu ba lenḡhaviḡ mólô iyom, êḡ ma osoḡ nena mólô avômalô mavi e? Mi anôḡ, ḡê idum kambom ethak idum aêḡ iyom. ³³ Ma mólô othak udum kobom mavi hadêḡ ḡê takatu ba idum kobom mavi hadêḡ mólô iyom, êḡ ma osoḡ nena mólô avômalô mavi e? Mi anôḡ, ḡê idum kambom ethak idum aêḡ iyom. ³⁴ Ma mólô ôêv nôḡkama hadêḡ ḡê takatu ba lemimhabi nena tem nêḡnêḡ viyaḡ iyom, êḡ ma osoḡ nena mólô avômalô mavi e? Mi anôḡ, ḡê idum kambom ethak idum aêḡ iyom. ³⁵ Ma doḡtom lemimhaviḡ nundum kobom mavi, êḡ ma lemimimbiḡ ḡê êpôlik hathak mólô ba nundum kobom mavi lôk nôḡnêḡ nôḡkama oyaḡ êḡdêḡ i. Udum aêḡ ma embeḡ yam ma tem noja vuli bêḡ, ma tem nôḡmô êtôm Wapômbêḡ Leḡ anêḡ nali ek malê nena osopa yani anêḡ bôk lo loḡ. Yani hathak hadum kobom mavi hadêḡ ḡê paloḡ lôk avômalô idum kambom haviḡ. ³⁶ Ma mólô kapôlômim injik am esak avômalô lôkthô êtôm mólônim Lemambô kapô hiki hathak avômalô pik sapêḡ.

* **6:31:** Mat 7:12

*Môlô miņ notatale anyô vi iniņ kobom ami
(Mat 7:1-5)*

37 * “Môlô miņ notatale anyô vi ami. Wapômbêņ tem etatale môlô aêņ iyom! Ma miņ nonaņ êndêņ anyô vi nena vovaņ bêņ tem êpôm yani ami. Wapômbêņ tem enaņ êndêņ môlô aêņ iyom. Ma anyô te hadum kambom hadêņ o, ma otak kapôlôm ek ôpêņ. Êņ ma tem Wapômbêņ nêm anêm kambom vê aêņ iyom. 38 *Ma ôêv nômkama hadêņ avômalô vi, ma tem Wapômbêņ nêm nômkama êndêņ môlô. Yani tem nêm bêņ anôņ. Ma donjom yani hathak hasopa môlônim kobom. Môlô udum palon ma tem yani indum aêņ. Ma udum wapôm, ma tem Wapômbêņ indum aêņ iyom êndêņ môlô.”

39 *Vêm ma Yisu hanaņ abô loņ kapô te hadêņ thêlô aêntêk, “Hatôm anyô mapusip yaņ endom anyô mapusip yaņ e? Mi anôņ. Thai luvi tem nênmêm yak êndôk lôv. 40 *Avômena ethak unyak ma miņ bêņ ek iniņ kêdôņwaga ami. Ma donjom ethak unyak vêma ma tem nimbitak êtôm iniņ kêdôņwaga.

41 “Aisê ka hôyê siņusik hamô mamuyaņ madaluk ma miņ lemhabi aseleņ atu ba hapalaņaniņ hêk malemdaluk ami? 42 Ma aisê ka honaņ hadêņ mamuyaņ, ‘Aiyaņ, yalenhaviņ yanêm siņusik vê êņjêk malem?’ O anyô abôyaņ, nêm aseleņ atu ba hapalaņaniņ hêk malem vê ek nôņgô katô am ka nêm siņusik atu ba hamô mamuyaņ madaluk vê.”

*Alokwaņ lôk anêņ anôņ
(Mat 7:15-20; 12:33-35)*

* 6:37: Mat 6:14 * 6:38: Mak 4:24 * 6:39: Mat 15:14

* 6:40: Mat 10:24-25

⁴³ “Alokwan mavi ma miñ hathak hik anôñ kambom ami. Ma alokwan kambom miñ hathak hik anôñ mavi ami. ⁴⁴ Ma anyô ethak êyê alokwan anêñ anôñ ma eyala nena alokwan mavi mena alokwan kambom. Ma anyô miñ hatôm enja ngôbêñ mena bada êmô yak lôkmanñin kapô ami. Milôk. ⁴⁵ Aêñ ba anyô iniñ kobom tem injik iniñ kapôlôñinñ thô. Auk mavi hamô anyôla kapô ma tem indum nômkama mavi. Ma donjom auk kambom hamô anyôla kapô ma tem indum nômkama kambom. Aêñ ba malêla takatu ba hamô anyô kapô siñ intu tem enañ ende abôlêk.”

*Kobom elav unyak
(Mat 7:24-27)*

⁴⁶ * “Aisê ka olam ya nena, ‘Anyô Bêñ’ ma miñ osopa yenañ abô ami? ⁴⁷ Ma ôpatu ba halêm hadêñ ya ba halañô yenañ abô ba hasopa, êñ ma tem yangik ôpêñ anêñ bôk lo loñ thô êndêñ môlô. ⁴⁸ Yani ma hatôm ôpatu ba halav anêñ unyak landin halôk pik lôk valu ba havalon loñ majañ. Ma ñambô bêñ hayô ba hayôkwin unyak êñ, ma donjom miñ hapu ami ek malê nena pik lôk valu havalon loñ majañ. ⁴⁹ Ma donjom ôpatu ba halañô yenañ abô ma miñ hasopa ami, êñ ma hatôm halav anêñ unyak hayô hamô pik pulusik. Ma ñambô bêñ hayô ba hayôkwin unyak êñ, ma hapu kethen oyañ ba mi.”

7

*Anyô vovak laik anêñ hêvhavin
(Mat 8:5-13)*

* **6:46:** Mat 7:21

¹ Yisu hanaŋ abô takêŋ hadêŋ avômalô vêm ma hi Kapaneam. ² Ma anyô vovak laik te anêŋ Lom hamô ba yani lamavi hathak anêŋ anyô ku te, ma doŋtom anêŋ anyô ku êŋ hapôm lijij kambom ba hadum ek ema. ³ Anyô vovak laik atu halanô nena Yisu lêk hamô loŋ êŋ, êŋ ma yani hêv Islael iniŋ nê bêŋbêŋ doho ba i hadêŋ Yisu ek nenaŋ injik yani lij ek êlêm indum anêŋ anyô ku êŋ mavi. ⁴ Thêlô êyô ek Yisu ma enaŋ, “Ôpêntêk ma anyô mavi ba intu mavi ek nêm yani sa. ⁵ Ôpêŋ hathak lahaviŋ alalô avômalô Islael ba bôk hêv yêlô sa ek alav unyak yeŋ.”

⁶⁻⁸ Êŋ ma Yisu hi haviŋ thêlô. Thêlô ebobo anêŋ unyak ma anyô vovak laik êŋ hêv anêŋ anyô môlô doho ba i hadêŋ Yisu ma enaŋ, “Anyô Bêŋ, ya miŋ anyô mavi ek ôlêm yenaŋ unyak kapô ami ba intu dô. Ma aêŋ iyom ma ya miŋ anyô mavi ek yasôk yaŋgê o ami. Yada yahamô anyô bêŋ te vibij ma yenaŋ nê vovak êmô ya vibij aêŋ iyom. Ba yahanaŋ hadêŋ yenaŋ nê vovak te nena, ‘Nu,’ ma hi. Mena yahanaŋ hadêŋ yaŋ nena, ‘Ôlêm,’ ma halêm. Ma yahanaŋ hadêŋ anyô ku te, ‘Undum ku êntêk,’ ma hadum. Ba intu humiŋ daim ba honaŋ ek yenaŋ anyô ku imbitak mavi ma tem mavi.”

⁹ Yisu halanô ôpêŋ anêŋ abô ba hasoŋ kambom ma hik i liliŋ havôhi ma hanaŋ hadêŋ avômalô nômbêŋ atu ba even yani yam nena, “Yanaŋ êndêŋ môlô nena miŋ bôk yahayê anyô te anêŋ pik Islael anêŋ hêvhaviŋ hatôm ôpêntêk ami!”

¹⁰ Ma nê takatu ba enaŋ abô haviŋ Yisu êvôi unyak ma êyê nena anyô lôk lijij atu lêk habitak mavi.

Yisu hik anyô nãma te liŋ

¹¹ Kasana ma Yisu hi malak te anêŋ athêŋ nena Nain. Ma anêŋ nê ku lôk avômalô bêŋ anôŋ i haviŋ yani. ¹² Thêlô ebobo malak êŋ anêŋ badêŋ abôlêk ma avômalô malak êŋ ewa anyô nãma te ba ele yaiŋ ba i. Yani ma avi tôp te anêŋ nakaduŋ donjom êŋ iyom. Ma avômalô malak êŋ bêŋ anôŋ i haviŋ avi tôp lôk nakaduŋ nãma atu ba i ek nedav. ¹³ Yisu hayê avi êŋ ma lahiki ba hanaŋ hadêŋ yani nena, “Miŋ ondan andô.”

¹⁴ Ma Yisu hi ma hatak ban hayôhêk alapa, ma nê takatu ba evak ôpêŋ imiŋ tiŋiŋ. Ma Yisu hanaŋ, “Anyô muk, yanaŋ êndêŋ o, umbiyô!” ¹⁵ *Ma anyô nãma êŋ haviyô hamô ma hanaŋ abô, ma Yisu hêv ôpêŋ hadêŋ talêbô.

¹⁶ *Ma avômalô sapêŋ êyê ba êkô ma êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ ba enaŋ, “Plopet bêŋ te lêk habitak alalô malêvôŋ. Ma Wapômbêŋ lêk halêm ek nêma anêŋ avômalô sa.” ¹⁷ Êŋ ma abô hathak Yisu anêŋ ku atu ba hadum hi haveŋ avômalô Judia iniŋ loŋ sapêŋ lôk pik buyan takatu ba habobo haviŋ.

Jon hêv nê ku ju ba i ek nenaŋ injik Yisu liŋ
(*Mat 11:2-19*)

¹⁸ Jon anêŋ nê ku enaŋ hadêŋ yani hathak nôma takatu ba Yisu hadum. ¹⁹ Ma halam anêŋ anyô ju êlêm ma hêv i ba i ek nenaŋ injik Yisu liŋ, “O ma Mesia atu ba Wapômbêŋ bôk habutiŋ abô ek nêma êlêm mena yêlô nayabiŋ anyô yaŋ?”

²⁰ Anyô ju êŋ êyô ek Yisu ma enaŋ, “Jon anyô hathik nãŋ hêv yai ba alêm ek nanaŋ injik o liŋ

* **7:15:** 1Kinj 17:23; 2Kinj 4:36 * **7:16:** Luk 1:68

nena, ‘O ma Mesia atu ba Wapômbênj bôk habutinj abô ek nê m êlêm mena yêlô nayabinj anyô yan?’ ”

²¹ Thai êyô ma êyê Yisu hadum avômalô lôk lijinj lomaloma mavi lôk hêv ngôk kambom bênj anônj vê hêk avômalô. Ma hadum nê malenj pusip bênj anônj êyê tak. ²² *Vê m ma hananj hadênj thai aêntêk, “Nôbôn u ma nonanj êndênj Jon esak nô m takatu ba mamu ôyê lo olanô. Nê malenj pusip êyê tak, ma nê venjvuvinj evenj, ma nê palê lepla ibitak mavi, ma nê lenjônndônj kôtônj elanj abô, ma nê nãma iviyô hathak lonbô ma nê siv elanj Wapômbênj anênj Abô Mavi atu. Ba intu unu nonanj êndênj Jon esak nô m takên. ²³ Ma nê takatu ba êyê ya ba evalonj inj êvhavinj lonj, nê m lôk lenj mavi.”

²⁴ Ma Jon anênj anyô ku êvôi ma Yisu hananj abô hathak Jon hadênj avômalô nena, “Bôk môlô u lonj thiliv ek ôyê malê? Môlô u ek ôyê lovak hayuv baselak vuak e? ²⁵ Mi. Mena u ek ôyê anyô te hik kwêv kêkêlô ba hayanj nô m mavi lomaloma e? Mi, nê takatu ba ik kwêv kêkêlô ma ê m ô kinj anênj unyak ma minj ê m ô lonj thiliv ami. ²⁶ *Môlô u lonj thiliv ek ôyê malê? Plopet te e? Avanônj! Ma donjom yananj êndênj môlô nena Jon ma bênj ek plopet sapênj. ²⁷ Bôk eto hathak ôpênj hêk Wapômbênj anênj kapya nena,

“ ‘Odanô, tem yanê m yananj anyô ku te ê m ônj ek o, ek enanj yananj abô bênj ek êpôpêk lonjônndê ek o.’

Malakai 3:1

²⁸ “Yananj êndênj môlô nena Jon ma bênj ek avômalô pik sapênj. Avi te minj bôk havathu anyô

* **7:22:** Ais 35:5-6; 61:1; Luk 4:18 * **7:26:** Luk 1:76

te aêḡ ami ma mi. Ma doḡtom ôpatu ba yaôna hêk Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinyak, ôpêḡ ma bêḡ ek Jon.”

29 *(Sêbôk ma Jon hathik avômalô lôk ḡê ewa takis haviḡ ba intu elañô abô atu ba Yisu hanaḡ hathak Jon ma enañ, “Wapômbêḡ anêḡ kobom ma thêthôḡ anôḡ.” 30 *Ma doḡtom ḡê Palisi lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ êdô ek Jon isik thêlô ba intu êvôliḡ dômiḡ hadêḡ loḡôndê atu ba Wapômbêḡ hik thô hadêḡ i.)

31 Ma Yisu hanaḡ, “Yanaḡ aisê esak avômalô bôlôḡ êntêk? Ma thêlô hatôm malê? 32 Thêlô ma hatôm avômena takatu ba êmô loḡ ethak doḡtom halôk ba elam hi ek avômena vi nena,

“ ‘Yêlô abi yeḡ beleḡ ek môlô nondo yeḡ,
ma doḡtom miḡ olo yeḡ ami.

Ma yêlô alañ asêḡ malêḡ ek môlô nodañ,
ma doḡtom miḡ olaḡ ami.’

33 “Ma avômalô bôlôḡ êntêk êtôm avômena takêḡ. Jon anyô hathik ḡañ halêm ma hatip ek nôḡm lôk waiḡ. Ma môlô ôpôlik hathak yani ba onañ nena ḡgôk hamô haviḡ yani. 34 *Ma doḡtom Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu halêm ma miḡ hatip ek nôḡm lo waiḡ ami. Ba intu môlô onañ, ‘Ôḡgô, anyô êḡ hathak hayaḡ nôḡm lôk hanum waiḡ bêḡ anôḡ aleba intu halo molo. Yani ma ḡê idum kambom lôk ḡê ewa takis iniḡ anyô môlô.’ 35 Aêḡ ba Wapômbêḡ anêḡ auk tem injik anôḡ mavi ba avômalô tem nêḡê nena auk êḡ ma thêthôḡ anôḡ.”

Avi te hathik Yisu va hathak nôḡm ôv mavi

* 7:29: Luk 3:12 * 7:30: Mat 21:32 * 7:34: Luk 15:2

³⁶ Palisi te halam Yisu hi ek enjañ nôm imbiñ yani. Êñ ma yani hi hayô ôpêñ anêñ unyak ma halôk hamô ek enjañ nôm. ³⁷ *Ma avi sek te anêñ loñ êñ halañô nena Yisu lêk hayañ nôm hamô Palisi atu anêñ unyak. Êñ ma hawa nôm ôv mavi halôk kolopak valu te ba thapuk ba hi unyak êñ. ³⁸ Ma halêm hamiñ Yisu dôm habobo valuvi ma halañ ba mathôk hév yak hayô hamô Yisu vakapô. Ma hathav mathôk vê hathak yanida wakadôk ñaun. Ma haliñu Yisu vakapô lôbôlôn ma hawa nôm lêñlêñ ôv mavi atu ba hathik Yisu vakapô hathak.

³⁹ Palisi atu hayê nôm êñ ma lahabi nena, “Yisu ma miñ plopet te ami. Yani plopet ma tem eyala nena avi atu ba hasôm yani ma avi sek te ba tem êpôlik.”

⁴⁰ Yisu hayala ôpêñ anêñ auk ma hanañ, “Saimon, yenañ abô te hêk ek yanañ êndêñ o.”

Ma Saimon hanañ, “Kêdônwaga, onañ.”

⁴¹ Ma Yisu hanañ, “Anyô ju bôk ewa valuselen hêk anyô bêñ te. Anyô yañ hawa hatôm 500, ma yañ hawa hatôm 50 ba iniñ viyañ hêk. ⁴² Ma thai miñ hatôm nêñem valuselen êñ viyañ ami. Ma anyô bêñ êñ hanañ hadêñ thai luvi nena, ‘Dô, hatôm.’”

Yisu hanañ abô loñ kapô êñ yôv ma hanañ hik Saimon liñ nena, “Lemhabi nena anyô ju êñ yañsé intu lahaviñ ôpêñ bêñ anôn?”

⁴³ Ma Saimon hanañ viyañ nena, “Yañ atu ba hawa valu bêñ la.”

Ma Yisu hanañ, “Anêm auk ma mavi.”

* **7:37:** Mat 26:7; Mak 14:3; Jon 12:3

44 Ma Yisu hik i liliŋ ma hayê avi êŋ ma hanan hadêŋ Saimon, “Nôŋgô avi êntêk. Yahabitak hayô anêm unyak kapô ma miŋ hôêv ŋaŋ ba yahathik yaveŋ ami. Ma doŋtom avi êntêk hathik yaveŋ hathak yanida mathôk ma haya vê hathak yanida wakadôk ŋauŋ. 45 Ma miŋ huliŋu ya ami, ma doŋtom avi êntêk halinju yaveŋkapô lôbôlôn. 46 Ma miŋ howa nôm lêŋlêŋ ba hoŋgasô hayô hamô yalenkadôk ami, ma doŋtom avi êntêk hawa nôm lêŋlêŋ ôv mavi ba haŋgasô hayô hamô yaveŋkapô. 47 Aêŋ ba yanarê êndêŋ o nena avi êntêk lahaviŋ ya bêŋ anônŋ ba intu alalô ayala nena anêŋ kambom bêŋ anônŋ bôk hêv yak yôv. Ma doŋtom avômalô takatu ba eson nena iniŋ kambom takatu ba Wapômbêŋ hêv vê ma dokte iyom, êŋ ma leŋiŋhaviŋ yani dokte aêŋ iyom.”

48 Ma Yisu hanan hadêŋ avi êŋ nena, “Anêm kambom sapêŋ lêk hêv yak yôv.”

49 Ma avômalô takatu ba êmô Saimon anêŋ unyak elanô abô êŋ ma enarê hadêŋ i nena, “Ôpêntêk ma opalê ba intu hêv kambom vê?”

50 *Ma Yisu hanan hadêŋ avi êŋ, “Anêm hôêvhaviŋ hêv o bulubiŋ. Nu lôk lemmavi.”

8

Avi doho êv Yisu thêlô sa

1 Yôv ma Yisu hi havenŋ malak lôbôlôbô ba hanan Abô Mavi hathak Wapômbêŋ anêŋ lon lôkliŋyak.

2 *Nê ku laumiŋ ba lahavuju lôk avi takatu ba bôk hêv iniŋ ŋgôk lôk lijiŋ vê evenŋ haviŋ yani.

* **7:50:** Luk 8:48; 18:42 * **8:2:** Mat 27:55-56; Mak 15:40-41; Luk 23:49

Avi takatu te ma Malia anêḡ Magadala sêbôk ba ḡgôk bahenḡvi ba lahavuju etak yani. ³ Ma avi yaḡ ma Joana, Kusa yanavi. Kusa ma ôpatu ba hayabinḡ Helot anêḡ unyak. Ma te ma Susana lôk avi bêḡ anôḡ haviḡ. Avi takêḡ ethak êv Yisu thêlô sa hathak nômkama.

*Abô loḡ kapô hathak anyô hapaliv yaḡvêk
(Mat 13:1-23; Mak 4:1-20)*

⁴ Avômalô bêḡ anôḡ ibi thêthô hêk lomalak lomalak ba êlêm ethak doḡtom ek nêgê Yisu. Ma Yisu hanaḡ abô loḡ kapô te nena, ⁵ “Anyô te hi hapaliv yaḡvêk halôk anêḡ ku. Ma hapaliv yaḡvêk takêḡ ma vi halôk loḡôndê ba avômalô evak pesa lôk menak êpôm ba eyaḡ. ⁶ Ma doho halôk pik lôk valu ba hapup. Ma doḡtom pik êḡ moma ba yaḡvêk êḡ hayeḡ ba hama. ⁷ Ma vi halôk loḡ yak lôkmaḡḡiḡ kapô ba yak êḡ halumbak hayô yaḡvêk takêḡ yôv. ⁸ Ma doḡtom vi halôk pik mavi ba hapup ba habitak bêḡ ma hik anôḡ ba hatôm 100.”

Yisu hanaḡ abô takêḡ yôv ma halam nena, “Môlô ḡê lôk lemôndôḡ ma nodanô abô êntêk katô.”

⁹ Ma Yisu anêḡ ḡê ku enaḡ hik yani liḡ hathak abô loḡ kapô êḡ anêḡ ôdôḡ. ¹⁰ *Ma yani hanaḡ nena, “Wapômbêḡ lêk hik anêḡ auk loḡ kapô hathak anêḡ loḡ lôkliḡyak thô hadêḡ môlô yôv. Ma doḡtom avômalô vi ma yahathak yahanaḡ hathak abô loḡ kapô iyom. Ba intu

“thêlô êyê, ma doḡtom miḡ êyê katô ami.

Ma thêlô elanô, ma doḡtom miḡ eyala anêḡ ôdôḡ katô ami.’ ” *Aisaia 6:9*

* **8:10:** Ais 6:9-10

11 Ma Yisu hanaŋ nena, “Abô loŋ kapô êŋ anêŋ ôdôŋ ma aêntêk. Yaŋvêk ma hatôm Wapômbêŋ anêŋ abô. 12 Yaŋvêk takatu ba halôk loŋôndê ma hatôm avômalô takatu ba elañô Wapômbêŋ anêŋ abô, ma havenŋ yam ma Sadaŋ hayô ma hêv Wapômbêŋ anêŋ abô vê hêk thêlô kapôlôŋiŋ ek miŋ nêŋemimbiŋ ami. Ba intu Wapômbêŋ miŋ hatôm nêŋ thêlô bulubiŋ ami. 13 Ma yaŋvêk takatu ba halôk pik lôk valu ma hatôm avômalô takatu ba elañô Wapômbêŋ anêŋ abô ba evaloŋ lôk leniŋmavi. Ma doŋtom iniŋ ŋgalôk miŋ halôk pik kapô ba hi ami. Ba intu êvhaviŋ bidonŋa iyom ma malaiŋ hayô ma etak iniŋ êvhaviŋ. 14 Ma yaŋvêk takatu ba halôk yak lôkmaŋiŋ kapô ma hatôm avômalô takatu ba elañô Wapômbêŋ anêŋ abô, ma doŋtom thêlô êmô dokte ba pik êntêk anêŋ malaiŋ lôk anêŋ nômkama lôk anêŋ nôŋ mavi hathivuŋ Wapômbêŋ anêŋ abô siŋ ba thêlô miŋ ik anôŋ ami ma mi. 15 Ma doŋtom yaŋvêk takatu ba halôk pik mavi ma hatôm avômalô takatu ba kapôlôŋiŋ mavi ba maleŋ lêlê. Thêlô elañô Wapômbêŋ anêŋ abô ba evaloŋ loŋ majaŋ. Êŋ ma hatôm imiŋ lôklokwaŋ ba ik anôŋ mavi.

*Min evuŋ atum lam anêŋ deda ami
(Mak 4:21-25)*

16 * “Anyô miŋ ethak êtôm atum lam ba êdô hamô uŋ kapô mena ivuŋ hamô loŋ kapô te ami. Thêlô ethak êthôkwêŋ hamiŋ ek avômalô takatu ba êyô unyak kapô ma nêgê deda. 17 *Nômkama takatu ba ivuŋ hêk loŋ kapô ma tem nimbatak

* **8:16:** Mat 5:15; Luk 11:33 * **8:17:** Mat 10:26; Luk 12:2

loŋ yaiŋ. Ma nômkama takatu ba ivuŋ i êmô loŋ momaŋiniŋ ma tem nimbitak yaiŋ ek sapêŋ neyala i. ¹⁸*Aêŋ ba mólô nodanô yenaŋ abô êntêk katô. Ôpatu ba hayala yenaŋ abô katô ma tem Wapômbêŋ indum ba yani eyala nômkama doho imbiŋ. Ma doŋtom ôpatu ba miŋ hayala yenaŋ abô ami, ma tem Wapômbêŋ enja auk takatu ba ôpêŋ hasoŋ nena bôk hawa yôv vê ênjêk ôpêŋ.”

*Yisu anêŋ talêbô lôk iviyaŋ
(Mat 12:46-50; Mak 3:31-35)*

¹⁹ Ma Yisu anêŋ talêbô lôk iviyaŋ êlêm ek nêgê yani, ma doŋtom avômalô bêŋ anôŋ imiŋ loŋ siŋ ba miŋ hatôm nêgê yani ami. ²⁰ Êŋ ma anyô te hanaŋ hadêŋ Yisu nena, “Lemtambô lôk mólôviyaŋ imiŋ yaiŋ ba leniŋhaviŋ nêgê o.”

²¹ Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Yenaŋ wakatik lôk aiyaŋ thêlô ma nê takatu ba elanô Wapômbêŋ anêŋ abô ba esopa.”

*Yisu hanaŋ ba lovak bêŋ hama
(Mat 8:23-27; Mak 4:35-41)*

²² Wak te ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Alôana kasukthôm vi tuvulu.” Êŋ ma ewa yeŋ ba i. ²³ Thêlô i ma Yisu hêk sôm. Ma ôthôm bêŋ lôk lovak hayô ba hayuv kasuk ba hik halôk yeŋ kapô ba hadum ek êmô thêlô sesoŋ êndôk kasuk kapô ba ini.

²⁴ Êŋ ma i ik Yisu liŋ ba enaŋ, “Anyô bêŋ, anyô bêŋ, alalô tem nama ba mi!”

Ma Yisu haviyô ma hathaŋ lovak lôk kasuk budum bêŋ takatu ba ema ba êk tiŋiŋ. ²⁵ Ma Yisu

* **8:18:** Mat 25:29; Luk 19:26

hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlônim ôêvhaviŋ hamô êsê?” Ma thêlô êkô ba eson kambom ba enaŋ hi ba halêm nena, “Ôpêntêk ma opalê ba intu hanaŋ abô hadêŋ kasuk lo lovak ba elanô anêŋ abô ba esopa?”

*Yisu hêv ngôk vé hêk anyô te
(Mat 8:28-34; Mak 5:1-20)*

²⁶ Ma thêlô ewa yeŋ êŋ ba ibup êyô kasuk ba i avômalô Gelasa iniŋ pik. Loŋ êŋ hêk Galili vi tuvulu. ²⁷ Ma thêlô ethak liŋ ma Yisu hatak yeŋ ba hi, ma anyô te atu ba ngôk hamô haviŋ yani anêŋ loŋ êŋ halêm ba hapôm Yisu. Ôpêŋ bôk hatak anêŋ malak ma hi hamô siô ba havenŋ kôlôlôn. ²⁸⁻²⁹ Nê loŋ êŋ ethak ekak ôpêŋ ban lo va lusu hathak seŋ ma êv anyô te ek eyabiŋ, ma donjom ngôk êŋ hayô ba hayôkwiŋ ôpêŋ ma hamô seŋ êŋ kisi. Ma habi ôpêŋ vôiê ma hi hamô loŋ thiliv.

Ma anyô êŋ hayê Yisu ma hanaŋ boloba ba hêv yak halôk pik habobo Yisu valuvi. Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ ngôk lelaik atu nena, “Otak ôpêntêk ba nu.” Êŋ ma ôpêŋ halam lôklala bomaŋ nena, “Yisu, o ma Wapômbêŋ Leŋ Anôŋ Biŋ anêŋ Nakaduŋ, lemhaviŋ undum malê êndêŋ ya? Miŋ nêv vovaŋ êndêŋ ya ami!”

³⁰ Êŋ ma Yisu hanaŋ hik ôpêŋ liŋ, “Anêv athêŋ nena?”

Ma ôpêŋ hanaŋ, “Yenaŋ athêŋ nena Nê Vovak Lubuŋlubuŋ” ek malê nena ngôk bêŋ anôŋ êmô yani kapô.

³¹ Ma ngôk takêŋ enaŋ lôbôlôn hadêŋ Yisu nena, “Miŋ ômbi yêlô êndôk Viv atu ami. ³² Nêv yêlô ni êndôk bok takêŋdaku ba êmô dum endaku.” Êŋ

ma Yisu halôk hathak iniņ auk. ³³ Ma ngôk takêņ etak ôpêņ ma i êlôk bok takêņ kapô. Ma bok takêņ elañviņ kethenј ba i hadêņ loņ kambom ma êv yak halôk kasukthôm ba ñañ halok sapêņ vônô.

³⁴ Ma ñê takatu ba eyabiņ bok êyê nôm êņ ma êsôv ba i enañ mayaliv havenј lomalak. ³⁵ Ma avômalô êlêm ek nêgê nena malê te habitak loņ êņ. Thêlô êyô ma êyê Yisu lôk ôpatu ba ngôk bêņ anôņ bôk êmô haviņ yani ba lêk anêņ auk habitak mavi ba hapuk sôp ma hamô habobo Yisu valuvi. Avômalô êyê ba êkô kambom. ³⁶ Ma ñê takatu ba êyê nôm êņ enañ hadêņ avômalô hathak nôm takatu ba hadum ba anyô lôk ngôk atu habitak mavi. ³⁷ Ma avômalô Gelasa sapêņ êkô ba elowaliņ kambom ba enañ ek Yisu etak i ba ni buyañ. Aêņ ba Yisu hathak yeņ ma thêlô êvôi Galili hathak loņbô.

³⁸ Ma anyô lôk ngôk atu lêk mavi ba hanaņ lôklokwaņ hadêņ Yisu nena, “Hatôm yasôk imbiņ o e?” Ma donјtom Yisu hêv ek êmbôni anêņ loņ ba hanaņ, ³⁹ “Onañ êndêņ avômalô esak nômbêņ atu ba Wapômbêņ hadum hathak o.” Êņ ma havôhi anêņ loņ ma hanaņ hadêņ avômalô sapêņ hathak nômbêņ atu ba Yisu hadum hadêņ yani.

Avena ñama lo avi lijiņ
(*Mat 9:18-26; Mak 5:21-43*)

⁴⁰ Yisu hale hi kasukthôm vi tuvulu hathak loņbô ma avômalô bêņ anôņ lêk eyabiņ yani êmô liņdanј ba ewa yani thô. ⁴¹ Ma anyô bêņ hayabiņ unyak yeņ te halêm ma anêņ athêņ nena Jailus. Yani halek vadôņ lêlô habobo Yisu valuvi ma hanaņ hik yani liņ lôk kapô malaiņ ek Yisu imbiņ yani ba

ini anêḡ unyak. ⁴² Ek malê nena anêḡ amena ma doḡtom iyom ba hapôm lijij ba hadum ek ema. Amena êḡ anêḡ sondabêḡ ma hatôm laumiḡ ba lahavuju.

Êḡ ma Yisu hi haviḡ yani ma avômalo bêḡ anôḡ ekalabu yani siḡ. ⁴³ Ma avi te hamô loḡ êḡ ba hapôm lijij thalaleḡ halom hatôm sondabêḡ laumiḡ ba lahavuju. Ma anyôla miḡ hatôm idum yani mavi ami. ⁴⁴ Avi êḡ halêm habobo Yisu dômlokwaḡ ma hasôm Yisu anêḡ kwêv daim anêḡ daḡ iyom ma ketheḡ oyaḡ ma thalaleḡ êḡ hakapok.

⁴⁵ Êḡ ma Yisu hanaḡ hik thêlô liḡ, “Opalê hasôm ya?”

Ma thêlô sapêḡ enaḡ nena thêlô mi. Ma Pita hanaḡ, “Anyô Bêḡ, avômalo bêḡ anôḡ ekalabu o siḡ ba intu êsôm o.”

⁴⁶ Ma doḡtom Yisu hanaḡ, “Anyôla hasôm ya ba yahasaê nena yenaḡ lôklokwaḡ doho hêv yak.”

⁴⁷ Ma avi êḡ hayê nena miḡ hatôm imbuḡ i ami. Ba intu hakô ba halowaliḡ ba hi halek vadôḡ lêlô habobo Yisu va. Ma hanaḡ hathak hasôm yani ma ketheḡ oyaḡ ma anêḡ thalaleḡ atu hakapok ba avômalo nômbêḡ atu elañô. ⁴⁸ *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ avi êḡ, “Yenaḡ avena, anêm hôêvhaviḡ hadum ba lêk hubitak mavi. Nu lôk kapôlôm labali.”

⁴⁹ Yisu hanaḡ abô hamiḡ denaḡ ma anyô te halêm anêḡ Jailus anêḡ unyak ba hanaḡ, “Nalum avi lêk hama yôv ba intu otak kêdôḡwaga ma miḡ nêm malaiḡ êndêḡ yani ami.” ⁵⁰ Yisu halañô abô êḡ

* **8:48:** Luk 7:50

ma hanaŋ hadêŋ Jailus, “Miŋ ôkô ami. Nêmbinŋ iyom ma tem nalum avi mavi esak loŋbô.”

⁵¹⁻⁵³ Yisu hayô Jailus anêŋ unyak ma avômalô êmô ba elañ asêŋ malêŋ lôk leŋiŋmalainŋ bêŋ hathak yani. Ma Yisu hanaŋ, “Asêŋ dô. Yani hêk sôm iyom ma miŋ hama ami.” Thêlô eyala nena lêk hama yôv ba intu emalik hathak Yisu. Ma Yisu hadô avômalô ini imbiŋ yani ba hawa Pita lo Jon ma Jems lôk amena êŋ talêbô lo lambô iyom ba i unyak kapô haviŋ yani.

⁵⁴ Êŋ ma havalonŋ avena hamô baŋ ma halam nena, “Avena, umbiyô!” ⁵⁵ Ma avena êŋ anêŋ dahô hayô halôk kupik hathak loŋbô ma ketheŋ oyaŋ ma haviyô. Ma Yisu hanaŋ ek nênenêm nôm êndêŋ avena êŋ ek enjaŋ. ⁵⁶ Ma anêŋ talêbô lo lambô esonŋ kambom. Ma doŋtom Yisu hanaŋ lôklokwaŋ nena miŋ nenaŋ nôm êŋ bêŋ êndêŋ anyôla ami.

9

Yisu hêv nê ku ba i

(Mat 10:5-15; Mak 6:7-13)

¹ Yisu halam anêŋ nê ku lauminŋ ba lahavuju ethak doŋtom ma hêv lôklokwaŋ lôk athêŋ bêŋ hadêŋ i ek nênenêm ŋgôk sapêŋ vê lôk nindum avômalô lijiŋ mavi. ² Ma yani hêv thêlô ba i ek nenaŋ abô esak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak lôk nindum avômalô lôk lijiŋ mavi. ³ *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô nu lomalak lomalak. Ma miŋ noja kôm lo vak ma nôm lo valuselenŋ imbiŋ ami. Uŋgwik kwêv doŋtom ma miŋ noja kwêv yaŋ imbiŋ ami. ⁴ Unyak alêla takatu ba môlô ôyô, ma

* **9:3:** Luk 10:4-11

nômô unyak êñ iyom endeaba notak loñ êñ ek unu buyañ. ⁵ Ma doñtom loñ takatu ba miñ ewa môlô thô ami, ma waklavôn otak loñ êñ, ma ungwik vonḡovañ takatu ba hamô vemimkapô vê êndôk thêlô malenij ek injik iniñ kambom thô.” ⁶ Yôv ma thêlô i evenj lomalak lomalak ba enañ Wapômbênj anênj Abô Mavi lôk idum avômalô lôk lijij mavi.

*Helot lahabi nena Yisu ma opalê
(Mat 14:1-2; Mak 6:14-16)*

⁷ *Anyô Bêñ Helot halañô nôm takatu ba Yisu hadum ba lahabi bêñ anônj hathak ek malê nena anyô doho enañ aêntêk, “Jon haviyô hêk ñama hathak loñbô.” ⁸ Ma anyô doho enañ, “Elia halêm,” ma doho enañ, “Plopet tak sêbôk te haviyô hathak loñbô.” ⁹ *Êñ ma Helot hanañ nena, “Bôk yahad-abênj Jon laselo kisi yôv, ma doñtom Yisu ma opalê ba yahalañô avômalô enañ abôkama hathak yani?” Êñ ma yani hadum ek êñjê Yisu.

*Yisu havakônj avômalô hatôm 5,000
(Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Jon 6:1-15)*

¹⁰ Ma Yisu anênj aposel êyô, ma enañ hathak nôm takatu ba thêlô idum bêñ hadênj Yisu. Yôv ma Yisu halom thêlôda iyom ba i malak te anênj athênj nena Betsaida. ¹¹ Ma doñtom avômalô bêñ anônj eyala nena Yisu lêk hi. Êñ ma thêlô esopa yani ba i. Thêlô i êyô ek Yisu ma yani hawa thêlô thô. Yôv ma yani hanañ abô hathak Wapômbênj anênj loñ lôklinyak ba hadum avômalô lôk lijij ibitak mavi.

* **9:7:** Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19 * **9:9:** Luk 23:8

¹² Ma yaŋsiŋ bôlôvôŋ ma Yisu anêŋ nê ku êlêm ma enaŋ hadêŋ yani nena, “Lêk yaŋsiŋ ma alalô amô loŋ thiliv. Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak lôk loŋ takatu ba hamô habobo ek nêmbôlêm iniŋ nô m lôk loŋ nêjêk.”

¹³ Ma doŋtom Yisu hanaŋ nena, “Mi, môlôda nobakôŋ i.” Ma thêlô enaŋ, “Yêlôaniŋ nô m ma polom baheŋvi ma alim ju iyom hamô ba miŋ hatôm ami. Aêŋ ba yêlô ana nanêm nô m vuli ek avômalô nô mbêŋ êntêk êŋ la?” ¹⁴ Thêlô enaŋ abô êŋ ek malê nena anyô bêŋ anôŋ ba hatôm 5,000 la intu êmô.

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Môlô nonaŋ êndêŋ avômalô nena nesak doŋtom êtôm aêntêk 50 dum te, ma 50 dum yaŋ êtôm 5,000.” ¹⁵ Nê ku idum aêŋ hadêŋ avômalô ba sapêŋ êlôk êmô biŋ. ¹⁶ Ma Yisu hawa polom baheŋvi lôk alim ju atu ba hêv ma hathak leŋ ma hateŋ mek. Vê m ma haya hi lôbôlôbô ma hêv hadêŋ anêŋ nê ku ba ibi sam hadêŋ avômalô nô mbêŋ atu. ¹⁷ Ma avômalô sapêŋ eyaŋ ba leŋŋviyak. Ma nô m wata vi atu ba hamô ma nê ku isup halôk vak sam laumiŋ ba lahavuju.

*Pita hanaŋ nena Yisu ma Kilisi
(Mat 16:13-28; Mak 8:27-9:1)*

¹⁸ Wak te ma Yisu hateŋ mek ma anêŋ nê ku iyom êmô haviŋ yani. Ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ nena, “Avômalô ethak elam ya nena opalê?”

¹⁹ *Ma thêlô enaŋ nena, “Doho enaŋ nena o ma Jon anyô hathik ŋaŋ. Ma doho enaŋ nena o ma

* **9:19:** Luk 9:7-8

Elia, ma doho enañ nena o ma plopet bô te intu haviyô hathak lonjbô.”

20 *Ma Yisu hanañ hik thêlô liñ, “Ma môleđa olam ya nena opalê?”

Ma Pita hanañ viyañ nena, “O ma Mesia atu ba Wapômbêñ hêv ek nêñ anêñ avômalô bulubiñ.”

21 Êñ ma Yisu hanañ lôklokwañ hadêñ thêlô ek miñ nenañ abô êñ bêñ êndêñ anyôla ami. 22 *Ma yani hanañ nena, “Anyô Anêñ Nakaduñ atu tem esopa Wapômbêñ anêñ lahaviñ ba enja vovañ bêñ anôñ. Ma Israeł iniñ ñê bêñbêñ lôk ñê bêñbêñ êbôk da lôk ñê lôkauk hathak abô balabuñ tem nêmbôliñ dômiñ êndêñ yani. Ma Wapômbêñ tem indum ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem injik yani liñ imbiyô esak lonjbô.”

23 *Ma yani hanañ hadêñ avômalô sapêñ nena, “Anyôla hadum ek esopa ya, êñ ma êmbôliñ dôñ êndêñ yanida ma enja anêñ alovalañañsiñ êtôm wak nômbêñ intu sapêñ ba esopa ya. 24 *Ek malê nena ôpatu ba lahabi bêñ anôñ hathak anêñ lôkmala pik ma anêñ lôkmala êñ tem nêñ yak. Ma doñtom ôpatu ba hatak anêñ lôkmala ek hasopa ya, yani êñ tem enja lôkmala anôñ. 25 Anyô te hawa nômkama pik sapêñ, ma doñtom miñ hasopa Wapômbêñ ami ba anêñ lôkmala hêv yak, êñ ma tem yani êmô mavi e? Mi anôñ, tem enja vovañ. 26 *Ma anyôla mama ek ya lôk yenañ abô, ma embeñ yam atu ba ya Anyô Anêñ Nakaduñ yandealêm imbiñ yenañ deda lôkmañgiñ lôk lambô ma añela matheñ iniñ

* 9:20: Jon 6:68-69 * 9:22: Luk 9:44; 18:32-33 * 9:23:

Mat 10:38; Luk 14:27 * 9:24: Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25

* 9:26: Mat 10:33; Luk 12:9

deda lôkmanġin, ma tem ya mama ek ôpêġ aêġ iyom. ²⁷ Aêġ ba yanaġ avanôġ êndêġ mômô nena Wapômbêġ anêġ loġ lôklinyak tem êlêm. Ma mômô vi atu ba umiġ loġ êntêk tem nômô lôkmala denaġ ma ôġġô nôm êġ imbiġ.”

*Yisu liġkupik habitak yaġda
(Mat 17:1-13; Mak 9:2-13)*

²⁸ Ma Yisu hanaġ abô êġ yôv ma wak bahenvi ba lahavulô hale ba hi. Ma Yisu hathak dum-lolê te ba hi ek eteġ mek ma hawa Pita lo Jems ma Jon iviġ yani. ²⁹ Yisu hateġ mek denaġ ma thohavloma habitak yaġda ba anêġ kwêv habitak thapuk hatôm damak hêv. ³⁰⁻³¹ *Ma ketheġ oyaġ ma anyô lokwanju lôk deda bêġ imiġ ba enaġ abô haviġ yani, yaġ ma Mose ma yaġ ma Elia. Thai enaġ abô hadêġ Yisu hathak nôm takatu ba Yisu tem indum ba injik anôġ êmô Jelusalem endeba yani etak pik êntêk ba ni. ³² *Ma Pita lo Jems ma Jon thêlô maleġ hatulak ba êk sôm. Ma thêlô iviyô ma êyê Yisu anêġ deda bêġ lôk anyô ju imiġ iviġ yani. ³³ Ma thai idum ek ini ma Pita hanaġ hadêġ Yisu aêntêk, “Anyô bêġ, mavi anôġ ek lêk alalô amô loġ êntêk. Yêlô nadav unyak lôkkupik lokwanjô, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia.” Pita hathôġ abô atu ba enaġ ba intu hanaġ aêġ.

³⁴ Pita hanaġ abô denaġ ma buliv te hayô hava thêlô siġ ba thêlô êkô. ³⁵ *Ma abô te halêm anêġ buliv êġ kapô nena, “Intu ma yenaġ Okna ba bôk yahatak yani yôv ek indum yenaġ ku. Ba nodanô anêġ abô.” ³⁶ Abô êġ habitak yôv ma thêlô êyê Yisu

* **9:30-31:** Luk 9:22 * **9:32:** 2Pi 1:16-18 * **9:35:** Luk 3:22

iyom hamiņ. Pita lo Jems ma Jon miņ enaņ hadêņ anyôla hathak nô m takatu ba êyê lo elanô ami.

Yisu hêv ngôk vê hêk okna te

(Mat 17:14-21; Mak 9:14-29)

³⁷ Haviyô hayaņ ma Yisu thêlô etak dumlolê hêk ma êlôk ba i, ma avômalô bêņ anôņ i êpôm yani.

³⁸ Ma anyô te halam aêntêk, “Kêdônwaga, hatôm nê m kapôlôm ek yenaņ okna ba nê m yani sa ek malê nena yenaņ okna doņtom iyom. ³⁹ Ngôk te hathak hayôkwiņ yani ba kethêņ oyaņ ma yani halaņ boloba ba halowaliņ kambom ba wapôk habitak abôlêk. Ngôk êņ habuliņ yani liņkupik kambom anôņ ba miņ hathak hatak yani dokte ami. ⁴⁰ Yahanañ hik anê m nê ku liņ lôklokwaņ ek nê nê m ngôk kambom êņ vê, ma doņtom thêlô miņ hatôm ami.”

⁴¹ Ma Yisu hanaņ viyaņ nena, “Yahamô haviņ môlô sawa daim ma doņtom miņ ôêvhaviņ ami ma owa auk lokbaņ aleba yakapôlônġ lêk hagiap hathak môlô. Onja okna êņ êlê m.”

⁴² Ma okna êņ haveņ denaņ, ma ngôk êņ habi vôkê halôk pik ba hadum ba okna halowaliņ kambom. Ma doņtom Yisu hathaņ ngôk lelaik êņ, ma hadum okna êņ ba habitak mavi ma hêv hi hadêņ lambô hathak lonġbô. ⁴³ Ma avômalô sapêņ esonġ kambom hathak Wapômbêņ anêņ lôklokwaņ bêņ.

Yisu hanaņ bôlônġ yaņ hathak anêņ ŋama

(Mat 17:22-23; Mak 9:30-32)

Avômalô sapêņ leņiņhabi abô bêņ anôņ hathak nô m takatu ba Yisu hadum, ma Yisu hanaņ hadêņ anêņ nê ku nena, ⁴⁴* “Môlô nodanô abô êntêk katô.

* **9:44:** Luk 9:22

Tem nenan Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu bêḡ ba netak êndôk avômalô baheḡiḡ.” ⁴⁵ *Ma anêḡ ḡê ku êthôḡ abô êḡ anêḡ ôdôḡ paliḡ ek malê nena havuḡ ek thêlô. Ma êkô ek nenan injik yani liḡ ek enan anêḡ ôdôḡ bêḡ êndêḡ thêlô.

Opalê intu anyô bêḡ?

(Mat 18:1-5; Mak 9:33-41)

⁴⁶ *Ma Yisu anêḡ ḡê ku êkôki nena thêlô alisé intu bêḡ ek ḡê ku vi. ⁴⁷ Ma Yisu hayala thêlôniḡ auk êḡ. Ma hawa amena te ba hadô hamiḡ habobo yani. ⁴⁸ *Ma hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena, “Ôpatu ba hêvhaviḡ ya ba hawa amena nate aêntêk thô, ma hatôm hawa ya thô. Ma ôpatu ba hawa ya thô, ma hatôm hawa ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô haviḡ. Ma ôpatu ba hadum i aleba yaôna hamô môlô malêvôḡ intu anyô bêḡ ek môlô.”

⁴⁹ Ma Jon hanaḡ nena, “Anyô Bêḡ, yêlô ayê anyô te hêv ḡḡok vê hathak anêḡ athêḡ. Ma doḡtom yani ma miḡ alalô te ami ba intu yêlô anaḡ ek yani etak ku êḡ.”

⁵⁰ *Ma doḡtom Yisu hanaḡ nena, “Dô! Miḡ nu-miḡ yani loḡ siḡ ami. Ôpatu ba miḡ hapôlik hathak alalô ami, intu alalôaniḡ te.”

Avômalô Samalia êdô Yisu

⁵¹ Waklavôḡ Wapômbêḡ enja Yisu ni leḡ lêk habobo, êḡ ma yani lavidonḡ ek ni Jelusalem. ⁵² Ma yani hêv anyô doho ba i malak te hêk Samalia ek nêpôpêk nômkama êmôḡ ek yani. ⁵³ Ma doḡtom avômalô loḡ êḡ êdô neja yani thô ek malê nena hi

* **9:45:** Luk 18:34 * **9:46:** Luk 22:24 * **9:48:** Mat 10:40

* **9:50:** Mat 12:30; Luk 11:23

Jelusalem. ⁵⁴*Ma nê ku Jems lo Jon êyê nô m êñ ma enañ hik yani liñ aêntêk, “Anyô Bêñ, yai nandam atum êndôk ba êlêm anêñ leñ ek esañ thêlô e?”
⁵⁵Ma donjom Yisu hik i liliñ ma hayanda thai.
⁵⁶Ma thêlô i malak yañ.

*Ku bêñ ek nesopa Yisu van gwam
(Mat 8:18-22)*

⁵⁷Thêlô evenñ loñôndê ba i ma anyô te hanañ nena, “Loñ nômbênñ atu ba hu ma tem yasopa o.”

⁵⁸Ma Yisu hanañ, “Avuñ yatap iniñ pik abyan hamô ma menak iniñ unyak hamô aliñ, ma donjom ya Anyô Anêñ Nakaduñ atu ma yenañ loñ yangêk ma mi.”

⁵⁹Ma Yisu hanañ hadêñ anyô yañ nena, “Osopa ya.”

Ma donjom ôpên hanañ, “Anyô Bêñ, otak ya ek yana yandav wakamik vêmam.”

⁶⁰Ma Yisu hanañ hadêñ yani, “Dô, nê ñama da nedav iniñ ñama. Ma nu onañ abô esak Wapômbênñ anêñ loñ lôklyak bêñ.”

⁶¹*Ma anyô yañ hanañ hadêñ Yisu nena, “Anyô Bêñ, tem yasopa o, ma donjom otak ya ek yanañ waklêvônñ êndênñ yenañ avômalô vêmam.”

⁶²Ma Yisu hanañ viyan nena, “Ôpatu ba havenñ loñôndê ma hik ma liliñ miñ hatôm indum ku êñjêk Wapômbênñ anêñ loñ lôklyak kapô ami ma mi.”

10

*Yisu hêv nê ku hatôm 72 ba i
(Mat 11:20-24)*

* **9:54:** 2Kinj 1:9-16 * **9:61:** 1Kinj 19:20

¹ *Yôv ma Anyô Bêḡ hatak avômalô yaḡda hatôm 72 ba hêv i juju ba êmôḡ ek yani ba i hadêḡ malak lôḡ sapêḡ atu ba yani tem ni. ² *Ma yani hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Nôm bêḡ anôḡ lêk hayôk ba hamô ku kapô, ma doḡtom ḡê ku ma toḡtom iyom. Aêḡ ba notêḡ mek êndêḡ ku anêḡ alaḡ ek nêḡ ḡê ku ba ini ek nindum anêḡ ku. ³ *Môlô nu. Yahêv môlô ba u hatôm boksipsip nali i êmô avuḡ yatap malêvôḡ. ⁴ *Ma miḡ môlô noja valuselen lôk vak lôk bokḡḡôḡ imbiḡ ami. Ma miḡ nonaḡ abô pôk embenḡ loḡôndê ami ma unu nundum ku êḡ kethêḡ.

⁵ “Môlô ôyô unyak te kapô, ma nonaḡ êndêḡ thêlô aêntêk, ‘Wapômbêḡ hatôm indum ba môlô nômô yôhok mavi.’ ⁶ Anyô yôhok te hamô unyak êḡ ba hêvhaviḡ, êḡ ma tem môlônim abô mavi êḡ êmô imbiḡ thêlô. Ma mi, ma tem abô êḡ êmbôlêḡ ek môlôda esak loḡbô. ⁷ *Ma môlô nômô unyak êḡ iyom. Ma môlô oḡgwaḡ ba nunum êtôm atu ba êv hadêḡ môlô iyom ek malê nena môlô ma ḡê ku ba mavi ek avômalô neyabiḡ môlô. Ma miḡ môlô unu nosak unyak mayaliv ami.

⁸ * “Môlô ôyô malak lôḡ te ba ewa môlô thô ba êv nôḡ hadêḡ môlô, êḡ ma môlôḡgaḡ. ⁹ Ma môlô nundum thêlônḡ avômalô lôk lijiḡ nimbitak mavi, ma môlô nonaḡ aêntêk, ‘Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak lêk halêḡ habobo môlô.’ ¹⁰ Ma doḡtom miḡ ewa môlô thô ami, êḡ ma môlô unu numiḡ loḡôndê

* **10:1:** Mak 6:7 * **10:2:** Mat 9:37-38; Jon 4:35 * **10:3:** Mat 10:16 * **10:4:** Mat 10:7-14; Mak 6:8-11; Luk 9:3-5 * **10:7:** 1Ko 9:6-14; 1Ti 5:18 * **10:8:** 1Ko 10:27

ma nonan nena, ¹¹ *Yêlô ik vonḡovan veniḡkapô vê halôk môlô malemim ek injik môlônim kambom thô. Ba intu môlô lemim imbi katô nena Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak lêk halêm habobo môlô. ¹² *Yanan êndêḡ môlô nena waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ endelêm ek endanô abô, êḡ ma avômalô loḡ atu ba miḡ ewa môlô thô ami, thêlônḡ malain tem êmôḡ ek avômalô kambom anêḡ Sodom.

¹³ “Alikaknena, môlô avômalô Kolasin lo Bet-saida! Môlô bôk ôyê nômbithi lomaloma. Ma donḡtom bôk yandum nômbithi takêḡ êmô Taia lo Saidon malêvôḡ, êḡ ma kethêḡ oyaḡ ma tem nijik kwêv kambom lôk nesav atum ḡgavu esak leḡḡkadôk ek nede kapôlôḡḡḡ liliḡ. ¹⁴ Waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ endelêm ek endanô abô, êḡ ma môlônim malain tem bêḡ anôḡ êmôḡ ek avômalô Taia lo Saidon iniḡ! ¹⁵ Ma môlô avômalô Kapaneam, tem nêmbô môlônim athêḡ esak leḡ e? Mi, môlô tem unu ḡê ḡama iniḡ loḡ!

¹⁶ * “Anyô halanô môlônim abô, êḡ ma yani halanô yenan abô haviḡ. Ma anyô havôliḡ dôḡ hadêḡ môlô, êḡ ma yani havôliḡ dôḡ hadêḡ ya haviḡ. Ma anyô havôliḡ dôḡ hadêḡ ya, êḡ ma yani havôliḡ dôḡ hadêḡ Ôpatu ba hêv ya ba yahalêm haviḡ.”

*Nê ku êvôlêm hathak loḡbô
(Mat 11:25-27; 13:16-17)*

¹⁷ Nê ku 72 takatu êvôlêm hathak loḡbô ma leḡḡmavi bêḡ anôḡ ba enan, “Anyô Bêḡ, yêlô adum ku lomaloma lôk êv ḡḡok vê hathak anêm athêḡ.”

* **10:11:** Ap 13:51; 18:6 * **10:12:** Stt 19:24-25; Mat 10:15; 11:24
* **10:16:** Mat 10:40; Luk 9:48; Jon 5:23

18 *Ma Yisu hanañ aêntêk, “Yahayê Sadan hêv yak anêñ leñ hatôm damak. 19 *Odanô, yahêv lôklokwan hadêñ môle ek nombak umya lo danğavin pesa. Ma môle hatôm nômo Sadan ôpatu ba lamaninğ hathak môle anêñ lôklokwan sapêñ lu. Ma nômlate minğ hatôm imbulinğ môle ami ma mi. 20 *Ma môle minğ lemimmavi bêñ anôñ esak ngôk elanô môle nim abô ami ma mi, ma donğtom môle lemimmavi esak Wapômbêñ bôk hato môle nim athêñ hêk leñ.”

21 Yôv ma Lovak Mathenğ hadum Yisu anêñ kapô lamavi ba hanañ, “Wakamik, O ma leñ lo pik anêñ alanğ! Lêk huvunğ anêm auk hadêñ nê lôkauk lôk nê bêñbêñ ma huik thô hadêñ nê takatu ba êtôm avômena yaônena. Ba intu yahabô anêm athêñ! Wakamik, avanôñ oda hosopa anêm lemğavinğ ba intu hudum aêñ.

22 * “Wakamik bôk hôêv ya auk sapêñ yôv. Ba anyô late minğ hayala Nalum atu ami. Mi, O Wakamik iyom. Ma anyô late minğ hayala O Wakamik katô ami. Mi, Nalum lôk nê takatu ba Nalum lahavinğ injik O thô êndêñ i iyom.”

23 Ma Yisu hik i liliñ ba hanañ hadêñ anêñ nê ku iyom nena, “Wapômbêñ hadum mavi hadêñ môle ba môle ôyê nôm takatu. 24 Yanañ êndêñ môle nena sêbôk ma plopet lôk kinğ bêñ anôñ leñinğavinğ nêgê nôm êntêk ba lêk môle ôyê, ma donğtom minğ êyê ami. Ma leñinğavinğ nedañô abô takêntêk ba lêk môle olanô, ma donğtom minğ elanô ami.”

* **10:18:** Jon 12:31; ALK 12:8-9 * **10:19:** Sng 91:13; Mak 16:18

* **10:20:** Plp 4:3; ALK 3:5 * **10:22:** Jon 3:35; 10:15

Anyô Samalia mavi te
(*Mat 22:34-40; Mak 12:28-34*)

25 *Wak te ma anyô lôkauk hathak abô balabuŋ hayô hamiŋ ba hadum ek esaê Yisu ba hanaŋ, “Kêdôŋwaga, yandum malê ek Wapômbêŋ nêŋm lôkmala atu ba nêŋmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ êndêŋ ya?”

26 Ma Yisu hanaŋ hik yani liŋ aêntêk, “Abô balabuŋ hanaŋ malê? Êŋ ma oda osam abô êŋ ba lemimbi nena abô êŋ hanaŋ aisê?”

27 *Ma yani hanaŋ nena, “Lemimimbiŋ Anyô Bêŋ unim Wapômbêŋ ênjêk unim kapôlômim lôk dahôlômim ma lôklokwaŋ lôk unim auk sapêŋ. Ma lemimbiŋ anêŋ avômalô êtôm lemhaŋiŋ oda.”

28 *Ma Yisu hanaŋ nena, “Avanôŋ. Undum aêŋ ma tem ômô lôkmala.”

29 Ma doŋtom yani hadum ek avômalô nêgê nena anêŋ auk ma mavi, aêŋ ba yani hanaŋ nena, “Yenaŋ avômalô êŋ ma opalêla?”

30 Ma Yisu hanaŋ viyaŋ aêntêk, “Anyô te hatak Jelusalem ma halôk ba hi Jeliko. Êŋ ma ŋê vani êpôm yani ba ik yani ba hamayak hêk loŋôndê ma ewa anêŋ nômkama vani ba i. 31 Ma anyô habôk da te hasopa loŋôndê êŋ ba halôk ba hi. Êŋ ma yani hayê anyô êŋ, ma doŋtom yani habup halôk loŋôndê vi hale ba hi. 32 Aêŋ iyom ma Livai te halôk loŋôndê bô êŋ hale ma hayê ôpêŋ, ma kethêŋ oyaŋ habup halôk loŋôndê vi atu hale ba hi. 33 Ma doŋtom anyô Samalia* te halom loŋôndê êŋ ba hi

* 10:25: Mat 22:35-40; Luk 18:18 * 10:27: Wkp 19:18; Lo 6:5

* 10:28: Wkp 18:5 * 10:33: Avômalô Samalia ma Israel iniŋ ŋê kambom.

ma hayê ôpêḅ ba lahiki. ³⁴ Êḅ ma yani hi hadêḅ ôpêḅ ma hanḅasô waiḅ lôk nôḅ lêḅlêḅ hathak ôpêḅ anêḅ palê ma hasum. Yôv ma yani hawa ôpêḅ ba hatak hayô hamô anêḅ bok donḅki ma halom ba hi unyak atu ba êv vuli ba êk. Ma yanida hayabiḅ ôpêḅ. ³⁵ Ma haviyô hayaḅ ma yani hêv valuselen seleva ju hadêḅ unyak alaḅ ma hanaḅ nena, ‘Oyabiḅ anyô lijiḅ êntêk mavi. Ma valu êntêk miḅ hatôm ami ba wak yaḅ atu ba yahalehalêm ma tem yanêm doho imbiḅ.’ ”

³⁶ Yisu hanaḅ abô loḅ kapô êḅ yôv ma hanaḅ hik anyô lôkauk êḅ liḅ aêntêk, “Lemhabi aisê? Ôpatu ba ḅê kambom ik ma opalê hêv yani sa hatôm yanida anêḅ avômalô te?”

³⁷ Ma anyô lôkauk hanaḅ viyaḅ nena, “Ôpatu ba hêv kapô hadêḅ yani.”

Ma Yisu hanaḅ hadêḅ ôpêḅ nena, “Nu ma undum aêḅ iyom.”

Yisu hamô Mata lo Malia iniḅ unyak

³⁸ Yisu lôk anêḅ ḅê ku evenḅ ba i ma Yisu habitak hayô malak lôḅ te ba hi. Ma avi te anêḅ athêḅ nena Mata hawa Yisu thô ba hi hamô anêḅ unyak.

³⁹ *Mata anêḅ yaḅ molok Malia hamô habobo Anyô Bêḅ valuvi ba halaḅô anêḅ abô. ⁴⁰ Ma donḅtom Mata hadum ku bêḅ anôḅ ek hapôpêk nôḅ. Êḅ ma yani hi hadêḅ Yisu ma hanaḅ, “Anyô Bêḅ, lemhabi aisê? Yahadum ku bêḅ anôḅ ma yenaḅ aiyaḅ molok miḅ hêv ya sa dokte ami. Ba intu otak yani êlêm ek nêm ya sa.”

* **10:39:** Jon 11:1; 12:2-3

⁴¹ Ma donjom Anyô Bêñ hanañ viyañ hadêñ yani nena, “Mata, Mata, aisê ka lem hik o ba kapôlôm malaiñ hathak nômkama lomaloma? ⁴² *Ma donjom nômlate iyom intu ba nômbêñ ma Malia lêk hawa nôm êñ yôv ba anyô te miñ hatôm enja nôm êñ vê ênjêk yani ami ma mi.”

11

Kobom neteñ mek

(Mat 6:9-15; 7:7-11)

¹ Wak te ma Yisu hateñ mek hamô bute. Ma hateñ mek yôv ma anêñ nê ku te hanañ hadêñ yani nena, “Anyô Bêñ, ôndôñ yêlô ek yêlô nateñ mek êtôm sêbôk ba Jon hadôñ anêñ nê ku.”

² Ma Yisu hanañ, “Môlô noteñ mek aêntêk, “ ‘Wakamik, anêm athêñ ênjêk mathen.

Ma anêm loñ lôkliñyak êlêm êtôm loñ lôkthô.

³ Ma nêm wak tomtom anêñ nôm êndêñ yêlô.

⁴ Ma yêlô êv avômalô iniñ kambom takatu ba idum hadêñ yêlô vê,

ba intu nêm yêlôaniñ kambom vê aêñ iyom.

Lôk miñ otak yêlô êndôk nôm atu ba esau yêlô ami.’ ”

⁵⁻⁶ Yôv ma Yisu hanañ abô loñ kapô te hadêñ thêlô aêntêk, “Bôlôvôñ biñ te ma hu hadêñ anêm anyô môlô te anêñ unyak ma honañ, ‘Aiyañ, yenañ anyô môlô te halêm anêñ loñ daim ba lêk hamó yenañ unyak ba hama kisi ma ya nôm mi. Ba hatôm nêm polom lokwanlô ek yani e?’ ⁷ Ma anêm anyô môlô atu hamô unyak kapô tem enañ viyañ nena, ‘Yahadô. Yêlô lêk êk sôm ba unyak abôlêk lêk

* **10:42:** Mat 6:33

putup yôv ba tem miŋ yanêm nô m êndêŋ o ami ma mi.’⁸ Yani hadô ek nê m anêŋ anyô mô lô sa. Ma doŋtom yahanaj hadêŋ mô lô nena oteŋ lô bô lô ŋ, êŋ ma tem yani mama ba imbiyô ba nê m nô m êtôm atu ba hoteŋ yani.

⁹⁻¹⁰ “Ba intu yahanaj hadêŋ mô lô nena nê takatu ba enaj hik Wapô mbêŋ liŋ, ma tem neja nô mkama êtôm atu ba enaj. Ma ê bô lêm nô mlate ma tem nê pôm. Ma ipididiŋ unyak abô lê k ma tem injik vê ek i. Aêŋ ba onaj hik Wapô mbêŋ liŋ ma tem nê m mô lô nim lemimhaviŋ êndêŋ mô lô. Ma ô bô lêm ma tem nô pôm. Ma upididiŋ unyak abô lê k ma tem injik vê ek mô lô.

¹¹ “Mô lô avô mena iniŋ lami, nalum hanaŋ hik o liŋ ek enaj alim ma tem nê m umya kambom te êndêŋ yani e? Ma mi! ¹² Mena yani hanaŋ ek enaj menak daluk, êŋ ma tem nê m ŋgalivaŋ te e? Ma mi! ¹³ Mô lô avô malô pik unim bô k lo loŋ ma kambom, ma doŋtom mô lô othak ô ê v nô mkama mavi hadêŋ nalumi. Aêŋ ba mô lô noyala katô nena mô lô nim Lemambô Bêŋ atu ba hamô malak leŋ yani lamavi anôŋ ek nê m Lovak Mathenêŋ êndêŋ nê takatu ba enaj hik yani liŋ.”

Yisu lo Belsebul

(Mat 12:22-32,43-45; Mak 3:20-27)

¹⁴ Yisu hê v ŋgô k vê hê k anyô abô lê k putup te. Ma ŋgô k êŋ hatak ô pêŋ ba hi ma ô pêŋ hanaŋ abô ba avô malô sapêŋ ê yê ba eson kambom. ¹⁵ *Ma doŋtom avô malô doho enaj, “Ŋgô k iniŋ anyô bêŋ Belsebul hê v lô klokwaŋ hadêŋ ô pêŋ. Ba intu hatôm nê m ŋgô k sapêŋ vê ênjê k avô malô.” ¹⁶ *Ma

* **11:15:** Mat 9:34; 10:25 * **11:16:** Mat 12:38

avômalô doho idum ek nesau Yisu ba enaᅇ hik yani liᅇ nena, “Undum lavôᅇᅇᅇ te ek injik thô nena Wapômbêᅇ hêv o ba hôleᅇ mena mi e?”

¹⁷ Ma doᅇtom Yisu hayala thêlônᅇ auk ba hanaᅇ abô loᅇ kapô te hadêᅇ thêlô nena, “Avômalô malak lôᅇ te evaki vose hi ôdôn ju, êᅇ ma tem malak lôᅇ êᅇ ᅇgathiniᅇ ba bapu ipup imbitak. Ma avômalô ôdôn te evaki vose hi ôdôn ju ma tem thêlôda nêᅇnêᅇ yak. ¹⁸ Aêᅇ ba Sadaᅇ anêᅇ ᅇgôk vi evaki vose hi ôdôn ju, êᅇ ma Sadaᅇ anêᅇ loᅇ lôkliᅇyak tem imiᅇ majaᅇ aisê? Mi. Ma aisê ka môlô onaᅇ nena yahêv ᅇgôk vê hathak Belsebul anêᅇ lôklokwaᅇ? ¹⁹ Môlô onaᅇ nena ᅇgôk bêᅇ Belsebul hêv lôklokwaᅇ hadêᅇ ya ba yahêv ᅇgôk vê. Ma môlônim avômalô idum ku êᅇ haviᅇ! Ma opalê intu hêv lôklokwaᅇ hadêᅇ thêlô ba idum ku mavi êᅇ? ᅇgôk Bêᅇ, e? Mi! Môlôda unim avômalô ik thô nena môlô onaᅇ abôyaᅇ. ²⁰ Wapômbêᅇ da hêv lôklokwaᅇ hadêᅇ ya ba yahêv ᅇgôk vê hêk avômalô. Aêᅇ ba oyala nena Wapômbêᅇ anêᅇ loᅇ lôkliᅇyak lêk halêᅇ yôv.

²¹ “Anyô lôklokwaᅇ te havalôᅇ nôᅇkama vovak ba hayabiᅇ anêᅇ loᅇ, êᅇ ma anêᅇ nôᅇkama tem êᅇᅇ mavi. ²² *Ma doᅇtom anyô vovak laik môᅇ hayô ba hik vovak hadêᅇ ôpêᅇ aleba hamô lu, êᅇ ma yani tem enja ôpêᅇ anêᅇ nôᅇkama vovak takatu ba bôk hadum ôpêᅇ ba habitak lôklokwaᅇ vê. Aêᅇ ba ôpatu ba lovak ma tem imbi yaᅇ atu ba hêv yak anêᅇ nôᅇkama sam.

²³ * “Anyôla miᅇ hêv ya sa ek yai naᅇgik vovak êᅇdêᅇ Sadaᅇ ami, ôpêᅇ hatôm haviᅇ Sadaᅇ ba thai ik vovak hadêᅇ ya. Ma anyô miᅇ hêv ya sa ba

* 11:22: Kol 2:15 * 11:23: Luk 9:50

hasup avômalô hathak donjom ami, êḡ ma hatôm halupunij i ba êsôv mayaliv.”

24 “Ngôk lelaik hatak anyô te, êḡ ma hi havenḡ loḡ thiliv ek êmbôlêm loḡ mavi te ek enja lovak ba êmô. Ma miḡ hapôm loḡ te ami ma tem enaḡ nena, ‘Yatup siḡ yana unyak sêbôk esak loḡbô.’

25 Ma hayô ba hayê nena unyak êḡ lêk epesaḡ ba habitak mabuḡ mavi. 26 Êḡ ma tem ni êmbôlêm ḡgôk bahenḡvi ba lahavuju takatu ba iniḡ lôklokwaḡ hamôḡ ek anêḡ ba enja i imbiḡ ek nimbitak nêyô unyak êḡ kapô esak loḡbô. Êḡ ma ôpêḡ tem êmô kambom anôḡ ek yaḡ sêbôk.”

27 *Yisu hanaḡ abô takêḡ hamô denaḡ ma avi te hamiḡ avômalô nômbêḡ êḡ malêvôḡ ma halam aêntêk, “Avi atu ba havathu o ba hêv sum hadêḡ o, yani êḡ êmô lôk lamavi.”

28 Ma donjom Yisu hanaḡ, “Ôpatu ba halanô Wapômbêḡ anêḡ abô ba hasopa, yani êḡ êmô lôk lamavi anôḡ.”

Anyô doho lenijhaviḡ nêgê lavôḡij
(Mat 12:38-42; Mak 8:11-12)

29 *Avômalô bêḡ anôḡ êyô ek Yisu. Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Avômalô bôlôḡ êntêk ma avômalô kambom. Thêlô enaḡ ek yandum lavôḡij ek injik thô nena Wapômbêḡ bôk hêv ya ba yahalêm, ma donjom tem mi. Thêlô tem nêgê Jona anêḡ lavôḡij iyom. 30 Sêbôk ma Jona habitak hatôm lavôḡij ek avômalô Ninive. Ma lêk Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem imbitak aêḡ iyom êndêḡ avômalô bôlôḡ êntêk.

* 11:27: Luk 1:28,42,48 * 11:29: Mat 16:4

31 * “Sêbôk ma Siba iniņ kwin hatak anêņ loņ ma halêm anêņ pik anêņ daņ ek endañô Solomon anêņ auk mavi. Odaņô! Nômlate hamô loņ êntêk ma bêņ ek Solomon. Ma doņtom mômô ôdô anêņ nodañô. Ma waklavônġ atu ba Wapômbêņġ hatak ek nindum abô ma Siba iniņ kwin êņ tem enañ mômônim kambom takêņ bêņ. 32 *Ma sêbôk ba avômalô Ninive elañô Jona anêņ abô ba ele kapôlônġiņ liliņ. Ma nômlate lêk hamô loņ êntêk ma bêņ ek Jona. Ma doņtom mômô ôdô anêņ nodañô. Ma waklavônġ atu ba Wapômbêņġ hatak ek nindum abô ma tem avômalô Ninive niņiņ ba nenaņ mômônim kambom takêņ bêņ.”

Deda leņviņkupik

(Mat 5:15; 6:22-23)

33 * “Anyô miņ ethak êtôm atum ba ivuņ hamô lôņ kapô mena êdô hamô uņ kapô ami ma mi. Thêlô êthôkwêņ hamiņ ek avômalô takatu ba êyô unyak kapô tem nêgê deda. 34 Malem daluk ma hatôm atum ek nêm deda êndêņġ lemvimkupik. Malem daluk mavi ma tem deda êmô lemvimkupik sapêņ. Ma doņtom malem daluk kambom ma tem momaņiniņ bêņ êņjêk lemvimkupik. 35 Aêņ ba nôņgô katô nena anêm deda ma deda anôņ ek malê nena deda doho ma hatôm momaņiniņ. 36 Ma deda hamô lemvimkupik sapêņ, ma momaņiniņ miņ hêk bute ami. Êņ ma lemvimkupik sapêņ tem imbitak deda êtôm atum habi malem loņ.”

* 11:31: 1Kinġ 10:1-10 * 11:32: Jna 3:5-10 * 11:33: Mak 4:21; Luk 8:16

Yisu hathañ Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabun

(Mat 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47)

³⁷ Yisu hanañ abô yôv ma Palisi te hanañ hik Yisu liñ ek enañ nôm êmô imbiñ yani. Êñ ma Yisu hi hayô ôpêñ anêñ unyak kapô. ³⁸ Ma Palisi êñ hayê Yisu halôk hamô ek enañ nôm ma miñ hathik i ami. Êñ ma yani hasañ kambom.

³⁹ Ma Yisu hanañ hadêñ yani nena, “Môlô nê Palisi, môlô othak uthik unim tase lôk belev anêñ vidôm iyom, ma doñtom môlônim kapôlômim putup hathak kobom vani lo kobom kambom. ⁴⁰ Môlô nê molo, Wapômbêñ hapesañ viyaiñ lôk vikapô haviñ. ⁴¹ Ma doñtom môlônim nômkama takatu ba hamô ma môlô nônem êndêñ nê nômkama mi ek nê thêlô sa. Môlô nundum aêñ ma tem môlônim nômkama sapêñ êmô mabun mavi ênjêk Wapômbêñ ma.

⁴² “Alikaknena môlô nê Palisi, vovañ bêñ tem êpôm môlô. Môlô othak usup ava takatu ba hadum nôm vasiñ ba uik sam hi ôdôñ laumiñ ba ôêv ôdôñ te hadêñ Wapômbêñ hatôm da. Kobom êñ ma nôm yaôna. Ma doñtom môlô otak kobom thêthôñ lôk kobom lemimimbiñ Wapômbêñ. Kobom êntêk ma nômbêñ! Nodañô! Môlô nosopa abô balabun bêñ takêntêk lôk abô balabun yaônena imbiñ!

⁴³ “Alikaknena môlô nê Palisi, vovañ bêñ tem êpôm môlô! Môlô lemimhaviñ nômô êtôm nê bêñbêñ êmô unyak yeñ kapô lôk lemimhaviñ avômalô nenañ, ‘Waklêvôñ anyô bêñ’ êndôk loñ ethak doñtom halôk.

44 “Alikaknena, vovaŋ bêŋ tem êpôm môlô. Môlô lelaik hatôm ŋama te atu ba bôk elav bô ma lêk miŋ anyôla hayala ami. Ba intu avômalô êyô imiŋ ba ibitak lelaik hamô Wapômbêŋ ma. Aêŋ ba avômalô takatu ba ele ebobo môlô ma ibitak lelaik aêŋ iyom.”

45 Nê eyala abô balabuŋ te halanô abô êŋ ma hanan hadêŋ Yisu aêntêk, “Kêdôŋwaga, honan abô êŋ hadêŋ nê Palisi ma huik yêlô susu haviŋ.”

46 Ma Yisu hanan, “Alikaknena môlô nê lôkauk hathak abô balabuŋ haviŋ, vovaŋ bêŋ tem êpôm môlô. Môlô ôêv balabuŋ anêŋ malaiŋ lomalama hadêŋ avômalô ek nesopa. Nôm êŋ ma hatôm vak malaiŋ kambom ek thêlô. Ma donjom môlô miŋ ôêv thêlô sa dokte ami.

47-48 “Alikaknena, vovaŋ bêŋ tem êpôm môlô. Môlônim libumi bôk ik plopet bêŋ anôŋ vônô ma môlô oyabiŋ iniŋ siô dedauŋ mavi. Aêŋ ba hik thô nena môlô ôlôk hathak libumi iniŋ bôk lo loŋ takatu ba idum. 49 Ba intu Wapômbêŋ anyô lôkauk bêŋ bôk hanan aêntêk, ‘Tem yanêm plopet lo aposel bêŋ anôŋ êndêŋ thêlô, ma tem thêlô nindum kambom êndêŋ doho ba nijik doho vônô.’ 50 Aêŋ ba avômalô bôlôŋ êntêk tem neja vovaŋ bêŋ esak plopet takatu ba ik vônô hadêŋ waklavôŋ Wapômbêŋ hapesan pik aleba lêk. 51 Plopet môŋ atu ba ik vônô ma Abel ma ik aêŋ habup hathak aleba hayô Sekalaia ma anêŋ dan. Ik yani vônô hêk unyak mathen lôk loŋ êbôk da anêŋ malêvôŋ. Avanôŋ, yanan êndêŋ môlô, vuli kambom hathak bôk lo loŋ takêŋ tem imbitak êpôm avômalô bôlôŋ êntêk.

⁵² “Alikaknena môlô nê uik abô majan thô, vovan bêj tem êpôm môlô! Môlô umiņ auk mavi anêj loņôndê loņ siņ. Môlôda miņ ovej loņôndê êj ami ma umiņ siņ ek avômalô takatu ba lenjinhaviņ nesopa ma miņ hatôm nesopa ami.”

⁵³ Yôv ma Yisu hatak unyak êj ma nê lôkauk hathak abô balabuņ lôk nê Palisi lenjinhaja kambom ba enaņ ik yani liņ lomaloma. ⁵⁴ Thêlô idum aêj ek neja yani êndôk adêk esak anêj abô.

12

Noyabiņ am esak Palisi iniņ kobom kambom (Mat 10:26-33; 12:31-32; 10:19-20)

¹ *Avômalô bêj anôj bomaņ ethak doņtom ba êyô imiņ i pesa. Ma Yisu hanaņ hadêj anêj nê ku aêntêk, “Noyabiņ am esak Palisi iniņ kobom kambom. Thêlô idum hatôm nê mavi êmô avômalô malêvôj, ma doņtom auk lomaloma hêk iniņ kapôlôņiņ. Nôm êj ma hatôm yis ba tem êmbôv avômalô bêj anôj. ² *Nôm takatu ba havuņi hêk loņ kapô ma tem imbitak loņ yaiņ. Ma abô takatu ba havuņi ma tem avômalô sapêj neyala. ³ Aêj ba abô takatu ba môlô onaņ hadêj bôlôvôj ma tem avômalô nedanô êndêj lôkwak. Ma abô takatu ba môlô onaņ thikuthik halôk unyak kapô, êj ma tem nimiņ unyak vôv ba nendam bêj.

⁴ “Yenaņ avômalô, yanaņ êndêj môlô nena miņ nôkô ek avômalô ami. Thêlô hatôm nijik lemvimkupik iyom vônô. Ma embeņ yam ma tem miņ hatôm nindum nômlate ami. ⁵ Odaņô tem

* **12:1:** Mat 16:5-6; Mak 8:14-15 * **12:2:** Luk 8:17

yaŋgik ôpatu ba mômô nôkô esak thô: Nôkô ek Anyô Bêŋ. Yani hatôm injik mômô lemvimkupik vônô vêm ma imbi êndôk atum lôkmala. Ba intu nôkô ek yani iyom.

6 “Avômalo ethak êv vuli menak yaônena hathak valuselen yaô ek eyaŋ. Ma donjom Wapômbêŋ miŋ hathônŋ thêlô te ami, mi. 7 *Yani bôk hakatuŋ mômô sapêŋ lemimkadôk ŋaun yôv. Aêŋ ba mômô ma bêŋ ek menak, ba intu miŋ nôkô ami.

8 “Yanaŋ êndêŋ mômô nena ôpatu ba hanaŋ hadêŋ avômalo nena hasopa ya ma tem ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu yanaŋ imiŋ Wapômbêŋ ma ba aŋela nedaŋô nena, ‘Ôpêntêk ma yenaŋ.’ 9 Ma ôpatu ba hanaŋ hadêŋ avômalo nena hadô esopa ya, intu tem yanaŋ imiŋ Wapômbêŋ ma ba aŋela nedaŋô nena, ‘Yahathônŋ ôpêŋ paliŋ.’ 10 Ma anyô te hanaŋ abô kambom hathak Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu, ma Wapômbêŋ tem nêŋm ôpêŋ anêŋ kambom vê. Ma donjom anyôla hayê Lovak Matheŋ anêŋ ku ba hanaŋ abôma nena, ‘Êntêk ma Ngôk Bêŋ anêŋ ku’, êŋ ma Wapômbêŋ tem miŋ nêŋm ôpêŋ anêŋ kambom êŋ vê ami.

11 * “Avômalo evalonŋ mômô lonŋ ba u unyak yeŋ mena êdô mômô hamiŋ ŋê bêŋbêŋ mena ŋê lonŋ buyaŋ iniŋ ŋê bêŋbêŋ maleniŋ, êŋ ma miŋ nôkô ba nonaŋ nena, ‘Yêlô tem nanaŋ malê?’ mena ‘nanaŋ viyaŋ aisê?’ ami. Mi. 12 Lovak Matheŋ tem nêŋm auk êndêŋ mômô ek nonaŋ.”

Anyô lôkmanŋiŋ atu ba auk mi

* 12:7: Luk 12:24; Ap 27:34 * 12:11: Mak 13:11; Luk 21:12-15

13 Anyô te hamiŋ avômalô nômbêŋ atu kapô ma hanaŋ hadêŋ Yisu aêntêk, “Kêdôŋwaga, wakamik bôk hama yôv ba onaŋ ek aiyaŋ bêŋ imbi anêŋ nômkama sam ba nêŋ ôdôŋ te ek ya.”

14 Ma doŋtom Yisu hanaŋ hik ôpêŋ liŋ, “Aisête? Opalê te hatak ya ek yambitak anyô bêŋ ek yambi môlônim nômkama sam?” 15 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ avômalô aêntêk, “Noyabiŋ am katô ek miŋ malemimkilik ek nômkama lomaloma ami. Anyô miŋ hamô lôkmala hathak nômkama ami.”

16 Ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te hadêŋ thêlô aêntêk, “Anyô lôk nômkama bêŋ te anêŋ nômkama hik anôŋ bêŋ anôŋ hamiŋ ku. 17 Êŋ ma yani lahabi aêntêk, ‘Yatak yenaŋ nôŋ êmô êsê? Yenaŋ unyak kapô sapêŋ putup ba mi.’ 18 Ma yani hanaŋ, ‘Aêŋ ba dô ma yandum aêntêk. Yaseŋ yenaŋ unyak sapêŋ thô ma yandav unyak lukmuk bêŋbêŋ ek yandô yenaŋ nôŋ lôk nômkama sapêŋ êmô kapô. 19 Ma yada yanaŋ êndêŋ ya aêntêk, “Ya ma anyô lôkmaŋgiŋ kambom. Yenaŋ nômkama bêŋ anôŋ hamô. Ba tem yaŋgaŋ lo yanum ma yamô mavi iyom êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Ma miŋ hatôm yandum ku te ami.” ’

20 “Ma doŋtom Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ ôpêŋ aêntêk, ‘O anyô molo! Bôlôvôŋ êntêk ma tem yanja anêŋ lôkmala vê ba oma, ma opalê tem enja nômkama takatu ba hopesaŋ ek oda?’

21 * “Noyabiŋ am! Avômalô takatu ba êpôm nômkama bêŋ anôŋ ek thêlôda ba leŋiŋpaliŋ Anyô Bêŋ hatôm ôpêntêk, thêlô êŋ ma nômkama mi anôŋ hêk malak leŋ.”

* 12:15: 1Ti 6:9-10

* 12:21: Mat 6:19-20

*Minj nôkô esak nô m atu tem imbitak ami
(Mat 6:25-34)*

22-23 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku aêntêk, “Lôkmala ma bêŋ ek nô m eyaŋ. Ma leŋviŋkupik ma bêŋ ek kwêv lo sup. Aêŋ ba intu yanaŋ êndêŋ môlô nena minj lemimimbi bêŋ anôŋ esak nô mkama pik lomaloma êtôm kwêv mena nô m ami. 24 Môlô lemimimbi menak yelam. Thêlô ku kapô mi. Ma minj ethak ewa nô m ba etak hamô unyak kapô ek waklavôŋ nô m mi ami. Ma doŋtom Wapômbêŋ havakôŋ thêlô. Ma môlô ma Wapômbêŋ lahaviŋ bêŋ anôŋ hamôŋ ek menak ba intu tem eyabiŋ môlô. 25 Ma hatôm anyô te hamô ba hakôki ek êmô pik êntêk, êŋ ma tem kobom êŋ nê m yani sa ek êmô lôkmala dokte imbiŋ e? Ma mi anôŋ. 26 Môlô minj hatôm nundum nô m yaôna aêŋ ami. Aêŋ ba aisê ka môlô lemimhabi bêŋ anôŋ hathak nô mkama takêŋ.

27 “Lemimimbi alokwaŋ vuak. Thêlô minj idum ku lôk epesaŋ sôp ami. Ma doŋtom yanaŋ êndêŋ môlô nena alokwaŋ vuak takêŋ iniŋ lêlêyaŋ hamôŋ ek Kiŋ Solomon anêŋ nô mkama mavi sapêŋ. 28 Aêŋ ba Wapômbêŋ hêv sôp mavi anôŋ hadêŋ alokwaŋ vuak lo kamuŋ lomaloma atu ba êmô bidonj, êŋ ma anyô ethak ele ba êbôk hathak atum. Aêŋ ba môlô oyala nena Wapômbêŋ lahaviŋ bêŋ anôŋ ek nê m sôp êndêŋ môlô imbiŋ. Alikaknena, môlônim ôêvhaviŋ minj bêŋ ami. 29 Ba minj kapôlô mim injik am esak oŋgwaŋ malê mena nunum malê ami. 30 Nê daluk ethak leŋiŋhiki ba êbôlê m nô m takêŋ, ma doŋtom môlônim Lemambô hayala môlônim malaiŋ ba tem nê m nô m takêŋ êndêŋ môlô. 31 Aêŋ ba môlô lemim injik am ek nô mbôlê m Wapômbêŋ

anêḡ loḡ lôkliḡyak. Êḡ ma tem yani nêḡ nôm takêḡ sapêḡ êndêḡ môlô imbiḡ.

³² * “Môlô boksipsip ôdôḡ yaôna, miḡ nõkô ami. Lemambô lamavi ek nêḡ loḡ lôkliḡyak êndêḡ môlô.

³³ *Ma môlô owa vuli hathak unim nõmkama ma nõnêḡ êndêḡ ḡê siv. Noja vak valuselenḡ atu ba tem miḡ kambom ami, ma nusup nõmkama kêkêlô lomaloma ek môlô êḡjêk leḡ. Loḡ êḡ ma ḡê vani lo didu mi, ba intu unim nõmkama valova tem êḡmô.

³⁴ Ma loḡ atu ba môlônim nõmkama kêkêlô hamô, loḡ êḡ iyom intu tem môlônim lemimhaviḡ êḡmô imbiḡ.

*Noyabiḡ Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu
(Mat 24:42-51)*

³⁵ * “Môlô nõpôpêk am ek nundum ku ba intu nupuk unim sôp ma nõtôm unim atum lam ba noyabiḡ nõmô ³⁶ êtôm avômalô ku takatu ba eyabiḡ iniḡ anyô bêḡ. Thêlôniniḡ anyô bêḡ bôk hi hayaḡ nõm ewa avi vêḡ ma tem êmbôlêḡ esak loḡbô. Yani havôhalêḡ anêḡ loḡ ba hapididiḡ unyak abôlêk ma tem nijik unyak abôlêk vê kethenḡ ba neja yani thô. ³⁷ Anyô bêḡ êḡ hayô ba hayê nena anêḡ ḡê ku eyabiḡ yani ba êḡmô lêlê, êḡ ma tem yani lamavi ma thêlô nêḡmô lôk leḡḡḡmavi. Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena anyô bêḡ êḡ tem ipuk anêḡ sôp ku ma enaḡ ek thêlô nêḡndôk nêḡmô biḡ ma yani nêḡ nôm êndêḡ thêlô êtôm anyô ku te. ³⁸ Anyô bêḡ hale halêḡ hadêḡ bôlôvôḡ biḡ mena lôkbôk momaḡḡiniḡ ba hayê anêḡ ḡê ku miḡ êk sôm ami

* **12:32:** Mat 14:27; 25:34 * **12:33:** Mat 6:20; Luk 18:22; Ap 2:45; Jem 5:2 * **12:35:** Mat 25:1-13

ma eyabin̄ yani iyom, êṅ ma tem nêṃ anêṅ lamavi êṅdêṅ thêlô.

39 *³⁹“Môlô lemimimbi abô êntêk katô. Unyak te anêṅ alaṅ halaṅ abô nena ṅê vani tem nijik anêṅ unyak vose, êṅ ma yani hêk lêlê ek ṅê vani miṅ hatôm nijik unyak êṅ vose ami. ⁴⁰ Ma Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu tem endelêm ba indum môlô nosoṅ kambom. Ba intu nôṃô lêlê aêṅ iyom.”

41 Ma Pita hanaṅ aêntêk, “Anyô Bêṅ, hôêv abô loṅ kapô êntêk hadêṅ yêlô iyom mena hôêv hadêṅ avômalô sapêṅ haviṅ e?”

42 Êṅ ma Anyô Bêṅ hanaṅ nena, “Yahanaṅ hadêṅ ṅê takatu ba idum iniṅ anyô bêṅ anêṅ ku mavi êtôm anyô lôkauk bêṅ atu ba hayabin̄ nôṃkama mavi. Unyak alaṅ hatak yani ek eyabin̄ anêṅ ṅê ku vi ba nêṃ nôṃ êṅdêṅ i êtôm anêṅ wakma atu ba hatak. Vêṃ ma hi loṅ buyaṅ. ⁴³ Ma unyak alaṅ havôhalêm hathak loṅbô ma hayê nena anyô ku êṅ hadum ku mavi, ma tem lamavi esak ôpêṅ. ⁴⁴ *Yanaṅ avanôṅ êṅdêṅ môlô nena unyak alaṅ êṅ tem etak ôpêṅ ek eyabin̄ anêṅ nôṃkama sapêṅ. ⁴⁵ Ma doṅtom anyô ku êṅ lahabi hêk kapô nena, ‘Lêk sawa daim ma yenaṅ anyô bêṅ miṅ havôhalêm kethêṅ ami.’ Êṅ ma hik anyô lo avi ku vi ma hayaṅ nôṃ lôk hanum waiṅ bêṅ anôṅ aleba halo molo. ⁴⁶ Hadum aêṅ ba hathôṅ paliṅ ma unyak alaṅ tem êyô ba indum ôpêṅ esôṅ kambom. Êṅ ma unyak alaṅ tem nêṃ vovaṅ bêṅ êṅdêṅ yani ma êṅdô ôpêṅ êṃô imbiṅ ṅê takatu ba miṅ êvhaviṅ ami.

* **12:39:** Mat 24:43-44; 1Te 5:2 * **12:44:** Mat 25:21,23

47 * “Anyô ku atu ba hayala anêᶇ anyô bêᶇ anêᶇ lahaviᶇ ma doᶇtom miᶇ hapesaᶇ nômkama ba hasopa anêᶇ anyô bêᶇ anêᶇ lahaviᶇ ami ma tem enja vovaᶇ bêᶇ. 48 Ma doᶇtom anyô ku atu ba miᶇ hayala anêᶇ anyô bêᶇ anêᶇ lahaviᶇ ami ma hadum nômkama kambom ma tem enja vovaᶇ yaô.

“Ôpatu ba Wapômbêᶇ hêv auk bêᶇ hadêᶇ yani, êᶇ ma Wapômbêᶇ lahaviᶇ yani indum ku bêᶇ esak. Ma ôpatu ba Wapômbêᶇ hêv auk bêᶇ anôᶇ hadêᶇ yani, êᶇ ma Wapômbêᶇ lahaviᶇ yani indum ku bêᶇ anôᶇ esak.

*Yisu halêm ek embak avômalô vose
(Mat 10:34-36)*

49 “Yahalêm ek yambi atum êndôk pik. Yalenᶇhaviᶇ lôklokwaᶇ nena atum êᶇ bôk hathaᶇ yôv. 50 *Tem yanja vovaᶇ bêᶇ ba intu yakapôlôᶇ malaiᶇ kambom endeba anêᶇ daᶇ. 51 Môlô oson nena yahalêm ek yandum avômalô kapôlôᶇᶇiᶇ êndôk biᶇ e? Mi anôᶇ! Yanaᶇ êndêᶇ môlô nena yahalêm ek yambak i vose. 52 Yaô lôk embeᶇ yam ma avômalô bahenᶇvi anêᶇ unyak te tem nembaki vose ni ôdôᶇ ju ba lokwaᶇlô tem nêmbôliᶇ dômiᶇ êndêᶇ lokwaᶇju ma lokwaᶇju tem nêmbôliᶇ dômiᶇ êndêᶇ lokwaᶇlô. 53 *Tem thêlô nembak i vose, ba lambô tem êmbôliᶇ dôm êndêᶇ nakaduᶇ, ma namalô tem êmbôliᶇ dôm êndêᶇ lambô, ma talêbô tem êmbôliᶇ dôm êndêᶇ nalavi, ma nalavi tem êmbôliᶇ dôm êndêᶇ talêbô, ma yaᶇavi tem êmbôliᶇ dôm êndêᶇ namalô yanavi, ma namalô yanavi tem êmbôliᶇ dôm êndêᶇ yaᶇavi.”

* 12:47: Jem 4:17 * 12:50: Mak 10:38-39 * 12:53: Mai 7:6

Noyala waklavôḡ bôlôḡ êntêk
(Mat 16:2-3; 5:25-26)

⁵⁴ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ avômalô nômbêḡ atu aêntêk, “Môlô ôyê buliv loḡgavu hamô loḡ wak halôk, êḡ ma môlô onaḡ nena, ‘Ôthôm tem êyô.’ Êḡ ma ôthôm hik hayô. ⁵⁵ Ma lovak halêm anêḡ loḡ vovaḡ, êḡ ma môlô onaḡ nena, ‘Tem vovaḡ kambom.’ Êḡ ma tak vovaḡ kambom. ⁵⁶ Môlô avômalô abôyaḡ. Môlô ôyê leḡ lo pik ma oyala anêḡ ôdôḡ, ma doḡtom waklavôḡ êntêk ma môlô ôthôḡ anêḡ ôdôḡ paliḡ.

⁵⁷ “Aisê ka môlô miḡ lemimhabi katô nena yenaḡ abô ma thêthôḡ mena mi e? ⁵⁸ Nodaḡô! Anyô te hadum ek idum abô ek o ba hawa o ba hi unyak nindum abô. Mamu oveḡ loḡôndê denaḡ, êḡ ma opesaḡ abô imbiḡ yani kethêḡ. Ma miḡ honaḡ abô mavi hadêḡ yani ami, êḡ ma tem ôpêḡ êmbôv o lôklokwaḡ kambom ba ni êndêḡ anyô halaḡô abô. Ma anyô bêḡ êḡ tem nêḡ o ni êndêḡ sôp bidôḡ. Ma sôp bidôḡ tem êmbôv o kisi ba ni etak o êndôk koladôḡ. ⁵⁹ Yanaḡ êndêḡ o nena tem ômô koladôḡ endeba nêḡ anêḡ vuli sapêḡ am. Aêḡ ba lemimbi katô am!”

13

Node am liliḡ

¹ Yôv ma anyô doho êyô ba enaḡ hadêḡ Yisu hathak ḡê Galili doho êbôk iniḡ da ma Pailat hik thêlô vônô ba iniḡ thalaleḡ haḡgasô hathak iniḡ da. ²* Ma Yisu hanaḡ viyaḡ nena, “Môlô osoḡ nena ḡê Galili êḡ iniḡ kambom hamôḡ ek avômalô Galili

* 13:2: Jon 9:2

vi ba malainj êḡ hapôm thêlô e? ³ Ma mi. Ma doḡtom môlô miḡ ole kapôlômim liliḡ ami, êḡ ma malainj tem êpôm môlô imbiḡ êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. ⁴ Ma anyô hatôm 18 takatu ba unyak daim anêḡ Siloam hanḡoli ba hik thêlô vônô, êḡ ma môlô oson nena thêlôninḡ kambom hamôḡ ek avômalô Jelusalem iniḡ kambom e? ⁵ Ma mi. Ma doḡtom môlô miḡ ole kapôlômim liliḡ ami, êḡ ma malainj tem êpôm môlô imbiḡ êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ.”

Abô loḡ kapô hathak alokwanḡ anôḡ mi

⁶ Ma Yisu hanaḡ abô loḡ kapô te aêntêk, “Alokwanḡ sabo te hamiḡ anyô te anêḡ ku kapô. Ma wak te ma yani hi ku kapô ek êḡjê nena hik mena mi e? Ma doḡtom mi. ⁷ *Êḡ ma yani hanaḡ hadêḡ anêḡ anyô ku nena, ‘Ondaḡô. Sondabêḡ lokwanḡlô ma yahalêm ek yanḡê a êntêk anêḡ va ma doḡtom mi. Alokwanḡ êḡ habulinḡ yenaḡ pik anêḡ lêḡlêḡ, ba dô ma onde lu.’

⁸ * “Ma anyô ku êḡ hanaḡ viyaḡ nena, ‘Anyô bêḡ, otak imiḡ sondabêḡ te vêmam ek yandav pik lo bok la esak ôdôḡ. ⁹ Êḡ ma tem injik anôḡ êndêḡ sondabêḡ yanḡ endake. Nena mi, ma onde lu.’ ”

Sabat te ma Yisu hadum avi te mavi

¹⁰ Sabat te ma Yisu hanaḡ abô hadêḡ avômalô halôk unyak yeḡ. ¹¹ Ma avi te hamô ba ḡḡok bôk hêv lijiḡ hadêḡ avi êḡ hatôm sondabêḡ 18. Avi êḡ anêḡ dômlokwanḡ lokbanḡ kambom ba miḡ hatôm imiḡ tibum dokte ami ma mi. ¹²⁻¹³ Ma Yisu hayê avi êḡ ma halam “Ôlêm.” Ma avi êḡ halêm ma Yisu

* **13:7:** Luk 3:9 * **13:8:** 2Pi 3:9,15

hatak baŋ hayôhêk yani ma hanaŋ, “Avi, yahêv anêm lijiŋ vê.” Êŋ ma ketheŋ oyaŋ ma avi êŋ hamiŋ tibum mavi ma habô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ.

14 *Ma donjom anyô bêŋ atu ba hayabiŋ unyak yeŋ lamaniŋ hathak Yisu hadum avi êŋ mavi hadêŋ Sabat. Êŋ ma anyô bêŋ atu hanaŋ hadêŋ avômalô aêntêk, “Wak bahenŋvi ba lahavute ma wak nindum ku. Ma môlô nôlêm êndêŋ wak takêŋ ek nêm môlônim lijiŋ vê, ma Sabat ma dô.”

15 *Ma Anyô Bêŋ hanaŋ ôpêŋ anêŋ abô viyaŋ nena, “Môlô ñê abôyaŋ. Môlô sapêŋ othak opole unim bokmaŋkao lôk donki ba i inum ŋaŋ hadêŋ Sabat mena mi e? 16 Avi êntêk ma Ablaham anêŋ lim te. Sadaŋ hakak yani loŋ hathak lijiŋ hatôm sondabêŋ 18. Ma kambom ek yapole anêŋ yak vê êndêŋ Sabat e? Mi anôŋ. Êŋ ma nôm mavi.”

17 Yisu hanaŋ abô êŋ ma ñê takatu ba êpôlik hathak yani elañô ba mama kambom, ma avômalô sapêŋ leŋiŋmavi hathak nômbêŋ atu ba Yisu hadum.

*Wapômbêŋ anêŋ lôkliŋyak ma hatôm malê?
(Mat 13:31-33; Mak 4:30-32)*

18 Vêm ma Yisu hanaŋ, “Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma aisê ba hatôm malê? 19 Êŋ ma hatôm ava yaônate. Ma anyô te hawa ba havatho halôk anêŋ ku kapô. Ma havenŋ yam ma ava êŋ halumbak bêŋ hatôm alokwaŋ ba menak elav iniŋ unyak halôk anêŋ thaŋaŋ.”

20 Ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ hathak loŋbô, “Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak, êŋ ma hatôm malê?”

* 13:14: Kis 20:9-10; Lo 5:13-14 * 13:15: Luk 14:5

21 Êḡ ma hatôm yis. Avi te hawa yis dokte ba hayelaḡ halôk palawa bêḡ anôḡ kapô, ma havenḡ yam ma palawa sapêḡ hathiḡ bêḡ.”

Unyak abôlêk yaôna
(Mat 7:13-14,21-23)

22 Yisu hi Jelusalem ma havenḡ malak lodôḡlodôḡ nenanena ba hadôḡ avômalô. 23 Ma anyô te hanaḡ hik yani liḡ nena, “Anyô Bêḡ, Wapômbêḡ tem nêḡ anyô tomtom iyom bulubiḡ e?”

Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô nena, 24 “Môlô majaḡ anôḡ ek numbitak nôyô unyak abôlêk yaôna. Yanaḡ êndêḡ môlô nena tem anyô bêḡ anôḡ leḡiḡhaviḡ nimbitak nêyô, ma doḡtom thêlô miḡ hatôm ami. 25 *Unyak alaḡ tem imbiyô injik unyak abôlêk siḡ, êḡ ma môlô tem numiḡ viyaiḡ ma nupidiḡ unyak abôlêk ba nodam nena, ‘Anyô bêḡ, nuḡgwik unyak abôlêk vê ek yêlô.’

“Ma doḡtom yani tem enaḡ viyaḡ nena, ‘Ya-hathôḡ môlô paliḡ. Môlô ôlêm anêḡ êsê?’

26 “Ma môlô tem nonaḡ êndêḡ yani nena, ‘Bôk yêlô aḡ nôḡ haviḡ o ma hôdôḡ yêlô hamô yêlôaniḡ loḡ.’ 27 *Ma doḡtom yani tem enaḡ nena, ‘Yahathôḡ môlô paliḡ. Môlô ôlêm anêḡ êsê? Môlô ḡê kambom ba unu daim ek ya!’

28-29 * “Ma avômalô loḡ buyaḡ tem netak pik luvuluvu sapêḡ ma ini nejaḡ nôḡ bêḡ nêḡ Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak. Êḡ ma môlô tem ôḡḡô Ablaham lo Aisak ma Jekop lôk plopet sapêḡ tem nêḡ loḡ êḡ. Ma doḡtom Wapômbêḡ tem nêḡ môlô vê ba môlô tem nodanḡ asêḡ malêḡ ba nosanḡ

* 13:25: Mat 25:10-12 * 13:27: Sng 6:8 * 13:28-29: Mat 8:11-12; Sng 107:3

vemimbôlêk ôdônj loj. ³⁰ *Odanô, anyô yaô doho ma tem nimbitak anyô bêj. Ma anyô bêj doho ma tem nimbitak anyô yaô.”

*Yisu halanj hathak Jelusalem
(Mat 23:37-39)*

³¹ Yisu hanañ abô yôv ma Palisi doho êlêm ma enañ hadênj Yisu nena, “Otak loj êntêk ma nu buyañ ek malê nena Helot hadum ek injik o vônô.”

³² Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Unu nonañ êndênj avuñ yatap êj aêntêk, ‘Odanô, yaô lo yamuñ ma tem yanêm ngôk kambom vê lôk yandum avômalô lôk lijij mavi. Ma êtôm wak lô ma tem yangik yenañ ku anênj danj sinj.’ ³³ Aênj ba yaô lo yamuñ ma yañ ma tem yambenj ba yana Jelusalem ek malê nena kambom ek plopet ema ênjêk loj yañda.

³⁴ “Ai, Jelusalem, Jelusalem! Môlô othak uik plopet pôpônô. Ma nê takatu ba Wapômbênj hêv halêm ma môlô uik i hathak valu! Alikaknena! Yahadum lôbôlônj ek yasup nalumi esak donjom êtôm tale tij hasup nali ba êmô banik kapô. Ma donjom môlô ôdô! ³⁵ *Odanô! Môlônim malak ma tem kambom ba êmô ngathiniñ! Yanañ avanônj êndênj môlô nena môlô tem miñ ôngô ya esak lojbô ami endeba nonañ nena, ‘Wapômbênj nêm lamavi êndênj ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêj anênj athênj!’ am.”

14

Yisu hadum anyô thij te mavi

¹ Sabat te ma Yisu hi hayañ nôm hamô Palisi iniñ anyô bêj te anênj unyak ma thêlô ititij yani

* **13:30:** Mat 19:30 * **13:35:** Sng 118:26

lôklokwan. ² Anyô te hathiņ kambom ba hamô haviņ yani. ³ *Ma Yisu hanaņ hik nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuņ liņ nena, “Alalôaniņ abô balabuņ te hanaņ nena alalô hatôm nandum anyô lôk lijiņ mavi êndêņ Sabat mena mi e?” ⁴ Ma doņtom thêlô bônôņ iyom. Êņ ma yani hawa anyô lijiņ êņ ba hadum yani mavi ma hatak yani ba hi.

⁵ *Ma Yisu hanaņ hadêņ thêlô nena, “Môlônim nalumi mena bokmaņkao la hêv yak halôk lôv hadêņ Sabat, ma môlô tem kethêņ unu nodadi imbitak yayiņ mena mi e?” ⁶ Ma thêlô miņ hatôm nenaņ abô êņ viyaņ ami.

Undum o endeba yaôna

⁷ Yisu hayê avômalô êlêm ek nejaņ nôm ma thêlô leņiņhaviņ nêndôk nêmo nê bêņbêņ iniņ loņ iyom. Aêņ ba yani hanaņ abô loņ kapô te hadêņ thêlô nena, ⁸ * “Anyô te hapôpêk anêņ nôm bêņ ba halam o ma miņ nu ômô nê bêņbêņ iniņ loņ ami. Yakô thêlô bôk netak loņ êņ ek anyô lôk athêņ bêņ te la. ⁹ Ma nôm anêņ alaņ tem êyô ma enaņ, ‘O vê ek anyô êntêk enja anêm loņ.’ Êņ ma tem o mama kambom ba nu ômô nê yaô iniņ loņ. ¹⁰ Aêņ ba anyô te halam o ba hu ek noņgwan nôm, êņ ma nu ômô anyô yaô iniņ loņ. Hudum aêņ ma nôm anêņ alaņ tem êlêm ma enaņ, ‘Aiyaņ, ôlêm ômô imbiņ nê bêņbêņ.’ Yani hadum aêņ ma tem onja athêņ bêņ êņjêk nê nômbêņ atu ba êlêm eyaņ nôm êņ. ¹¹ *Anyô habô anêņ athêņ hathak leņ ma tem Wapômbêņ etauviņ

* **14:3:** Luk 6:9 * **14:5:** Mat 12:11; Luk 13:15 * **14:8:** Snd 25:6-7 * **14:11:** Mat 23:12; Luk 18:14

yani. Ma donptom anyô hatauviņ i aleba yaôna ma Wapômbêņ tem nê m athêņ bêņ êndêņ yani.”

¹² Ma Yisu hanaņ hadêņ unyak anêņ alaņ nena, “Hudum ek ôpôpêk nôm bêņ ma miņ ondam anê m avômalô môlô lôk anê m thalaleņ ma avômalô lôkmaņgiņ ami. Embeņ yam ma thêlô tem nendam o ba nu nonęwaņ nôm êndôk thêlôniņ unyak aêņ iyom. ¹³ Ma donptom hôpôpêk nôm bêņ, ma ondam nê siv ma nê baheniņ kambom lôk nê veņiņ kambom ma nê maleņiņ pusip. ¹⁴ *Nê anêņ aêņ ma miņ hatôm nê nê m anê m nôm viyaņ ami. Êņ ma tem lemmavi ek malê nena embeņ yam ma tem Wapômbêņ nê m anê m nôm êņ viyaņ êndêņ waklavôņ atu ba nê thêthôņ mavi iviyô hêk ŋama.”

*Abô loņ kapô hathak nôm bêņ te
(Mat 22:1-14)*

¹⁵ *Anyô te atu ba hayaņ nôm hamô havin Yisu halaņô abô êņ ma hanaņ hadêņ Yisu nena, “Avômalô takatu ba tem nejaņ nôm nê m ô Wapômbêņ anêņ loņ lôkliņyak anêņ leņ nê m ô lôk leņiņmavi.”

¹⁶ Ma Yisu hanaņ viyaņ nena, “Anyô te hatak waklavôņ te ek êpôpêk anêņ nôm bêņ ma hêv abô hadêņ avômalô bêņ anôņ ek nêlê m nejaņ. ¹⁷ Waklavôņ hayô ma yani hêv anêņ anyô ku ba hi hadêņ avômalô takatu ba bôk hanaņ yôv hadêņ i ma hanaņ nena, ‘Môlô nôlê m, lêk yêlô apesaņ nôm yôv.’

¹⁸ “Ma donptom avômalô takêņ maleņ baki iyom. Anyô te hanaņ, ‘Lêk yahêv pik te vuli yôv ba yana

* **14:14:** Jon 5:29 * **14:15:** Luk 13:29

ek yangê. Alikakna, ku êḡ havalonḡ ya lonḡ ba tem miḡ hatôm yasôk ami.’

19 “Ma anyô yanḡ hanaḡ, ‘Lêk yahêv bokmaḡkaok laumiḡ vuli ek nindum yenaḡ ku ba tem yana ek yasaê i ek yangê. Alikakna, ku êḡ havalonḡ ya lonḡ ba tem miḡ hatôm yasôk ami.’

20 * “Ma anyô yanḡ hanaḡ, ‘Lêk yahawa avi luk-muk ba miḡ hatôm yasôk ami.’

21 “Êḡ ma anyô ku hawa abô takêḡ ba hi hadêḡ anêḡ anyô bêḡ. Ma unyak anêḡ alaḡ lamaniḡ kambom ba hanaḡ hadêḡ ôpêḡ nena, ‘Nu kethenḡ êndêḡ malak lôḡ anêḡ lonḡndê bêḡ lôk lonḡndê yaô ma onja ḡê siv lôk ḡê bahenḡḡ kambom ma ḡê maleḡḡḡ pusip lôk ḡê venḡḡ kambom ba ôlêm yenaḡ unyak kapô.’

22 “Haveḡḡ yam ma anyô ku êḡ hanaḡ, ‘Anyô bêḡ, lêk yahadum hatôm honaḡ, ma donḡtom unyak miḡ putup ami denaḡ.’

23 “Ma anyô bêḡ hanaḡ hadêḡ anyô ku nena, ‘Otak malak lôḡ êḡjêk ma nu ku kapô lôk unyak kudum lôk ḡaḡ onaḡ sapêḡ ba onaḡ lôklokwaḡ nena thêlô nêlêm. Yalenḡhaviḡ yenaḡ unyak putup am. 24 Yanaḡ êndêḡ môlô nena ḡê takatu ba maleḡḡḡ baki, thêlô miḡ hatôm nejaḡ yenaḡ nôm dokte ami ma mi anôḡ.’ ”

Hudum ek osopa Yisu

(Mat 10:37-38)

25 Avômalô bêḡ anôḡ i haviḡḡ Yisu. Ma yani hik i liliḡ ma hanaḡ hadêḡ thêlô nena, 26 * “Anyô hadum ek esopa ya ma donḡtom miḡ hatak lambô

* 14:20: 1Ko 7:33 * 14:26: Luk 9:23

lo talêbô ma yanavi lôk nali ma iviyaŋ lôk livi ma anêŋ lôkmala haviŋ ami ma miŋ hatôm imbitak yenaŋ anyô ku ami. ²⁷ Ma ôpatu ba miŋ hawa anêŋ alovalaŋaŋsiŋ ba hasopa ya ami ma miŋ hatôm imbitak yenaŋ anyô ku ami.

²⁸ “Môlônim anyô te lahaviŋ endav unyak bêŋ te, ma êmô ba laimbi katô nena hatôm endav unyak êŋ ba injik siŋ e. ²⁹ Ma miŋ lahabi aêŋ ami ma tem endav landiŋ iyom ma miŋ hatôm injik siŋ ami. Ma avômalô sapêŋ tem nêgê ba nemalik esak yani ³⁰ ba nenaŋ nena, ‘Halav landiŋ iyom ma miŋ hatôm injik unyak siŋ ami!’ Ba intu hudum ek osopa ya ma lemimbi katô am.

³¹ “Ma kiŋ te lahabi injik vovak êndêŋ kiŋ yaŋ, êŋ ma êmô ba laimbi katô êŋa anêŋ nê vovak ma 10,000 iyom ba hatôm nijik vovak êndêŋ kiŋ yaŋ atu ba anêŋ 20,000 e? ³² Ma mi, ma nê m abô ni ek kiŋ yaŋ atu ba hamô daim denaŋ ek thai nepesaŋ abô ek vovak dô.

³³ “Ma aêŋ iyom ma môlô te lahaviŋ imbitak yenaŋ anyô ku, êŋ ma etak anêŋ nômkama sapêŋ.

³⁴ * “Ngwêk ma nô m mavi. Ma doŋtom ŋgwêk doho thilibuŋ kambom ma tem nindum aisê ek anêŋ vasiŋ êmô esak loŋbô? Mi anêŋ. ³⁵ * Ma anêŋ ku lêk mi ba dô ma nubini. Nê lôk leŋôndôŋ ma nodanô abô êntêk katô.”

15

*Abô loŋ kapô hathak boksipsip mi
(Mat 18:12-14)*

* **14:34:** Mak 9:49-50 * **14:35:** Mat 5:13

¹ Nê ewa takis lôk nê idum kambom, thêlô êlêm ek nedañô Yisu anêñ abô. ² *Ma donjom nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ enañ abô munuñmunuñ nena, “Ôpêntêk hawa nê kambom thô ba hayañ nôm hamô haviñ thêlô.”

³ Aêñ ba Yisu hanañ abô loñ kapô hadêñ thêlô aêntêk, ⁴ * “Môlônim anyô te anêñ boksipsip hatôm 100 ba te mi, êñ ma tem yani etak 99 ba nejañ kamuñ nêmo ma ni ek êmbôlêm ali atu ba mi endeba êpôm am. ⁵ Ma hapôm boksipsip êñ, ma tem ekaliv êñjêk vakôk lôk lamavi ba ni. ⁶ Ma hayô anêñ unyak ma tem endam anêñ avômalô ma enañ nena, ‘Yaleñmavi anêñ dôêñ hathak lêk yahapôm yenañ boksipsip hathak loñbô ba nôlêm ek alalô leññmavi imbiñ i.’

⁷ “Yanañ êndêñ môlô nena Wapômbêñ lamavi hathak avômalô thêthôñ hatôm 99 takatu ba bôk ele kapôlôññ liliñ yôv. Ma donjom anyô kambom te hale kapô liliñ ma tem avômalô malak leñ leññmavi anêñ êtôm ôpatu ba hapôm boksipsip atu ba mi.”

Abô loñ kapô hathak valuseleñ mi

⁸ Ma Yisu hanañ, “Avi te anêñ valuseleñ seleva laumiñ hamô ma donjom te mi. Êñ ma yani tem indum malê? Yani tem êtôm atum ba injik unyak kapô kisi ba êmbôlêm endeba êpôm am. ⁹ Êñ ma yani halam anêñ avômalô ba hanañ hadêñ thêlô, ‘Yaleñmavi anêñ dôêñ ek malê nena lêk yahapôm yenañ valuseleñ hathak loñbô ba alalô leññmavi.’ ¹⁰ Yanañ êndêñ môlô nena leññmavi anêñ aêñ iyom

* 15:2: Luk 5:30 * 15:4: Ese 34:11,16; Luk 19:10

habitak Wapômbêᶇ anêᶇ aᶇela malêvôᶇ hathak anyô kambom te hale kapô liliᶇ.”

Abô loᶇ kapô hathak nakaduᶇ hatak lambô

¹¹ Ma Yisu hanaᶇ, “Anyô te anêᶇ nakaduᶇ bôᶇ lo nôk êmô. ¹² Wak te ma nôk hanaᶇ hadêᶇ lambô aêntêk ‘Wakamik, ômbi anêᶇ nôm kama sam ba nêᶇ ôdôᶇ yaᶇ êndêᶇ ya.’ Êᶇ ma lambô hik nôm kama sam hi ôdôᶇ ju.

¹³ “Nôk hamô vauna ma hêv anêᶇ nôm kama ba êv vuli ma yani hawa valuseleᶇ sapêᶇ ba hi loᶇ buyaᶇ. Ma yani hadum kambom lomaloma ba habuliᶇ anêᶇ nôm kama sapêᶇ. ¹⁴ Êᶇ ma yani anêᶇ valuseleᶇ lêk thô, ma bôm bêᶇ hayô loᶇ êᶇ. Ba yani hama kisi kambom. ¹⁵ Ma nôk hi hayô ek anyô loᶇ êᶇ te ma ôpêᶇ hêv ku ni ek embakôᶇ anêᶇ bok. Ku êᶇ ma lelaik kambom hêk Israeᶇ maleᶇiᶇ. ¹⁶ Ma nôk hama kisi ba lahaviᶇ enjaᶇ bok iniᶇ nôm, ma doᶇtom thêlô miᶇ êv nôm dokte hadêᶇ yani ami.

¹⁷ “Êᶇ ma yani hawa auk mavi ma hanaᶇ, ‘Ai, Wakamik anêᶇ ᶇê ku sapêᶇ eyaᶇ nôm mavi bêᶇ anôᶇ. Ma doᶇtom yahamô loᶇ êntêk ba yahama kisi kambom ba tem yama! ¹⁸ *Yambiyô ba yana ek wakamik ma yanaᶇ êndêᶇ yani aêntêk, “Wakamik, yahadum kambom bêᶇ hadêᶇ o lôk Wapômbêᶇ. ¹⁹ Ya miᶇ anyô mavi hatôm ondam ya nena nalum ami. Otak ya êtôm anêᶇ anyô ku te.”’

²⁰ “Yôv ma yani haviyô ba hi hadêᶇ lambô. Ma hamiᶇ daim denaᶇ ma lambô hayê ba lahiki kambom hathak yani. Ma halaᶇviᶇ ba hi hadêᶇ namalô ma havalôᶇ ba halaᶇ hathak.

* **15:18:** Sng 51:4

21 “Ma nakaduŋ hanaŋ hadêŋ lambô aêntêk, ‘Wakamik yahadum kambom bêŋ hadêŋ o lôk Wapômbêŋ. Ya miŋ anyô mavi hatôm ondama ya nena nalum ami.’

22 “Ma doŋtom lambô halam hadêŋ anêŋ nê ku nena, ‘Ketheŋ! Noja kwêv daim mavi te êlêm ek nanŋik esak yenaŋ okna. Ma notak mote êndôk bangwasin ma unŋwik va bokŋgôp esak vakapô.

23 Ma môlô unu noja bokmaŋkao dopdop te êlêm ma unŋwik ek alalô anŋaŋ lôk leŋinmavi. 24 *Ek malê nena yenaŋ okna êntêk bôk hama yôv, ma doŋtom lêk hamô lôkmala hathak loŋbô. Yani bôk mi, ma doŋtom lêk apôm yani hathak loŋbô.’ Êŋ ma thêlô enŋabôm nômbêŋ ba eyaŋ lôk leŋinmavi.

25 “Ma namalô bôp haveŋ ku denaŋ. Ma haveŋ yama ma yani hale halêm anêŋ ku kapô ba habobo unyak ma halaŋô avômalô eloyeŋ bêŋ. 26 Êŋ ma yani halam anyô ku te halêm ma hanaŋ hik yani lin, ‘Idum malê?’ 27 Ma anyô ku hanaŋ hadêŋ yani nena, ‘Mamuyaŋ molok hale halêm hathak loŋbô ba lemambô hik bokmaŋkao dopdop te ek malê nena yani hamô mavi ba halêm.’

28 “Bôp halaŋô abô êŋ ma lamanin kambom ba hadô ni unyak kapô. Êŋ ma lambô hale yaŋ ma hadum ek indum yani lamavi. 29-30 Ma doŋtom yani hanaŋ hadêŋ lambô aêntêk, ‘Ondaŋô! Aisê ba huik bok sin mavi ek nalum atu ba hadô o ba hi buyaŋ. Yani habulin anêm nômkama sapêŋ ba hêv hadêŋ avi idum sek walilin. Ma ya ma yahayabin o mavi ba yahalaŋô anêm abô hatôm sondabêŋ nômbêŋ intu sapêŋ. Yahadum anêm ku hatôm anyô

* 15:24: Ep 2:1,5

oyañ. Ma donptom miñ bôk huik bok nate ek ya lôk yenañ nê môlô ami.'

³¹ “Ma lambô hanañ hadêñ yani nena, ‘Yenañ okna, wak nômbêñ intu ma hômô haviñ ya ba yenañ nômkama sapêñ ma o iyom anêm. ³² Ma donptom lêk ma alalô leñimavi ek malê nena mamuyañ molok bôk mi ma lêk alalô apôm yani hathak loñbô. Alalô asoñ nena bôk hama ma donptom lêk hamô lôkmala hathak loñbô.’ ”

16

Abô loñ kapô hathak kobom neyabiñ valuselen

¹ Yisu hanañ hadêñ anêñ nê ku nena, “Anyô lôkmanñ te hatak anyô te ek eyabiñ anêñ ku. Ma haven yam ma halanô nena ôpêñ habuliñ anêñ nômkama. ² Ba intu halam yani ba hanañ, ‘Yahalanô nena hubuliñ yenañ nômkama. Ba oto anêm ku anêñ lavôn êlêm ek yangê. O miñ hatôm oyabiñ yenañ ku esak loñbô ami.’

³ “Ma anyô ku lahabi aêntêk, ‘Yenañ anyô bêñ tem nêm ya vê ênjêk anêñ ku, aêñ ba yandum malê. Ya miñ anyô lôklokwan hatôm yandum ku êmô ku kapô ami. Lôk ya mama ek yapetenak ek avômalô nêñêm ya sa. ⁴ Ai! Yahayala nôm atu ba yandum ek avômalô leñimavi ba neja ya thô êndêñ waklavôn atu ba ya ku mi.’

⁵ “Aêñ ba yani halam nê takatu ba bôk ewa anyô bêñ anêñ nômkama ba anêñ viyañ hêk denañ. Anyô môñ hayô ba yani hanañ hik ôpêñ liñ, ‘Howa yenañ anyô bêñ anêñ nômkama vithê ba anêñ viyañ hêk?’

⁶ “Ma hanaŋ, ‘Yahawa nô m lênglêng lôk uŋ hatôm 100.’ Êŋ ma anyô ku hanaŋ, ‘Onja kapya atu ba bôk ato anêm nômkama halôk êlêm ma oto 50 iyom.’

⁷ “Yôv ma hanaŋ hadêŋ yaŋ atu ba havenŋ yam, ‘Anêm viyaŋ ma vithê?’

“Êŋ ma ôpêŋ hanaŋ, ‘Yahawa wit lôk vak hatôm 100.’

“Ma anyô ku hanaŋ, ‘Onja kapya atu ba bôk ato anêm nômkama halôk êlêm ma oto 80 iyom.’

⁸ “Ma havenŋ yam ma anyô lôkmanŋŋ atu hayê nô m atu ba anêŋ anyô ku hadum. Êŋ ma hanaŋ nena ôpêŋ ma anyô kambom ma donŋtom hadum nômkama hatôm anyô lôkauk bêŋ. Avanônŋ, nê pik eyala kobom pik mavi anônŋ hamônŋ ek avômalô takatu ba esopa deda.

⁹ “Yanaŋ êndêŋ mólô nena noja nômkama pik ba nô nê m êndêŋ avômalô vi ek thêlô leŋŋmavi êndêŋ mólô. Ma waklavônŋ atu ba nômkama mi, êŋ ma tem Wapômbêŋ enja mólô thô ba unu unyak atu ba tem nô m ô mavi wak nô mbêŋ intu sapêŋ.

¹⁰ * “Ôpatu ba hayabiŋ nô m yaônena mavi ma hatôm eyabiŋ nô mbêŋ mavi aêŋ iyom. Ma ôpatu ba hayabiŋ nô m yaônena kambom ma tem eyabiŋ nô mbêŋ kambom aêŋ iyom. ¹¹ Aêŋ ba oyabiŋ nômkama pik êntêk kambom, êŋ ma opalê tem nê m nômkama anônŋ êndêŋ mólô? Mi. ¹² Ma oyabiŋ anyô yaŋ anêŋ nômkama kambom, êŋ ma opalê tem nê m nômkama ek mólôda? Milôk.

¹³ * “Anyô ku te miŋ hatôm indum anyô bêŋ ju iniŋ ku ami. Ma tem la imbiŋ anyô yaŋ ma kapô êndô yaŋ. Ma tem ma endahaliŋ anyô yaŋ ma

* **16:10:** Luk 19:17-26 * **16:13:** Mat 6:24

imbuliŋ dô m ek anyô yaŋ. Mô lô miŋ hatôm nosopa Wapômbêŋ lô k valuseleŋ ami.”

¹⁴ Nê Palisi takatu ba leŋiŋhaviŋ valuseleŋ elanô Yisu anêŋ abô takêŋ ba maleŋ thêlêv hathak Yisu.

¹⁵ *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Mô lô udum ek avômalô leŋiŋimbi nena mô lô nê thêthôŋ mavi. Ma doŋtom Wapômbêŋ hayala mô lônim kapôlômim. Nôm takatu ba avômalô leŋiŋhabi nena nô m mavi anôŋ, êŋ ma Wapômbêŋ hayê nena nô m ôvathek.

Yisu hanaŋ abô hathak balabuŋ

¹⁶ * “Abô balabuŋ lô k plopet iniŋ abô iyom hayabiŋ avômalô aleba hayô Jon anêŋ waklavôŋ. Ma lê k yahanaŋ Abô Mavi bêŋ hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak. Ba avômalô bêŋ anôŋ lô k lo kwaw ek nimbitak nêyô loŋ lôkliŋyak êŋ kapô ba ini.

¹⁷ *Pik lo leŋ hatôm nê m yak. Ma doŋtom Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ bunate miŋ hatôm nê m yak ami.

¹⁸ * “Anyô te hadô yanavi ba hawa avi yaŋ, êŋ ma hadum sek. Ma anyô te hawa avi atu ba yamalô bô k hadô, êŋ ma hadum sek haviŋ.”

Anyô lô kmanŋiŋ lô k Lasalus

¹⁹ “Anyô lô kmanŋiŋ te hamô ba wak nô mbêŋ intu sapêŋ ma yani hik kwêv thapuk lo sô p thalaleŋ kêkêlô ba hayaŋ nô m mavi lomalama lô k lamavi bêŋ anôŋ. ²⁰ Ma anyô siv te anêŋ athêŋ nena Lasalus hê k ôpêŋ anêŋ malak badêŋ abôlêk. Ma palê hatêtô liŋkupik lô kthô. ²¹ Ma yani lahaviŋ

* **16:15:** Mat 23:28; Luk 18:9-14 * **16:16:** Mat 11:12-13

* **16:17:** Mat 5:18 * **16:18:** Mat 5:31-32; 19:9; Mak 10:11-12; Lom 7:2-3; 1Ko 7:10-11

enjan ôpêñ anêñ nôñ mapmap atu ba ibi hi, ma donjom mi. Yani hamô ma avunj ethak êlêm elami anêñ palê.

²² “Haveñ yam ma anyô siv hama, ma añela ewa yani ba i êdô hamô habobo Ablaham. Ma anyô lôkmanjñ êñ hama havinj ba elav. ²³ Anyô lôkmanjñ hamô ñê ñama iniñ loñ ba hawa vovañ bêñ. Yani hêv ma liñ ba hayê Ablaham lo Lasalus êmô daim bô. ²⁴ Êñ ma yani halam nena, ‘Wakamik Ablaham, lem ek ya ba nêñ Lasalus ek etak banjwasinj kupik êndôk ñañ ba etak êyô êmô yadahalanj ek thilibunj ek malê nena yahawa vovañ bêñ anôñ hamô atum êntêk.’

²⁵ “Ma donjom Ablaham hanañ viyañ nena, ‘Yenañ okna, sêbôk ba hômô pik ma howa anêñ nôñ mavi yôv ma Lasalus hawa anêñ kambom. Ma donjom lêkyêlô êv yani thêvô ma o ma lêk howa vovañ. ²⁶ Ma Wapômbêñ bôk hatak kolosonj bêñ te hêk malêvônj ek yêlô ma môlô. Ba intu miñ hatôm môlô nôlêm êndênj yêlô ma yêlô nasôk êndênj môlô ami.’

²⁷ “Ma ôpêñ hanañ, ‘Aêñ ba wakamik, hatôm nêñ Lasalus ba endeni wakamik anêñ unyak ²⁸ ma enañ abô lôklokwanj êndênj yenañ aiyañ bahenji takatu ek miñ nêlêm loñ vovañ bêñ êntêk imbinj ya ami.’

²⁹ “Ma donjom Ablaham hanañ, ‘Mose lo plopet iniñ abô hêk ba thêlô nedañô ba nesopa.’

³⁰ “Ma ôpêñ hanañ, ‘Wakamik Ablaham, miñ hatôm ami. Ma donjom anyô ñama te ni êndênj thêlô, êñ ma tem thêlô nede kapôlônjinj lilin.’

³¹ “Ma donjom Ablaham hanañ hadênj yani nena, ‘Thêlô miñ elañô Mose lo plopet iniñ abô

ami. Êñ ma anyô ñama te haviyô hathak lonbô, ma tem miñ nedañô anêñ abô imbiñ ami.’ ”

17

Kambom hathak habuliñ êvhaviñ (Mat 18:6-7; Mak 9:42-48)

¹ Yisu hanañ hadêñ anêñ ñê ku nena, “Nôm lomaloma tem êndôk avômalô leñiñ ek nindum kambom. Ma donñtom vovañ bêñ tem êpôm opalêla takatu ba indum nôm êñ. ² Ma anyô te hadum ba yenañ amena atu ba hêvhaviñ ya te hêv yak, ôpêñ tem êpôm malaiñ bêñ anôñ. Ôpêñ tem nêsôkwêñ valu bêñ te esak laselo ba nimbi yani êndôk ñgwêk makidiñ ba ema. Malaiñ êñ ma yaôna ek malaiñ atu ba yani tem êpôm embeñ yam. ³ *Aêñ ba noyabiñ am.

“Mamuyañ hadum kambom hadêñ o, êñ ma nu opesañ abô imbiñ yani. Ma yani hale kapô liliñ, êñ ma nêñ anêñ kambom êñ vê. ⁴ *Wak te iyom ma mamuyañ hadum kambom hadêñ o hatôm bôlôn bahenñvi ba lahavuju, ma bôlôn bahenñvi ba lahavuju havôhalêm hanañ hadêñ o nena, ‘Alikakna, yahadum kambom’, êñ ma nêñ anêñ kambom vê.”

Êvhaviñ

⁵ Ma aposel enañ hadêñ Anyô Bêñ nena, “Undum yêlôaniñ êvhaviñ indumbak bêñ!”

⁶ *Ma Anyô Bêñ hanañ, “Môlônim ôêvhaviñ ma yaôna hatôm ava yaônate, êñ ma hatôm nonañ

* **17:3:** Mat 18:15 * **17:4:** Mat 18:21-22 * **17:6:** Mat 17:20; 21:21

êndêŋ alokwaŋ sabo êntêk, ‘Osapu oda ba nu umiŋ ŋgwêk,’ êŋ ma tem endanô môleŋim abô.”

Nê ku iniŋ auk

⁷ Ma Yisu hanaŋ, “Môle othak ôêv ku nêpôpêk nôm hadêŋ malak lôŋ te. Êŋ ma nê bêŋbêŋ tem nenaŋ êndêŋ thêlô nena nejaŋ nôm êmôŋ e? Mi. ⁸Nê bêŋbêŋ tem nenaŋ êndêŋ thêlô nena, ‘Nôpôpêk yêlôaniŋ nôm êmôŋ ma môleŋim embenŋ yam.’ ⁹Ma tem nê bêŋbêŋ nenaŋ leŋiŋmavi bêŋ êndêŋ malak lôŋ êŋ e? Mi, thêlô idum iniŋ ku iyom. ¹⁰Ma môle aêŋ iyom, môle udum ku sapêŋ atu ba Anyô Bêŋ hêv hadêŋ môle yôv, êŋ ma nonaŋ, ‘Yêlô ma nê ku iyom ba adum yêlôaniŋ ku iyom.’ ”

Yisu hadum anyô laumiŋ mavi

¹¹ Yisu hi Jelusalem denaŋ ba hasopa loŋôndê atu ba havenŋ Samalia lo Galili iniŋ pik malêvôŋ. ¹²Ma hi habobo malak te ma nê lepla laumiŋ êlêm êpôm yani. Thêlô imiŋ daim dokte ¹³*ma elam nena, “Anyô Bêŋ Yisu, lem ek yêlô.”

¹⁴*Ma Yisu hayê thêlô ma hanaŋ, “Môle unu uŋgwik am thô êndêŋ nê êbôk da.” Êŋ ma thêlô evenŋ ba i denaŋ ma leŋviŋkupik habitak mavi.

¹⁵ Ma thêlô êŋ te hayê nena liŋkupik lêk habitak mavi ma halehi ma halam kaêk lôk habô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ. ¹⁶Ma hayô ma halek vadôŋ lêlô ba thohavloma halôk pik habobo Yisu valuvi ma hêv lamavi hadêŋ yani. Ôpêŋ ma anyô Samalia te.

* **17:13:** Wkp 13:45-46 * **17:14:** Wkp 14:2-3; Mat 8:3-4

17 Ma Yisu hanañ, “Yahadum anyô laumiñ mavi. Ma anyô bahenvi ba lahavuva êmô êsê? 18 Aisê ka anyô loñ buyañ iyom hale halêm ek habô Wapômbên anên athên?” 19 Ma Yisu hanañ hadên ôpên aëntêk, “Ûmbiyô ba nu, anêm hôêvhavin hadum ba o mavi.”

*Wapômbên anên loñ lôklinyak tem êlêm
(Mat 24:23-28,37-41; Mak 13:14-23)*

20 Nê Palisi enañ hik Yisu liñ nena, “Anğê ka tem Wapômbên anên loñ lôklinyak êlêm?” Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Wapômbên anên loñ lôklinyak halêm ma tem miñ êlêm lók lavôñiñ ek avômalô nêgê ami. 21 Aên ba tem miñ nenañ nena, ‘Ôngô, Wapômbên anên loñ lôklinyak êntêk aên’ mena ‘Endaku aên’ ami. Mi, Wapômbên anên loñ lôklinyak lêk hamô môlô malêvôn.”

22 Ma Yisu hanañ hadên anên nê ku nena, “Wak te tem êyô ba môlô tem lemimimbiñ bên anôn ek ôngô Anyô Anên Nakaduñ atu, ma doñtom môlô tem miñ ôngô ami. 23 *Ma avômalô tem nenañ êndên môlô nena, ‘Ôngô, yani hamiñ loñ êntêk!’ mena ‘hamiñ loñ endaku!’ Êñ ma môlô nômo malinyaô ma miñ nosopa thêlô ami 24 ek malê nena Anyô Anên Nakaduñ atu anên waklavôn ma tem avômalô sapên nêgê êtôm damak hêv ba habi deda haven leñ lôkthô. 25 Ma doñtom tem yanja vovañ lomalama ma môlô nê bôlôn êntêk tem nômbôliñ dômim êndên ya vêmam.

26 “Anyô Anên Nakaduñ atu anên waklavôn tem êtôm sêbôk ba Noa anên waklavôn. 27 Avômalô

* 17:23: Mak 13:21; Luk 21:8

eyañ lo inum ma ewa i aleba êthôn paliñ ma Noa hi yeñ kapô. Êñ ma ñambô bêñ hayô ba habuliñ thêlô sapêñ. ²⁸ *Aêñ ba hatôm aêsêbôk ba Lot anêñ waklavôn. Avômalô eyañ ba inum ma êv vuli lôk ewa vuli ma evatho ku lôk elav iniñ unyak. ²⁹ Ma donjom wak atu ba Lot hatak Sodom ba hi ma atum lôk valu vovañ solpa halôk anêñ leñ ba habuliñ thêlô sapêñ. ³⁰ Waklavôn atu ba Anyô Anêñ Nakadun atu injik i thô ma tem imbitak kethen oyañ aêñ iyom.

³¹ * “Wak êñ ma anyô te hamô unyak vov ma anêñ nômkama hamô unyak kapô, êñ ma miñ ni unyak kapô ek enja anêñ nômkama ami. Mi, êsôv ba ni iyom. Ma aêñ iyom ma anyôla hamiñ ku kapô ma miñ endeni unyak ami. Mi, êsôv ba ni iyom. ³² *Môlô lemim imbi Lot yanavi! ³³ *Anyô te hadum ek embalon yanida anêñ lôkmala lon ma anêñ lôkmala tem nêñ yak. Ma donjom anyô te hatak anêñ lôkmala ma anêñ lôkmala tem êmô mavi.

³⁴ “Yanañ êndên môlô nena bôlôvôn êñ ma anyô ju tem nêjêk yêm donjom ma tem neja anyô yañ ma yañ êñjêk. ³⁵⁻³⁶ Ma avi ju tem nepesañ iniñ palawa ma tem neja avi yañ ma yañ êmô.”*

³⁷ Nê ku enañ hik Yisu liñ nena, “Anyô Bêñ, nôñ êñ tem imbitak êsê?”

Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Menak lambek ethak donjom ba êmô lon takatu ba alim hapalê hêk.”

* **17:28:** Stt 18:20–19:25 * **17:31:** Mat 24:17-18 * **17:32:** Stt 19:17,26 * **17:33:** Luk 9:24 * **17:35-36:** Nê lôkauk vi enañ nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denañ. Abô êñ ma aêntêk: Anyô ju êmô ku kapô ma neja yañ ma yañ êmô.

18

Abô loṅ kapô hathak avi tôp lôk anyô halanô abô

¹ *Yisu hanan abô loṅ kapô te hadêṅ thêlô ek neteṅ mek êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ ma miṅ kapôlônṅiṅ enṅiap ami. ² Aêṅ ba yani hanan aêntêk, “Malak lôṅ te ma anyô bêṅ halanô avômalô iniṅ abô hamô. Yani ma miṅ hakô Wapômbêṅ ami ma hapôlik ek avômalô iniṅ abô havinṅ. ³ Ma avi tôp te hamô lôṅ êṅ. Ma yani hi hadêṅ anyô bêṅ êṅ lôbôlônṅ ma hanan, ‘Anyô te habulinṅ ya. Ma ôlêm ondanô yenan abô ba opesanṅ.’ ⁴ Ma donṅtom anyô bêṅ hadô avi tôp êṅ anêṅ abô hatôm wak bêṅ anônṅ.

“Havenṅ yam ma anyô bêṅ êṅ lahabi nena, ‘Miṅ yahalanô Wapômbêṅ anêṅ abô ami ma yakapôlônṅ hadô avômalô iniṅ abô havinṅ, ⁵ ma donṅtom yahadô ek avi tôp êntêk êlêm wak nômbêṅ intu sapêṅ ba imbulinṅ yenan auk. Aêṅ ba yandanô yani anêṅ abô ba yapesanṅ ketheṅ ek yani êmô tinṅiṅ.’ ”

⁶ Ma Anyô Bêṅ Yisu hanan, “Noja auk esak anyô bêṅ kambom êntêk anêṅ kobom. ⁷ Aêṅ ba Wapômbêṅ tem endanô anêṅ avômalô takatu ba bôk hatak i yôv iniṅ asêṅ atu ba elanṅ bôlôvônṅ ba wak mena mi e? Tem endanô. Ma tem yani endanô yaôyaô e? ⁸ Mi anônṅ! Yananṅ avanônṅ biṅ nena yani tem endanô ketheṅ ma tem epesanṅ. Ma donṅtom Anyô Anêṅ Nakadunṅ atu halêm pik hathak loṅbô, êṅ ma tem êpôm nena avômalô êvhavinṅ doho êmô mena mi e?”

Abô loṅ kapô hathak anyô ju eteṅ mek

* **18:1:** Kol 4:2; 1Te 5:17

⁹ Ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te hadêŋ avômalô takatu ba leŋiŋhabi nena thêlô ma avômalô thêthônŋ iyom ba êyê avômalô vi kambom. Êŋ ma Yisu hanaŋ nena, ¹⁰ “Anyô ju i unyak mathêŋ ek neteŋ mek. Anyô yaŋ ma Palisi ma yaŋ ma anyô hawa takis. ¹¹ Palisi êŋ da hamiŋ ba hateŋ mek nena, ‘Wapômbêŋ, mavi anôŋ ek ya anyô mavi ma ya miŋ hatôm anyô vi ami. Thêlô ma nê vani lôk nê kambom lôk nê idum sek haviŋ anyô yaŋ yanavi. Ma ya ma mi anôŋ, ya ma miŋ hatôm anyô hawa takis endaku ami. ¹² *Sonda te anêŋ wak ju ma yahavak balabuŋ ek nôm. Ma nômkama nômbêŋ atu ba yahawa ma yahabi sam hi ôdônŋ laumiŋ ba yahêv ôdônŋ te hadêŋ o.’

¹³ * “Ma doŋtom anyô hawa takis hamiŋ daim ma hakô ek ênjê leŋ. Ma yani hakôm ba hatak baŋ luvi hêk madaluk siŋ ma hanaŋ, ‘Wapômbêŋ, ya anyô kambom ba nê m kapôlôm ek ya.’ ”

¹⁴ * Ma Yisu hanaŋ, “Yanaŋ êndêŋ môlô nena anyô hawa takis havôhi anêŋ unyak ma lêk anyô thêthônŋ hêk Wapômbêŋ ma. Ma anyô yaŋ ma mi. Ôpatu ba hêv anêŋ athêŋ liŋ ma tem Wapômbêŋ etauviŋ anêŋ athêŋ. Ma doŋtom ôpatu ba hatauviŋ i ma tem Wapômbêŋ nê m anêŋ athêŋ liŋ.”

*Yisu hêv mek hathak avômena
(Mat 19:13-15; Mak 10:13-16)*

¹⁵ Avômalô ewa iniŋ avômena yaônena i hadêŋ Yisu ek etak baŋ êyô ênjêk thêlô. Ma anêŋ nê ku êyê ma ethaŋ i. ¹⁶ Ma doŋtom Yisu halam avômena êlêm ma hanaŋ nena, “Notak avômena

* **18:12:** Ais 58:1-4; Mat 23:23 * **18:13:** Sng 51:1 * **18:14:** Mat 23:12

yaônena ba nêlêm êndêñ ya ma miñ numiñ loñ siñ ami ek malê nena avômalô takatu ba athêñ mi hatôm avômena takêntêk ma Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak ma thêlôniñ. ¹⁷ *Yanañ avanôñ êndêñ môlô nena ôpatu ba miñ hawa Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak hatôm avômena yaônena ami ma miñ hatôm imbitak êyô loñ êñ kapô ba ni ami. Ma mi.”

*Anyô lôk nômkama bêñ hanañ abô haviñ Yisu
(Mat 19:16-30; Mak 10:17-31)*

¹⁸ *Anyô bêñ te hanañ hik Yisu liñ nena, “Kêdôñwaga mavi, ma yandum malê ek yamô lôkmala êtôm wak nômbêñ intu sapêñ?”

¹⁹ Ma Yisu hanañ, “Holam ya nena mavi eka? Anyô late miñ mavi ami ma Wapômbêñ iyom intu ba mavi. ²⁰ *Abô balabuñ ma bôk hoyala yôv: ‘Miñ undum sek imbiñ anyô yañ yanavi ami. Miñ nuñgwik anyô vônô ami. Miñ onja vani ami. Miñ onañ abôyañ esak anyô vi ba undum abô ek i ami. Ma ondovak lemambô lo lemtambô.’ ”

²¹ Ma anyô bêñ êñ hanañ, “Ya yaôna aleba lêk ma yahasopa abô balabuñ takêñ.”

²² Ma Yisu halañô ma hanañ hadêñ ôpêñ nena, “Mavi anôñ, ma donjom nômlate hamô denañ. Nu nêmlên anêmlên nômkama sapêñ ek avômalô nêmlên vuli ma onja valuselen sapêñ ba nêmlên êndêñ nê siv. Êñ ma tem anêmlên nômkama mavi lomaloma êmlên malak len. Ma ôlên osopa ya.”

²³ Yani ma anyô lôk nômkama bêñ anôñ. Ba intu halañô abô êñ ma hêv malaiñ bêñ hadêñ yani ba hi lôk lamalaiñ. ²⁴ Yisu hayê yani lamalaiñ

* **18:17:** Mat 18:3 * **18:18:** Luk 10:25 * **18:20:** Kis 20:12-16; Lo 5:16-20

ma hanaŋ, “Nê lôk nômkama bêŋ tem nêpôm malaiŋ bêŋ ek nimbitak nêyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô ba ini. ²⁵ Avanôŋ biŋ nena miŋ malaiŋ bêŋ ek bok kamel imbitak êyô luvik idu sôp anêŋ abyaŋ ba ni ami, ma donŋtom malaiŋ anôŋ ek anyô lôk nômkama bêŋ te imbitak êyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô.”

²⁶ Avômalô elanô abô êŋ ma enaŋ nena, “Avanôŋ e? Aêŋ ba miŋ hatôm anyôla imbitak êyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô ba ni ami e?”

²⁷ Ma Yisu hanaŋ, “Nôm takatu ba anyô miŋ hatôm nindum ami, intu Wapômbêŋ hatôm indum.”

²⁸ Ma Pita hanaŋ, “Yêlô bôk atak yêlôaniŋ nômkama sapêŋ ba alêm asopa o.”

²⁹ Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Yanaŋ avanôŋ nena avômalô takatu ba leŋiŋhabi Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ba etak iniŋ unyak lo avi ma iviyaŋ lôk lami ma nali, ³⁰ ma thêlô êmô pik denaŋ ma Wapômbêŋ tem nêmiŋ iniŋ nômkama lôkthô êndêŋ i ba tem nêmiŋ bêŋ anôŋ êyô êmô iniŋ loŋ imbiŋ ma embeŋ yam ma tem nêmiŋ lôkmala atu ba nêmiŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ êndêŋ i imbiŋ.”

*Yisu hanaŋ abô hathak anêŋ ŋama bôlôŋ te lô
(Mat 20:17-19; Mak 10:32-34)*

³¹ *Yisu hawa ŋê ku laumiŋ ba lahavuju takatu hathak donŋtom ma hanaŋ, “Nodaŋô. Alalô ana daku Jelusalem ma abô tak sêbôk ba plopet eto hathak Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem imbitak

* **18:31:** Luk 24:44

avanôḡ. ³² *Tem nêḡnêḡ yani êḡḡôḡ ḡê loḡ buyaḡ Lom baheḡḡ. Ma tem nemalik esak yani ba nenaḡ abô lomaloma esak yani ma nêḡsôḡwapôḡ êḡôḡmô yani. ³³ Ma neḡali yani ba nijik yani vônô. Ma êḡôḡm wak lô ma tem yani imbiyô esak loḡbô.”

³⁴ *Ma doḡtom ḡê ku miḡ eyala abô takêḡ ami. Abô êḡ anêḡ ôḡḡḡ ma havuḡ ek thêlô ba thêlô miḡ eyala ami ma êḡhônḡ paliḡ.

*Yisu hadum anyô mapusip te mavi
(Mat 20:29-34; Mak 10:46-52)*

³⁵ Yisu hayô habobo Jeliko ma anyô mapusip te hamô loḡḡndê daḡ vi ba hapetenak ek avômalô nêḡnêḡ yani sa. ³⁶ Yani halaḡô avômalô bêḡ anôḡ ele ba i ma hanaḡ hik thêlô liḡ nena, “Malê?” ³⁷ Ma thêlô enaḡ hadêḡ yani nena, “Yisu anêḡ Nasalet halêḡ.”

³⁸ Êḡ ma anyô mapusip halam nena, “Yisu, Devit anêḡ Lim Lukmuk, nêḡ kapôlôm ek ya!”

³⁹ Avômalô takatu ba êḡmôḡ ethaḡ yani ba enaḡ, “O bônôḡ.” Ma doḡtom yani halam lôklala nena, “Devit anêḡ Lim Lukmuk, nêḡ kapôlôm ek ya!”

⁴⁰ Êḡ ma Yisu hamiḡ ma hanaḡ ek thêlô neḡa ôpêḡ êlêḡ. Yani hayô ma Yisu hanaḡ hik yani liḡ nena, ⁴¹ “Lemhaviḡ yandum malê êḡḡêḡ o?”

Ma ôpêḡ hanaḡ, “Anyô Bêḡ, yalenḡhaviḡ yanḡê tak.”

⁴² Ma Yisu hanaḡ hadêḡ ôpêḡ nena, “Nôḡḡô tak. Anêḡ hôêḡhaviḡ hadum ba hubitak mavi.” ⁴³ Ma kethêḡ oyaḡ ma ôpêḡ madaluk hakyav ba hayê tak. Ma yani hasopa Yisu lôḡ habô Wapômbêḡ

* **18:32:** Luk 9:22,44 * **18:34:** Mak 9:32

anêḡ athêḡ. Ma avômalô nômbêḡ atu ba i havinḡ yani êyê nôḡ êḡ ba êbô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ havinḡ.

19

Yisu hi Sakius anêḡ unyak

¹ Yisu hayô Jeliko ma hi iyom. ² Ma anyô lôk valuseleḡ bêḡ te hamô. Yani ma anyô bêḡ hawa takis ba anêḡ athêḡ nena Sakius. ³ Yani lahavinḡ êḡjê nena Yisu ma opalê, ma doḡtom avômalô bêḡ anôḡ ma Sakius anyô bidonḡ ba miḡ hatôm êḡjê ami. ⁴ Êḡ ma yani halanḡvinḡ hamôḡ ba hi ma hathak alokwanḡ sabo te ba hamô ek êḡjê Yisu.

⁵ Yisu hayô loḡ êḡ ma hêv ma hathak leḡ ma hananḡ, “Sakius, ôndôk ba ôlêḡ ketheḡ. Yaô ma tem yamô anêḡ unyak.” ⁶ Êḡ ma ketheḡ oyanḡ ma Sakius halôk ma hawa Yisu thô lôk lamavi.

⁷ *Ma avômalô sapêḡ êyê ba kapôlôḡinḡ diḡdiḡ ba enanḡ nena, “Yani hi hamô havinḡ anyô kambom te.”

⁸ *Ma doḡtom Sakius haviyô haminḡ ma hananḡ hadêḡ Anyô Bêḡ nena, “Anyô Bêḡ, ondanô. Tem yambi yenanḡ nôḡkama sam ni ôdôḡ ju ba yanêḡ yanḡ êḡndêḡ ḡê siv. Ma bôk yahasau anyôla ba yahawa anêḡ valuseleḡ doho vani, êḡ ma tem yanêḡ valuseleḡ êtôm dum ayova êyômô loḡ imbiḡ.”

⁹ *Ma Yisu hananḡ hadêḡ yani nena, “Lêḡ ma Wapômbêḡ hêv avômalô unyak êḡntêk êḡ bulubiḡ ek malê nena yani ma Ablaham anêḡ nakaduḡ te.

* **19:7:** Luk 15:2 * **19:8:** Kis 22:1; Nam 5:6-7 * **19:9:** Luk 13:16; Ap 16:31

10 *Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu halêm ek êmbôlêm ḡê takatu ba êv yak ek nêm i bulubiḡ.”

Abô loḡ kapô hathak anyô bêḡ te hêv valuselen hadêḡ ḡê ku

(Mat 25:14-30)

11 Avômalô elanô abô êḡ yôv ma Yisu hanan abô loḡ kapô te havin ek malê nena yani lêk habobo Jelusalem. Ma avômalô takêḡ leḡinhabi nena yani hayô Jelusalem, êḡ ma Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak tem imbitak êmô pik. 12 Êḡ ma Yisu hanan nena, “Anyô bêḡ te anêḡ namalô tem ni loḡ buyan ek enja athêḡ lôk kulun kin vêmam ka êmbôlêm anêḡ malak ôdôḡ esak loḡbô ek eyabin anêḡ avômalô. Loḡ êḡ ma daim kambom. 13 Vêm ma yani dalam anêḡ ḡê ku launiḡ hathak doḡtom ma hêv valuselen hatôm 100 hadêḡ thêlô tomtom sapêḡ. Ma hanan aêntêk, ‘Môlô noja valuselen êntêk ba nundum ku esak endeba yambô alêm esak loḡbô am.’ Yôv ma hatak thêlô ba hi.

14 “Ma doḡtom yanida anêḡ avômalô kapôlôḡin agiap ek yani. Êḡ ma yani hi loḡ buyan ma thêlô êv anyô doho ba esopa yani ek nenan aêntêk, ‘Yêlô adô anyô êntêk imbitak êtôm yêlôaniḡ kin.’

15 “Ma doḡtom yani habitak kin yôv ma havôhalêm ma hanan aêntêk, ‘Nodam ḡê ku takatu ba bôk yahêv valuselen hadêḡ i ek yayala nena thêlô tomtom bôk êvôv valuselen vithê havin.’

16 “Êḡ ma anyô te hamôḡ hi ma hanan, ‘Anyô bêḡ, yahadum ku hathak anêm valuselen êḡ ba yahavôv valuselen hatôm 1,000.’

* **19:10:** Luk 15:4; Jon 3:17; 1Ti 1:15

17* “Ma anêḡ anyô bêḡ hanaḡ nena, ‘Mavi anôḡ! O anyô katô ba hudum ku mavi. Hoyabiḡ nôḡ yaôna dedaḡḡ mavi ba intu oyabiḡ malak lôḡ lau-miḡ.’

18 “Yôḡ ma anyô yaḡ halêm ma hanaḡ, ‘Anyô bêḡ, hathak anêm valuselenḡ, yahavôḡ valuselenḡ hatôm 500.’

19 “Ma anêḡ anyô bêḡ hanaḡ hadêḡ yani, ‘Oyabiḡ malak lôḡ bahenḡvi.’

20 “Yôḡ ma anyô ku te lô halêm ma hanaḡ, ‘Anyô bêḡ, anêm valuselenḡ atutêk. Yahavuvi halôk sôḡ ba yahadô hamô ²¹ ek malê nena yahakô ek o. O ma anyô malem thêlêḡ. Hothak hôḡḡ anyô vi iniḡ nôḡkama ba howa hatôm anêm. Ma pik atu ba anyô yaḡ hapaliv yaḡvêk halôk ma hothak howa anêḡ anôḡ.’

22 “Êḡ ma anêḡ anyô bêḡ hanaḡ, ‘O anyô ku mi kambom ba oda anêm abô intu hanaḡ o bêḡ. Bôk hoyala yôḡ nena ya hathak yahavôḡ anyô vi iniḡ nôḡkama ba yahawa hatôm yenaḡ. Lôk pik atu ba anyô yaḡ hapaliv yaḡvêk halôk ma ya hathak yahawa anêḡ anôḡ. ²³ Ma aisê ka miḡ hotak yenaḡ valuselenḡ halôk unyak valuselenḡ ek êḡbôḡ doho ami ek wakma atu ba yahavôhalêm hathak loḡbô ma tem yanja doho êyômô loḡ imbiḡ?’

24 “Êḡ ma hanaḡ hadêḡ ḡê takatu ba imiḡ habobo nena, ‘Môlô noja anêḡ valuselenḡ hatôm 100 vê êḡḡek yani ba nôḡnêm êḡḡêḡ ôpatu ba hawa 1,000.’

25 “Ma thêlô enaḡ hadêḡ yani nena, ‘Anyô bêḡ, yani anêḡ 1,000 bôk hamô yôḡ.’

* **19:17:** Luk 16:10

26 * “Ma yani hanañ, ‘Yanañ êndêñ mólô nena ôpatu ba hadum ku mavi hathak yenañ nômkama ba habitak bêñ, êñ ma tem yatak doho êyômô loñ imbiñ ba yanêm êndêñ ôpêñ. Ma donjom ôpatu ba miñ hadum ku hathak yenañ nômkama ami, êñ ma tem yanêm dokte atu ba havalon loñ vê ênjêk yani.’

27 “Ma donjom ñê takatu lenjmanij hathak ya ba êdô ek yambitak iniñ kiñ, ‘Noja i êlêm loñ êntêk ma uñgwik i pôpônô ênjêk yamalenj.’ ”

28 Yisu hanañ abô êñ yôv ma hamôñ ba hi Jelusalem.

*Yisu habitak hayô Jelusalem hatôm kiñ
(Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Jon 12:12-19)*

29 Yisu habobo Betpaji lo Betani, malak ju êñ hêk habobo Dum Oliv. Ma hêv anêñ ñê ku ju ba i ma hanañ nena, 30 “Mamu unu malak entuvulu. Ma numbitak nôyô ma tem ôñgô ekak bok donki map te loñ ba hamiñ. Bok êñ ma miñ bôk anyôla hayô hamô ami. Ma nopole yak vê ma nondom ba nôlêm. 31 Ma anyôla hanañ nena, ‘Mamu opole eka’, êñ ma nonañ viyañ nena, ‘Anyô Bêñ lahaviñ indum ku te esak.’ ”

32 Yisu hêv thai ba i ma êyê nômkama sapêñ hatôm atu ba yani hanañ. 33 Thai epole bok donki êñ anêñ yak vê ma bok anêñ alañsi enañ hadêñ thai nena, “Mamu opole eka?”

34 Ma thai enañ, “Anyô Bêñ lahaviñ indum ku te esak.”

35 Êñ ma thai ewa bok donki ba i êv hadêñ Yisu. Ma thai ibi iniñ kwêv thilibuñ daim thô ba engava hayôhêk bok donki dômlökwañ, ma thai êv Yisu sa

* 19:26: Mat 13:12; Luk 8:18

ek hathak hayô hamô bok êṅ. ³⁶ Ma Yisu hi ma avômalô engava iniṅ kwêv thilibuṅ hêk loṅôndê.

³⁷ Yani halôk Dum Oliv ek ni vi tuvulu Jelusalem. Ma avômalô nômbêṅ atu ba esopa yani leṅiṅmavi hathak nômbithi nômbêṅ atu ba bôk thêlô éyê. Ba êbô Wapômbêṅ ba elam nena,

³⁸ * “Wapômbêṅ nêṃ lamavi êndêṅ kiṅ atu ba halêm hathak Anyô Bêṅ anêṅ athêṅ! *Kapya Yeṅ 118:26*

Avômalô malak leṅ leṅiṅmavi ma alalô nanêṃ athêṅ lôkmaṅgiṅ êndêṅ Wapômbêṅ esak leṅ ba ni.”

³⁹ Ma Palisi doho imiṅ avômalô takêṅ kapô ba enaṅ hadêṅ Yisu aêntêk, “Kêdôṅwaga, osan anêṃ nê ku takêntêk.”

⁴⁰ Ma Yisu hanaṅ viyaṅ nena, “Yanaṅ êndêṅ môlô nena thêlô bônôṅ ma tem valu nendam kaêk.”

⁴¹ Yisu habobo Jelusalem ma hayê vi tuvulu ba halaṅ hathak avômalô Jelusalem ⁴² ba hanaṅ, “Yaleṅhaviṅ lêk oyala nôṃ takatu ba nundum ek Wapômbêṅ indum môlô kapôlômim ênjêk yaô. Ma doṅtom mi, nôṃ takêṅ hamô loṅ kapô ba môlô miṅ hatôm ôṅgô ami. ⁴³ Aêṅ ba waklavôṅ hayô ma nê vovak tem nêyô ba nedav badêṅ êwê embeṅ Jelusalem sapêṅ ba nêṃ kapô ba nindum ek nijik môlô vônô. ⁴⁴ *Thêlô tem nimbuliṅ môlônim loṅ sapêṅ ba nijik môlô takatu ba ôṃô unim badêṅ kapô vônô. Ma valu atu ba olav unyak hathak ma tem miṅ éyômô yaṅ loṅ ami. Nôṃ malaiṅ êṅ tem êlêm ek malê nena môlô miṅ oyala waklavôṅ

* **19:38:** Luk 2:14 * **19:44:** Luk 21:6

atu ba Wapômbênj halêm pik ek nê m mômô bulubin
ami.”

*Yisu hêv nê idum ku valu vê hêk unyak mathen
kapô*

(Mat 21:12-17; Mak 11:15-19; Jon 2:13-22)

⁴⁵ Vê m ma Yisu habitak hayô Wapômbênj anênj
unyak mathenj anênj piklêvônj. Ma hayê avômalo
ewa nômkama ba êdô hamô ek avômalo vi nê nê m
vuli. Ênj ma halupunij i ba hêv i vê hêk unyak
mathenj kapô ba ele yainj ba i. Ma hanañ hadênj
thêlô aêntêk, ⁴⁶ * “Wapômbênj anênj kapy a hanañ
nena, ‘Yenañ unyak ma unyak netenj mek êndôk.’
Ma mômô lêk udum ba habitak hatôm nê vani inij
loñ ekopak êmô.”

⁴⁷ *Ma wak nômbênj intu ma yani hadônj avômalo
halôk unyak mathenj. Ma nê bênjbênj êbôk da lôk
nê lôkauk hathak abô balabunj lôk Islael inij nê
bênjbênj, thêlô êbôlê m loñondê ek nijik Yisu vônô.

⁴⁸ Ma donjom thêlô minj hatôm nêpôm loñondê te
ami ek malê nena avômalo sapênj lenijnmavi bênj ek
Yisu ba êmô ek nedanô anênj abô sapênj.

20

Yisu, opalê hêv athênj bênj hadênj o?

(Mat 21:23-27; Mak 11:27-33)

¹ Wak te ma Yisu hadônj avômalo hamô
Wapômbênj anênj unyak mathenj anênj piklêvônj ba
hanañ Wapômbênj anênj Abô Mavi hadênj i. Ma nê
bênjbênj êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabunj
ethak donjom havinj nê bênjbênj ba i hadênj Yisu.

* **19:46:** Ais 56:7; Jer 7:11 * **19:47:** Luk 21:37

² Ma thêlô enañ, “Opalê hêv athênj bêj hadênj o lôk hêv ku hadênj o ba intu hudum nôk takêntêk?”

³ Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Tem yanañ injik môlô liñ esak abô te aênj iyom. ⁴ Opalê hêv ku nisik avômalô êndôk ñañ hadênj Jon? Wapômbênj leñ? Mena anyô pik?”

⁵ Ma thêlôda enañ hadênj i nena, “Alalô anañ nena Wapômbênj hêv ku êj hadênj Jon ma tem yani enañ, ‘Ma aisê ka môlô miñ ôêvhavinj yani ami?’

⁶ Ma donjom alalô anañ nena, ‘Anyô pik te hêv ku êj,’ êj ma avômalô tem nijik alalô esak valu ek malê nena thêlô êvhavinj nena Jon ma plopet te.”

⁷ Ma thêlô enañ hadênj Yisu nena, “Yêlô athônj paliñ.”

⁸ Êj ma Yisu hanañ hadênj thêlô, “Aênj ba miñ hatôm yandam ôpatu ba hêv athênj bêj hadênj ya anênj athênj bêj êndênj môlô ami. Ma mi.”

Abô loñ kapô hathak ñê kambom eyabinj ku yak wainj

(Mat 21:33-46; Mak 12:1-12)

^{9*} Ma Yisu hanañ abô loñ kapô te hadênj avômalô, “Anyô te havatho anênj ku yak wainj ma hêv hadênj ñê ku doho ek neyabinj ba hanañ nena, ‘Waklavônj yak wainj hik anônj ma nombak vose ni ôdônj ju ba nônmê vi êndênj ya ma noja vi êtôm môlônim vuli.’ Ma hi hamô loñ buyañ sawa daim. ¹⁰ Ma waklavônj yak wainj hik anônj hayô ma hêv anênj anyô ku te ba hi hadênj thêlô ek enja anênj sam. Ma donjom thêlô ik yani kambom ba êv yani hi oyañ. ¹¹ Êj ma ku anênj alañ hêv anyô ku yañ ba hi hadênj thêlô, ma donjom thêlô idum kobom kambom hadênj yani

* **20:9:** Ais 5:1

lôk ik yani ma êv yani vê oyaŋ ba hi. ¹² Yôv ma hêv anyô ku te lô ba hi, ma doŋtom nê ku takêŋ ibuliŋ yani ma êvôv yani ba ibi yani hi.

¹³ “Aêŋ ba ku alaŋ hanaŋ hadêŋ yanida nena, ‘Yandum malê? Tem yanêm yenaŋ okna atu ba yalenhaviŋ bêŋ anôŋ. Yahadum aêŋ ma tem nedaŋô anêŋ abô.’ ¹⁴ Ma doŋtom nê ku êyê namalô hayô ma enaŋ hadêŋ i nena, ‘Ôpêntêk ma ku alaŋ anêŋ nakaduŋ ba tem eyabiŋ lambô anêŋ ku. Alalô ik yani vônô ma ku êŋ tem imbitak alalôaniŋ.’ ¹⁵ Ba intu evalonŋ yani ba êvôv hale yaŋ ma ik yani vônô.

“Aêŋ ba ku anêŋ alaŋ tem indum malê êndêŋ thêlô? ¹⁶ Tem ni injik nê ku takêŋ vônô ma nê ku êŋ êndêŋ anyô vi ek neyabiŋ.”

Ma avômalô elanô abô loŋ kapô êŋ ma enaŋ, “Yêlô adô abô loŋ kapô êŋ injik anôŋ!”

¹⁷ Ma doŋtom Yisu hatitiŋ thêlô lôklokwaŋ ma hanaŋ, “Ma bôk eto abô êntêk aêŋ eka?

“Valu atu ba nê elav unyak êpôlik hathak, ma lêk habitak landiŋ anôŋ.’ *Kapya Yen*
118:22

¹⁸ *Ma avômalô takatu ba êv yak hayôhêk valu êntêk, ma tem nipup nenanena. Mena valu êŋ hêv yak hayôhêk anyôla, ma tem ipulusik ba imbitak malimmalim.”

¹⁹ Ma nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ eyala nena Yisu hanaŋ abô loŋ kapô êŋ hathak thêlô. Ba intu êbôlêm loŋôndê ek nebalonŋ yani, ma doŋtom êkô hathak avômalô.

* **20:18:** Ais 8:14-15

*Nênêm takis êndêñ Sisa mena dô
(Mat 22:15-22; Mak 12:13-17)*

²⁰ *Yôv ma nê bêngbên maleñ hadahaliñ Yisu ek nebalon yani esak anêñ abô. Ma thêlô êv nê kambom doho vuli ek nimbitak êtôm nê thêthôn ek nesau Yisu. Thêlô elav gwasilim ek nebalon Yisu anêñ abô êndôk ba nênêm yani êndêñ Lom iniñ anyô bên Pailat. ²¹ Êñ ma thêlô enañ hadêñ Yisu nena, “Kêdônwaga, yêlô ayala nena anêm abô sapên ma abô avanôn iyom. Ma hudum kobom donjom hadêñ avômalô sapên lôk hódôn avômalô hathak Wapômbên anêñ abô ma thêthôn iyom. ²² Aên ba lemhabi aisê? Bumalô iniñ balabun hanañ nena yêlô hatôm nanêm valuselen êndêñ Sisa mena mi e?”

²³ Yisu hayala thêlônin auk ba hanañ hadêñ thêlô, ²⁴ “Môlô ungwik valuselen te thô ek yangê. Opalê anêñ dahô lôk athên hêk valuselen êntêk?” Ma thêlô enañ, “Sisa.”

²⁵ Êñ ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Sisa anêñ nômkama ma nônêm êndêñ Sisa da. Ma Wapômbên anêñ nômkama ma nônêm êndêñ Wapômbên da.”

²⁶ Yisu hanañ aên ba avômalô sapên elañô. Ba intu nê êñ miñ hatôm nebalon yani esak anêñ abô ami. Ma eson kambom hathak anêñ abô ba thêlô bônôn.

*Abô hathak nê ñama tem nimbiyô aisê
(Mat 22:23-33; Mak 12:18-27)*

²⁷ Ma Sadyusi doho i hadêñ Yisu. Thêlô ma ôdôn te atu ba enañ nena nê ñama tem miñ nimbiyô esak

* **20:20:** Luk 11:54

lonjbô ami. Aêñ ba intu enañ hik Yisu liñ nena, ²⁸*“Kêdôñwaga, Mose hatô hadêñ alalô nena, ‘Anyô te hama ba nali mi ma anêñ yan hamô, ma enja avi tôp êñ ek imbi yan atu ba hama anêñ nakaduñ vê.’ ²⁹ Aêñ ba ñê lôk iviyan bahenvi ba lahavuju êmô. Ma bôp hawa avi te ba hama ma nakaduñ mi. ³⁰ Ma nôk enja avi tôp êñ, hawa ba hama ba nakaduñ mi. ³¹ Ma ñgwa aêñ iyom. Ma iviyan takatu ba êmô ma nesopa kobom donjom êñ iyom. ³² Vêm ma avi tôp êñ hama haviñ. ³³ Ma waklavôn ñê ñama iviyô hathak lonjbô ma avi tôp atu ba ñê lôk iviyan bahenvi ba lahavuju takatu ba ewa ma alisê te anêñ avi?”

³⁴ Ma Yisu hanañ viyan hadêñ thêlô nena, “Avômalô pik ethak ewa i, ³⁵ ma donjom avômalô takatu ba Wapômbên hêv i bulubiñ ba ewa lôkmala hathak lonjbô, thêlô êñ miñ hatôm neja i esak lonjbô ami. ³⁶ Thêlô ma tem nêtôm añela ba intu tem miñ nema ami. Wapômbên bôk hik thêlô liñ yôv hêk ñama ba intu hik thô nena thêlô ma yani anêñ nali.

³⁷*“Mose da anêñ abô hik thô nena ñê ñama tem nimbiyô esak lonjbô. Sêbôk ba Mose hayê atum hathañ hamô alokwan liñ ma halam Anyô Bêñ nena ‘Ablaham lo Aisak ma Jekop iniñ Wapômbên.’ ³⁸ Alalô ayala nena Wapômbên ma miñ ñê ñama iniñ Wapômbên ami. Mí, yani ma ñê lôkmala iyom iniñ Wapômbên ek malê nena yani hayala nena avômalô lôkthô ma êmô lôkmala.”

³⁹ Ñê lôkauk hathak abô balabuñ doho elañô abô êñ ma enañ hadêñ Yisu aêntêk, “Êê, Kêdôñwaga, anêm abô ma mavi anôñ!” ⁴⁰ Ma avômalô sapên

* **20:28:** Lo 25:5 * **20:37:** Kis 3:6

elanô anêḡ abô ba êkô ma miḡ enaḡ hik yani liḡ
ek nesau yani esak loḡbô ami.

Mesia ma opalê anêḡ lim lukmuk?

(Mat 22:41-23:36; Mak 12:35-40; Luk 11:37-54)

⁴¹ Yôv ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô nena,
“Avômalô ethak enaḡ nena Mesia ma Devit anêḡ
lim lukmuk eka? ⁴² Hêk Kapya Yeḡ kapô ma Devit
da hanaḡ aêntêk,

“ Anyô Bêḡ Wapômbêḡ hanaḡ hadêḡ yenaḡ Anyô
Bêḡ Mesia nena,

“Ômô yabahaḡ vianôḡ

⁴³ endeba yatak ḡê takatu ba ik vovak hadêḡ o
nêmolô vemkapô vibin am.” ’ *Kapya Yeḡ*
110:1

⁴⁴ Ma Devit da bôk halam Mesia nena anêḡ Anyô
Bêḡ. Ma aisê ka Mesia ma yani anêḡ lim lôk anêḡ
Anyô Bêḡ imbinḡ?”

⁴⁵ Avômalô elanô Yisu anêḡ abô iminḡ denaḡ ma
Yisu hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku aêntêk, ⁴⁶ “Môlô noy-
abin am ek ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ. Thêlô
leḡiḡhavinḡ nijik kwêv daim kêkêlô ba nembenḡ ek
avômalô nebam i. Ma leḡiḡhavinḡ avômalô nenaḡ
nena, ‘Waklêvôḡ anyô bêḡ’ êmolô loḡ ethak donḡtom
halôk. Ma leḡiḡhavinḡ nêmolô êtom ḡê bêḡbêḡ êmolô
unyak yeḡ kapô. Ma avômalô enḡgabôm nôm bêḡ
ma leḡiḡhavinḡ neḡaḡ nôm êmolô ḡê bêḡbêḡ ininḡ loḡ
ethak êmolô. ⁴⁷ Thêlô esau avi tôp ek neḡa ininḡ
unyak ba eteḡ mek daim bomaḡ ek avômalô nêḡê.
Wapômbêḡ tem nêḡ vovaḡ kambom êndêḡ i.”

21

Avi tōp te anêḡ da (Mak 12:41-44)

¹ Yisu hamô Wapômbêḡ anêḡ unyak ba hayê ḡê lôk nômkama bêḡ etak iniḡ valuselenḡ halôk alapa da. ² Ma avi tōp te atu ba nômkama mi anôḡ hayô ma hatak anêḡ da hatôm valuselenḡ thalalenḡ ju iyom halôk alapa da êḡ. ³ *Yisu hayê ma hananḡ nena, “Yananḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô nena avi tōp êntêk hêv valuselenḡ bêḡ anôḡ hamôḡ ek avômalô takêntêk sapêḡ. ⁴ Avômalô nômbêḡ êntêk iniḡ valu bêḡ anôḡ hamô ma donḡtom êv doktena iyom. Ma avi tōp êntêk ma nômkama mi anôḡ ma lêk hêv anêḡ valuselenḡ sapêḡ ba miḡ havalonḡ dokte lonḡ ami.”

Yisu hananḡ abô hathak unyak mathenḡ Jerusalem (Mat 24:1-2; Mak 13:1-2)

⁵ Nê ku doho enanḡ abô hathak valu kêkêlô lôk nôm da mavi anôḡ atu ba etak hathak unyak mathenḡ ek anêḡ lêlêyanḡ mavi anôḡ. Êḡ ma Yisu hananḡ, ⁶ * “Odanô katô. Nôm takêntêk ba lêk môlô ôyê, malaiḡ bêḡ tem imbitak ba ḡê vovak tem nijik nômkama mavi nômbêḡ êntêk pesa ba valu yanḡ miḡ hatôm êyômô yanḡ lonḡ ami.”

Malaiḡ lomaloma tem nimbitak (Mat 24:3-14; 10:17-22; Mak 13:3-13)

⁷ Ma thêlô enanḡ hik Yisu liḡ nena, “Kêdôḡwaga, anḡê intu nôm takêḡ tem imbitak? Ma malê intu tem imbitak ek injik thô nena nôm takêḡ lêk habobo?”

* **21:3:** 2Ko 8:12 * **21:6:** Luk 19:44

⁸ Ma Yisu hanaŋ, “Noyabiŋ am, avômalô tem nindum ek nesau môlô. Nê lomaloma tem nêlêm esak yenaŋ athêŋ ba nenaŋ nena, ‘Ya ma Mesia atu’. Lôk nenaŋ nena, ‘Waklavôŋ pik lo leŋ anêŋ daŋ lêk habobo tem êyô.’ Ma doŋtom miŋ nônêmimbiŋ iniŋ abô ba nosopa ami. ⁹ Môlô olaŋô vovak bêŋ ba avômalô iki vônô, êŋ ma miŋ nôkô ami. Nôm takêŋ tem imbitak êmôŋ, ma doŋtom pik lo leŋ anêŋ daŋ tem miŋ imbitak kethêŋ oyaŋ ami.”

¹⁰ Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Ma avômalô ôdôŋ yaŋ tem nijik vovak imbiŋ ôdôŋ yaŋ. Ma kiŋ yaŋ lôk anêŋ avômalô tem nijik vovak êndêŋ kiŋ yaŋ. ¹¹ Ma loŋ lomaloma ma duviaŋ lôk bôm ma lijiŋ bêŋ tem êyô injik avômalô bêŋ anôŋ vônô. Lavôŋiŋ lôkmaŋgiŋ lomaloma tem ênjêk leŋlêvôŋ ba indum avômalô nêkô kambom anôŋ.

¹² “Ma nôm takêŋ tem miŋ imbitak ami denaŋ ma tem nebalonŋ môlô ba nindum kambom êndêŋ môlô. Ma tem nenaŋ môlô bêŋ imiŋ unyak yeŋ lôk nindum abô ek netak môlô êndôk koladôŋ. Môlô osopa ya ba intu tem neja môlô ba unu numiŋ kiŋ lôk iniŋ nê bêŋbêŋ maleŋiŋ. ¹³ Ma nôm êŋ tem imbitak êtôm loŋôndê ek nonaŋ yenaŋ Abô Mavi bêŋ êndêŋ i. ¹⁴* Ma miŋ lemimimbi nena, ‘Dokte ka yêlô nanaŋ aisê êndêŋ thêlô’ ami. ¹⁵* Ek malê nena yada tem yanêm abô lôkavuk mavi êndêŋ môlô. Ma nê takatu ba idum abô ek môlô ma miŋ hatôm nijik abô êŋ pesa ami. ¹⁶* Avômalô tem nenaŋ môlô bêŋ ba tem nijik môlô doho vônô ma môlônim lemami lôk môlôvianaŋ lôk anêm thalaleŋ lôk anêm anyô

* **21:14:** Luk 12:11-12 * **21:15:** Ap 6:10 * **21:16:** Mat 10:21-22

môlô tem nindum aêḡ iyom. ¹⁷ Môlô ma yenaḡ avômalô ba intu avômalô sapêḡ tem nêpôlik esak môlô. ¹⁸ Ma doḡtom Wapômbêḡ tem eyabiḡ môlô ba lemimkadôk ḡauḡ te miḡ hatôm nêḡ yak ami. ¹⁹ Ma môlô numiḡ lôklokwaḡ ma tem noja lôkmala êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ.”

Tem nimbuliḡ Jelusalem
(*Mat 24:15-28; Mak 13:14-23*)

²⁰ Ma Yisu hanaḡ, “Môlô ôyê nena ḡê vovak lodôḡlodôḡ êyô evenḡ Jelusalem luvi, êḡ ma môlô noyala nena tem nimbuliḡ malak lôḡ êḡ kethêḡ. ²¹ Aêḡ ba môlô takatu ba ômô Judia kapô, ma nôsôv ba unu dumlolê. Ma môlô takatu ba ômô Jelusalem kapô, ma unu viyaiḡ kethêḡ. Ma môlô takatu ba ômô Jelusalem viyaiḡ, ma miḡ unu kapô ami. ²² *Ek malê nena waklavôḡ êḡ ma Wapômbêḡ anêḡ wakma nêḡ vovaḡ viyaḡ ek abô takatu ba hêk Wapômbêḡ anêḡ kapya ma tem injik anôḡ. ²³ Ai, kikaknena. Waklavôḡ êḡ ma tem malaiḡ bêḡ ek avi takatu ba esabeḡ lôk avi takatu ba êv sôm hadêḡ nali ek malê nena malaiḡ lôk vovaḡ bêḡ tem imbitak Israeḡ iniḡ pik êntêk, ma Wapômbêḡ anêḡ lamaniḡ tem êyô êmô avômalô pik êḡ. ²⁴ *Nê vovak tem ini Jelusalem ma iniḡ biḡ vovak tem injik avômalô Jelusalem pôpônô. Ma tem neja avômalô Jelusalem vi ba ini pik lomaloma. Ma avômalô loḡ buyaḡ tem nêyô nêḡ Jelusalem ba neyabiḡ Jelusalem endeba ḡê loḡ buyaḡ iniḡ waklavôḡ anêḡ daḡ am.”

* **21:22:** Jer 5:29; 46:10; Hos 9:7 * **21:24:** Sng 79:1; ALK 11:2

*Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu tem endelêṁ
(Mat 24:29-35; 13:24-31)*

²⁵* “Ma lavôṅiṅ tem êpôm wak lo ayôṅ ma vuliṅ. Ma ṅgwêk budum tem injik ba pôk lôklala bomaṅ ba avômalô pik sapêṅ tem nedaṅô ba nêkô kambom anôṅ ba iniṅ auk tem ni mayaliv. ²⁶ Ma nôṁ takatu ba hamô leṅ tem nedowaliṅ ba avômalô tem nêkô ba nemayak esak malaiṅ bêṅ atu ba tem imbitak pik. ²⁷* Ma wak êṅ ma tem thêlô nêgê Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu tem êyô êmô buliv ba êlêṁ imbiṅ anêṅ lôkliṅyak lôk anêṅ deda lôkmaṅgiṅ. ²⁸ Nôm kama takêṅ hadum ek imbitak ma numiṅ ba nôṅnêṁ malemim esak leṅ ek malê nena waklavôṅ Wapômbêṅ nêṁ môlô vê êṅjêk unim malaiṅ lêk habobo.”

²⁹ Ma Yisu hanaṅ abô loṅ kapô te hadêṅ thêlô aêntêk, “Lemimimbi esak alokwaṅ belêṅ* lôk alokwaṅ vi imbiṅ. ³⁰ Ôyê nena alokwaṅ takêntêk habi ṅaunṅ belap, êṅ ma oyala nena wak mavi lêk habobo. ³¹ Ma aêṅ iyom, môlô ôyê nôṁ takêṅ habitak, êṅ ma noyala nena Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak tem êyô kethêṅ.

³² “Yanaṅ avanôṅ êndêṅ môlô nena avômalô bôlôṅ êntêk tem miṅ nema ami denaṅ ma nôṁ takêntêk sapêṅ tem imbitak. ³³ Pik lo leṅ tem nêṁ yak ba ni, ma donṅtom yenaṅ abô bute miṅ hatôm nêṁ yak ami.

³⁴⁻³⁵ “Môlô noyabiṅ am. Anyô Anêṅ Nakaduṅ tem êlêṁ esak loṅbô ba tem êpôm avômalô pik

* **21:25:** Ais 13:10; Ese 32:7; Jol 2:31; ALK 6:12-13 * **21:27:** Dan 7:13; Mat 26:64; ALK 1:7 * **21:29:** Abô Bômbôm ma “fik”. Nôṅgô Mat 24:32.

sapêḅ. Mólô udum pik anêḅ kobom ba unum wain ba olo molo lôk lemimhikam hathak nômkama pik, ma wak êḅ tem enja mólô kethêḅ êtôm gwasilim ba tem nosoḅ kambom. ³⁶ Aêḅ ba wak nômbêḅ intu ma mólô noyabiḅ am lôklokwaḅ ba notêḅ mek ek Wapômbêḅ nêḅ mólô sa ek numiḅ lôklokwaḅ ek nôḅ takêntêk miḅ hatôm imbuliḅ mólô ami. Êḅ ma mólô hatôm numiḅ Anyô Anêḅ Nakaduḅ atu ma.”

³⁷ Wak nômbêḅ intu ma Yisu hadôḅ avômalô hamô Wapômbêḅ anêḅ unyak mathêḅ. Ma bôlôvôḅ ma yani hathak hi hamô Dum Oliv. ³⁸ Ma lôkbôk momaḅiniḅ ma avômalô sapêḅ ethak i unyak mathêḅ ek elañô Yisu anêḅ abô.

22

Judas hanaḅ Yisu bêḅ

(*Mat 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11; Jon 11:45-53*)

¹ Waklavôḅ anêḅ athêḅ nena Eyaḅ Polom Yis Mi lêk habobo ba thêlô elam waklavôḅ êḅ nena Hale Ba Hi.* ² Ma ḅê bêḅbêḅ êbôk da lôk ḅê lôk kauk hathak abô balabuḅ êbôlêḅ loḅôndê ek nijik Yisu vônô ek malê nena thêlô êkô ek avômalô. ³* Ma Sadaḅ halôk Judas Iskaliot la. Yani ma ḅê ku laumiḅ ba lahavuju takatu te. ⁴ Yani hi ba hanaḅ abô havinḅ ḅê bêḅbêḅ êbôk da lôk unyak mathêḅ iniḅ sôḅ bidonḅ nena yani tem enaḅ Yisu bêḅ aisé? ⁵ ḅê êḅ

* **22:1:** Sêbôk ba Wapômbêḅ hêḅ anêḅ aḅela atu ba idum ku injik anyô vônô ma hik ḅê Ijip iniḅ nali vônô. Ma doḅtom ḅê Israeḅ esaba thalaleḅ hathak unyak abôlêk ba intu aḅela miḅ hik iniḅ nali ami. Yani hayê thalaleḅ ma hatak ma hale ba hi. * **22:3:** Jon 13:2,27

leñiṅmavi ma thêlô evak abô ek nênmê valuselen êndêṅ yani. ⁶ Êṅ ma Judas halôk hathak thêlônin abô ba hadum ek nênmê Yisu êndôk thêlô bahenin êndêṅ wak te atu ba avômalô min êmô haviṅ Yisu ami.

Nê ku lokwanju êpôpêk nôm

(Mat 26:17-25; Mak 14:12-21; Jon 13:21-30)

⁷*Waklavôn anêṅ athêṅ nena Eyaṅ Polom Yis Mi hayô. Wak êṅ ma thêlô ik boksipsip nakaduṅ te vônô ek leñiṅhabi waklavôn anêṅ athêṅ nena Hale ba Hi. ⁸ Êṅ ma Yisu hêv Pita lo Jon ba i ma hanaṅ, “Mamu unu nôpôpêk nôm waklavôn Hale ba Hi ek alalô anṅaṅ.”

⁹ Ma thai enaṅ hik Yisu liṅ, “Yai napôpêk nôm êmô êsê?”

¹⁰ Ma Yisu hanaṅ hadêṅ thai nena, “Odaṅô. Mamu unu malak bêṅ kapô ma tem nôpôm anyô te hawa ṅaṅ lôk uṅ. Ma nosopa yani ba numbitak nôyô unyak atu ba yani habitak hayô ba hi.

¹¹ Êṅ ma nonaṅ êndêṅ unyak anêṅ alaṅ nena, ‘Kêdônwaga hanaṅ hik o liṅ nena unyak kapô atu ba yanṅaṅ nôm waklavôn Hale ba Hi imbin yanṅaṅ nê ku hamô êsê?’ ¹² Êṅ ma tem injik unyak kapô bêṅ atu ba hêk vulin thô êndêṅ mamu. Unyak kapô êṅ ma nômkama sapêṅ bôk hamô yôv. Ba intu nôpôpêk nôm êmô loṅ êṅ.”

¹³ Êṅ ma thai i ma êpôm nômkama sapêṅ hatôm atu ba yani hanaṅ. Êṅ ma thai êpôpêk waklavôn Hale ba Hi anêṅ nôm.

* **22:7:** Kis 12:1-27

*Yisu hêv polom lôk waij hadêj anêj nê ku
(Mat 26:26-30; Mak 14:22-26; 1Ko 11:23-25)*

¹⁴ Wakma nejan nôm hayô ma Yisu hayañ nôm hamô haviñ anêj aposel. ¹⁵ Ma Yisu hanañ hadêj thêlô nena, “Ya vovañ ek yañgañ nôm waklavôñ Hale ba Hi imbiñ môle vêm ka yanja vovañ. ¹⁶ Yahanañ avanôñ nena tem miñ yañgañ nôm êntêk esak lojbo ami endeba waklavôñ Hale ba Hi injik anôñ ênjêk Wapômbêñ anêj loj lôkliñyak am.”

¹⁷ Ma yani hawa waij lôk tase ma hêv lamavi ma hanañ, “Noja ba nunum imbiñ am. ¹⁸ Yanañ êndêj môle nena tem miñ hatôm yanum waij esak lojbo ami endeba Wapômbêñ anêj loj lôkliñyak êlêm am.”

¹⁹ Ma yani hawa polom te ma hêv lamavi ma haya ba hêv hadêj thêlô ma hanañ, “Êntêk ma yenañ vathiap atu ba yahêv ek nêm môle sa. Nun-dum aêj ek lemimimbi ya.”

²⁰ Eyañ vêm ma hadum aêj hathak tase lôk waij ma hanañ, “Êntêk ma tabô lukmuk atu ba yahavak hathak yenañ thalalen ba tem yañgasô ek nêm môle sa. ²¹ *Ma doñtom odañô. Ôpatu ba tem enañ ya bêj lêk hayañ nôm haviñ ya. ²² Anyô Anêj Nakaduñ atu tem indum êtôm atu ba Wapômbêñ bôk hanañ yôv, ma doñtom alikakna. Malaiñ bêj ek ôpatu ba hanañ yani bêj.” ²³ Nê ku elañô abô êj ma thêlôda enañ hik i liñ nena, “Opalê te tem indum nôm êj?”

²⁴ *Ma Yisu anêj nê ku êkôki nena thêlôniñ opalê tem êtôm thêlôniñ anyô bêj êmô loj lôkliñyak atu

* **22:21:** Sng 41:9; Jon 13:21-22 * **22:24:** Luk 9:46

ba tem imbitak embenj yam. ²⁵ *Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Avômalô daluk iniñ kiñ ethak ebam i ba ibuliñ ñê takatu ba êmô thêlô vibin. Ma ñê lôk athêñ lenjinhavin avômalô nebam thêlô nena ‘Ñê wapôm mavi’. ²⁶ *Ma donjom mólô miñ nundum aêñ ami. Mólônim anyô lôk athêñ indum êtôm anyô athêñ mi. Ma mólônim anyô bêñ indum ku êtôm anyô ku oyañ. ²⁷ *Opalê te ma anyô bêñ, ôpatu ba halôk hamô ba hayañ nô mmena ôpatu ba hapôpêk nô m? Ôpatu ba halôk hamô ba hayañ nô m, aêñ e? Ma donjom yahamô haviñ mólô hatôm anyô ku te.

²⁸ “Mólô takatu ba malaiñ lomaloma habitak ma donjom ômô haviñ ya denañ. ²⁹⁻³⁰ *Ma yahêv athêñ ‘kiñ’ hadêñ mólô hatôm wakamik hêv hadêñ ya ek mólô tem ongwan nô m lôk nunum ñañ imbinj ya êmô yenañ loñ lôklinyak. Ma mólô tem nôtôm kiñ ek noyabinj avômalô Israêl ôdôñ lauminj ba lahavuju takatu.”

Yisu hanañ nena Pita tem enañ nena hathôñ yani paliñ

(Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Jon 13:36-38)

³¹ Ma Yisu hanañ, “Saimon, Saimon, ondanô. Sadañ hanañ hik Wapômbêñ liñ ek yani êyôkwiñ mólô êtôm lovak hayôkwiñ alokwanj te ek ênjê nena o lôklokwanj mena mi e? ³² *Ma donjom lêk yahatenj mek yôv ek anêm hôêvhavinj miñ nêm yak ami. Ma hole o liliñ, êñ ma ombatho mólôvianj loñ.”

* **22:25:** Mat 20:25-27; Mak 10:42-45 * **22:26:** Mat 23:11; Mak 9:35 * **22:27:** Jon 13:12-15 * **22:29-30:** Mat 19:28 * **22:32:** Jon 17:15

33 Ma donptom Pita hanaŋ, “Anyô Bêŋ, ya anyô lôklokwaŋ ba ya hatôm yamô koladôŋ ba yama imbiŋ o.”

34 Ma donptom Yisu hanaŋ nena, “Pita, yanaŋ êndêŋ o nena bôlôvôŋ êntêk ma tale miŋ halanaŋ ami denaŋ, ma tem onaŋ êtôm bôlôŋ lô nena hôthôŋ ya palin.”

Noja valuseleŋ lôk vak ma biŋ vovak

35 *Yôv ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô aêntêk, “Bôk yahêv mômô ba u ma miŋ mômô owa valuseleŋ lôk vak lôk vemimkapô bokŋgôp havinŋ mômô ami. Wak êŋ ma mômô nômkama mi e?”

Ma thêlô enaŋ, “Mi, hamô.”

36 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Ma donptom lêk anêm valuseleŋ lôk vak hamô ma noja. Ma o biŋ vovak mi, ma nêm anêm kwêv daim ek nêndêm vuli ma onja biŋ vovak esak. 37 *Ek malê nena Wapômbêŋ anêŋ kapyâ hanaŋ aêntêk, ‘Thêlô tem nêgê yani êtôm anyô kambom te.’ Abô êŋ tem injik anôŋ esak ya ma nômkama sapêŋ atu ba hathak ya ma anêŋ daŋ tem êyô.”

38 Ma thêlô enaŋ, “Anyô Bêŋ, nôŋgô yêlôaniŋ biŋ vovak ju êntêk hamiŋ.”

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Yôv.”

Yisu hateŋ mek hamô Dum Oliv

(Mat 26:36-46; Mak 14:32-42)

39 Yisu hatak Jelusalem ma hi Dum Oliv hatôm hathak hadum, ma nê ku esopa yani. 40 Yisu hayô loŋ êŋ ma hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Notenŋ mek ek miŋ nôndêm yak ba nundum kambom ami.” 41 Ma

* 22:35: Luk 9:3; 10:4 * 22:37: Ais 53:12

hatak thêlô ba hi daim dokte. Ma halek vadôn̄j lêlô ma hateŋ mek aêntêk, ⁴²“Wakamik, lemhaviŋ nê m tase êntêk vê ênjêk ya, ma nê m vê. Ma doŋtom miŋ osopa yenaŋ yalen̄haviŋ ami. Mi, osopa oda anê m lemhaviŋ.”

⁴³ Ma aŋela te anêŋ len̄ hayô ek yani ma havatho yani loŋ. ⁴⁴ Yisu kapô malaiŋ kambom ba hateŋ mek lôklokwaŋ ba vovanik hatektek halôk pik hatôm thalalen̄.

⁴⁵ Yani hateŋ mek yôv ma haviyô hamiŋ ma hi hadêŋ anêŋ nê ku ma hayê thêlô êk sôm ek malê nena thêlôn̄iŋ kapôlôn̄iŋ malaiŋ kambom. ⁴⁶ Ma hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô ôek sôm eka? Numbiyô noten̄ mek ek miŋ nô nê m yak ba nundum kambom ami.”

Thêlô evalon̄j Yisu

(Mat 26:47-56; Mak 14:43-52; Jon 18:1-11)

⁴⁷ Yisu hanaŋ abô denaŋ ma avômalô bêŋ anôn̄j êyô. Ôpatu ba elam nena Judas, yani ma nê ku laumiŋ ba lahavuju takatu te, intu halom thêlô ba êlê m. Yani hayô ek indin̄u Yisu, ⁴⁸ ma doŋtom Yisu hanaŋ hik ôpêŋ liŋ aêntêk, “Judas, hudum ek undin̄u Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ek onaŋ yani bêŋ e?”

⁴⁹ Êŋ ma nê ku eyala nô m atu ba tem imbitak ba intu enaŋ, “Anyô Bêŋ, yêlô nan̄gik thêlô esak biŋ vovak e?” ⁵⁰ Êŋ ma thêlôn̄iŋ anyô te hale anyô bêŋ habôk da anêŋ anyô ku te limbuk vianôn̄j vê.

⁵¹ Ma Yisu hayê ma hanaŋ, “Dô.” Ma hatak baŋ hayôhêk ôpêŋ limbuk ma habitak mavi hathak loŋbô.

⁵² Êñ ma Yisu hanañ hadêñ nê bêñbêñ êbôk da lôk unyak mathen inin sôp bidonj lôk nê bêñbêñ takatu ba êlêm ek nebalonj yani aêntêk, “Ya ma anyô kambom anôñ ba intu owa biñ vovak lôk okdiba ba ôlêm ek nobalonj ya e? ⁵³ Aisê? Wak nômbêñ intu ma yahamô unyak mathen anêñ piklêvônj havinj mólô ma miñ ovalonj ya ami eka? Ma donjom lêk ma momañinij hayabinj pik ba intu mólônim waklavônj.”

Pita hanañ nena yani hathônj Yisu paliñ

(Mat 26:69-75; Mak 14:66-72; Jon 18:15-18,25-27)

⁵⁴ *Ma evalonj Yisu ba ewa ba i êyô anyô bêñ habôk da anêñ unyak. Ma Pita hasopa havenj yam ma donjom havenj daim dokte. ⁵⁵ Anyô doho ebanj atum hamô unyak êñ anêñ badêñ kapô, ma Pita hi halôk hamô havinj thêlô. ⁵⁶ Pita hamô atum deda ma avi ku te hatitij yani ma hanañ, “Anyô êntêk ma hathak hamô havinj Yisu.”

⁵⁷ Ma donjom Pita hanañ, “Livônj, yahathônj ôpêñ paliñ.”

⁵⁸ Kasana ma anyô yanj hayê yani ma hanañ, “O ma nê takatu inin anyô te.”

Ma donjom Pita hanañ, “Mi anônj.”

⁵⁹ Yani hamô hatôm wakma te ma anyô yanj hanañ lôklokwanj hathak lonjô nena, “Avanônj biñ, yani ma anyô Galili te. Aêñ ba yani ma Yisu anêñ anyô ku te.”

⁶⁰ Ma Pita hanañ, “Aiyanj, yahathônj anêm abô paliñ!” Pita hanañ denanj ma tale halanj. ⁶¹ Ma Anyô Bêñ hik i liliñ ma hatitij Pita ma Pita lahabi

* **22:54:** Mak 14:53-54

anêḡ abô atu ba hanaḡ, “Tale miḡ halaḡ ami denaḡ ma tem onaḡ êtôm bôlôḡ lô nena hôthôḡ ya paliḡ.”
 62 Êḡ ma Pita hale yaḡ ma lahiki ba halaḡ bêḡ.

*Ik Yisu lôk emalik hathak
 (Mat 26:67-68; Mak 14:65)*

63 Nê takatu ba evaloḡ Yisu enaḡ abôma hathak yani ma ik yani. 64 Thêlô ivuliv thohavloma siḡ ma ik yani ba enaḡ nena, “O plopet te ma onaḡ nena opalê intu hik o?” 65 Ma enaḡ abô kambom lomaloma hadêḡ yani haviḡ.

Enaḡ Yisu bêḡ hamiḡ Israeḡ iniḡ ḡê bêḡbêḡ maleniḡ

(Mat 26:59-68; Mak 14:55-65; Jon 18:19-24)

66 Haviyô hayaḡ ma avômalô Israeḡ iniḡ ḡê bêḡbêḡ ethak doḡtom ek elañô abô. Nê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ êmô. Ma thêlô ewa Yisu ba enaḡ hik yani liḡ, 67 * “Onaḡ êndêḡ yêlô nena o ma Mesia e?”

Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Yanaḡ abô êḡ êndêḡ môlô, êḡ ma môlô tem miḡ nôḡnêḡmibiḡ ami. 68 Ma yanaḡ injik môlô liḡ, ma tem miḡ môlô nonaḡ viyaḡ ami. 69 *Ma doḡtom yaô ma Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem êyô êmô Wapômbêḡ lôklokwaḡ anêḡ baḡ vianôḡ êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ.”

70 Ma thêlô sapêḡ enaḡ hik yani liḡ, “Aêḡ ba oda ma Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ e?”

Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Môlôda oyala ba onaḡ.”

* 22:67: Jon 3:12 * 22:69: Ap 7:56

71 Êñ ma thêlô enañ, “Aisê ka alalô leññhavin nadañô abô doho imbiñ? Yani hanañ yanida bêñ ba alalô lêk alañô yôv.”

23

*Enañ Yisu bêñ hamiñ Pailat ma
(Mat 27:11-14; Mak 15:1-5; Jon 18:28-38)*

¹ Ma ñê bêñbêñ takatu iviyô ma ewa Yisu ba i ek Pailat. ² Êñ ma enañ yani bêñ aêntêk, “Ôpêntêk habuliñ yêlôaniñ avômalô. Yani hadô môlô Lom noyabiñ yêlô ba hanañ ek miñ nêñêm takis êndêñ Sisa ami. Ma hanañ nena yani ma Mesia. Mesia anêñ ôdôñ nena kiñ.”

³ Ma Pailat hanañ hik Yisu liñ, “O ma avômalô Israèl iniñ kiñ e?”

Ma Yisu hanañ nena, “Intu êñ, hatôm intu honañ.”

⁴ Êñ ma Pailat hanañ hadêñ ñê bêñbêñ êbôk da lôk avômalô nômbêñ atu nena, “Miñ yahapôm yani anêñ kambom la ami.”

⁵ Ma donjom enañ lôklokwan nena, “Yani hadôñ avômalô ba halela iniñ auk haveñ Judia lôkthô. Môñ hêk Galili aleba hayô loñ êntêk.”

⁶ Pailat halañô abô êñ ma hanañ hik thêlô liñ, “Ôpêñ ma anyô Galili e?” ⁷ *Pailat halañô nena Yisu halêm anêñ Galili, êñ ma hêv yani hi hadêñ Helot ek malê nena yani hayabiñ loñ êñ. Wak êñ ma Helot hamô Jelusalem haviñ.

⁸ Ma Helot hayê Yisu ba lamavi bêñ anôñ. Yani bôk halañô abô hathak Yisu ba lahaviñ êñjê yani

* 23:7: Luk 3:1

ma donjom mi aleba lêk hayê ma lahaviņ Yisu indum lavôņiņ te ek yani êņjê. ⁹ Ba intu Helot hanaņ hik Yisu liņ bêņ anôņ, ma donjom yani bônôņ iyom. ¹⁰ Ma nê bêņbêņ êbôk da lôk nê lôk auk hathak abô balabuņ takatu ba imiņ loņ êņ enaņ abô lôklokwan ba ibi yani liņkupik hathak abô lomaloma. ¹¹ Êņ ma Helot lôk anêņ nê vovak ewa kiņ anêņ kwêv thalaleņ daim te ma ik hathak Yisu ma enaņ abôma ba emalik hathak yani. Vêm ma Helot hêv yani ba hi ek Pailat hathak loņbô. ¹² Bôk Helot lo Pailat êpôlik hathak i, ma donjom lêk ma thai ibitak nê môlô.

Pailat hanaņ ba ik Yisu hathak a

(Mat 27:15-26; Mak 15:6-15; Jon 18:38-19:16)

¹³ Yôv ma Pailat halam nê bêņbêņ êbôk da lôk nê bêņbêņ lôk avômalô ba ethak donjom. ¹⁴ Ma hanaņ, “Môlôwa anyô êntêk halêm hadêņ ya ma môlô onaņ nena anyô êntêk hanaņ abôyaņ hadêņ avômalô ek thêlô nêndô Lom eyabiņ thêlô. Ma môlô ômô ma yahanaņ hik ôpêņ liņ hathak nôm takêņ. Yôv ma môlô odaņô. Miņ yahapôm ôpêntêk anêņ kambom takatu ba môlô onaņ yani bêņ hathak ami. ¹⁵ Ma Helot anêņ auk aêņ iyom ba intu hêv ôpêntêk halêm hadêņ alalô hathak loņbô. Odaņô. Anyô êntêk miņ hadum kambom te ek yanaņ nena nijik yani vônô ami. ¹⁶⁻¹⁷ Aêņ ba yambali yani ma yatak yani ba ni.”*

* **23:16-17:** Nê lôk auk vi enaņ nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denaņ. Abô êņ ma aêntêk: Kobom te hamô Jerusalem aêntêk, “Hanaņ aêņ ek malê nena waklavôņ nôm bêņ êņ anêņ sondabêņ tomtom ma hêv anyô koladôņ te vê ba hi hadêņ i”.

18 Ma donptom avômalô sapêḡ elam kaêk lôklala aêntêk, “Nijik ôpêntu vônô ma netak Balabas ba êlêm êndêḡ yêlô.” 19 (Balabas ma ôpatu ba hik vovak hadêḡ gavman Lom hamô Jelusalem kapô ba hik anyô te vônô ba êdô yani hamô koladôḡ.)

20 Yôv ma Pailat hadum ek etak Yisu ba ni. Êḡ ma yani halam hadêḡ avômalô hathak loḡbô. 21 Ma donptom thêlô elam lôbôlôḡ aêntêk, “Nijik vônô esak a! Nijik vônô esak a!”

22 Yôv ma Pailat hanaḡ bôlôḡ te lô hadêḡ thêlô nena, “Eka? Yani hadum malê kambom? Ôdôḡ te miḡ hamô ek yaḡḡik yani vônô ami. Aêḡ ba tem yambali yani ma yatak yani ba ni.”

23 Ma donptom thêlô lôklokwaḡ kambom ba elam kaêk nena Pailat injik Yisu esak a. Thêlôniḡ kaêk êḡ ma bêḡ anôḡ ba Pailat halaḡô. 24 Aêḡ ba Pailat hasopa thêlôniḡ abô 25 ba hatak Balabas hadêḡ thêlô ma hêv Yisu hadêḡ ḡê vovak hatôm iniḡ leḡḡhaviḡ.

Ik Yisu hathak a

(Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Jon 19:17-27)

26 Thêlô ewa Yisu ba i ma êpôm anyô Sailini te halôk loḡôndê ba anêḡ athêḡ nena Saimon. Yani halêm anêḡ loḡ buyaḡ ba hadum ek ni Jelusalem. Ma ḡê vovak evaloḡ yani ba êv Yisu anêḡ a ba hawa ba havenḡ Yisu yam.

27 Ma avômalô bêḡ anôḡ evenḡ Yisu yam, lôk avi doho elañ asêḡ malêḡ ba evenḡ yani yam. 28 Ma donptom Yisu hik i liliḡ ma hanaḡ hadêḡ thêlô aêntêk, “Môlô avi Jelusalem, miḡ nodaḡ ek ya ami. Mi, nodaḡ ek amda lôk nalumi. 29 *Odaḡô, malaiḡ

* 23:29: Luk 21:23

bêḅ tem êyô ma tem avômalô nenaḅ aêntêk, ‘Avi yamu atu ba avômena mi lôk miḅ bôk êv sum ami, thêlô nêmo mavi ek malê nena iniḅ avômena miḅ hatôm nêpôm vovaḅ ami.’ ³⁰ *Wak êḅ ma avômalô tem nenaḅ êndêḅ dumlolê nena, ‘Upu ba usivunḅ yêlô.’” ³¹ Ma Yisu hanaḅ abô loḅ kapô te aêntêk, “Lêk ma idum kambom hadêḅ alokwaḅ lôkmala ma tem nindum malê êndêḅ alokwaḅ kapok?”

³² Ma thêlô ewa anyô kambom ju haviḅ ek nijik vônô imbiḅ Yisu. ³³ Thêlô i êyô loḅ te ba anêḅ athêḅ nena Lenkadôk Lokwaḅ. Loḅ êḅ ma thêlô êthôkwêḅ Yisu lôk anyô kambom ju atu hathak a. Êthôkwêḅ yaḅ hamiḅ Yisu baḅ vianôḅ ma yaḅ hamiḅ baḅ vikeḅ. ³⁴ *Ma Yisu hanaḅ, “Wakamik, nêmo thêlôninḅ kambom vê ek malê nena thêlô êthôḅ paliḅ ba idum.” Vêmo ma ḅê vovak ibi valu ek nêḅê nena opalêla intu tem neja anêḅ kwêv lo sôp.

³⁵ *Avômalô imiḅ ba êyê iyom. Ma ḅê bêḅbêḅ ibi yani liliḅ ba enaḅ, “Yani bôk hêv avômalô vi bulubiḅ. Yani ma Mesia, ôpatu ba Wapômbêḅ bôk hatak yôv ek nêmo avômalô bulubiḅ, êḅ ma nêmo yanida bulubiḅ.”

³⁶ *Ma ḅê vovak êyô haviḅ ba enaḅ abôma ma êv waiḅ maniḅ hadêḅ yani. ³⁷ Ma enaḅ, “O ma avômalô Israhel iniḅ kiḅ e? Êḅ ma nêmo oda bulubiḅ.” ³⁸ Ma eto abô te hamiḅ Yisu vuliḅ aêntêk,

AVÔMALÔ ISRAEL INIḅ KIN

* **23:30:** Hos 10:8; ALK 6:16 * **23:34:** Sng 22:18; Ais 53:12

* **23:35:** Sng 22:7-8 * **23:36:** Sng 69:21

³⁹ Anyô kambom ju atu ba êthôkwêḡ havinḡ Yisu ma yaḡ hanaḡ abôma hadêḡ Yisu nena, “O ma Mesia e? Êḡ ma nêḡ oda bulubiḡ lôk yayi imbiḡ.”

⁴⁰ Ma doḡtom yaḡ halanô abô êḡ ma hathaḡ yaḡ êḡ ba hanaḡ, “Alalô tem nama ba miḡ hôkô ek Wapômbêḡ ami e? ⁴¹ Alai adum kambom bêḡ anôḡ ba intu êv vovaḡ hadêḡ alai, ma doḡtom ôpêntêk ma miḡ hadum kambom te ami.” ⁴² Êḡ ma hanaḡ, “Yisu, hôyô anêḡ loḡ lôkliḡyak ma lemimbi ya.”

⁴³ Ma Yisu hanaḡ, “Yanaḡ avanôḡ êndêḡ o nena yaô ma tem ôḡ imbiḡ ya êḡ malak leḡ.”

Yisu hama

(Mat 27:45-56; Mak 15:33-41; Jon 19:28-30)

⁴⁴⁻⁴⁵ *Habobo waktêvôḡ biḡ ma momaḡiniḡ hayô pik sapêḡ vov ba hêk aleba hayô 3 kilok. Ma sôp bêḡ atu ba êthôkwêḡ hamiḡ unyak mathêḡ kapô hapup hi luvi. ⁴⁶ Ma Yisu halam kaêk lôklala nena, “Wakamik, oyabiḡ yadahôlôḡ.” Yani hanaḡ aêḡ ma auk habitak ba hi ma hama.

⁴⁷ Anyô vovak laik hayê nôḡ êḡ ma yani habô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ba hanaḡ, “Avanôḡ biḡ, ôpêntêk ma anyô thêthôḡ mavi.” ⁴⁸ Ma avômalô takatu ba ethak doḡtom ba imiḡ ek êyê, thêlô êyê nôḡ êḡ ba kapôlôḡniḡ malaiḡ kambom ba ik biḡ daluk ba êvôi. ⁴⁹ Ma doḡtom Yisu anêḡ avômalô sapêḡ lôk avi takatu ba evenḡ havinḡ yani hêk Galili ba êlêḡ imiḡ daim dokte ma êyê nôḡ takatu ba habitak.

Elav Yisu

(Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Jon 19:38-42)

* **23:44-45:** Hib 6:19-20; 10:19-20

⁵⁰⁻⁵¹ Josep ma anyô Alimatia te anêḡ Judia. Yani hayabiḡ waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak tem êlêm pik. Yani ma anyô thêthôḡ mavi te ma Sanhedlin iniḡ anyô bêḡ te. Ma miḡ halôk hathak Sanhedlin iniḡ auk atu ba ik Yisu vônô ami. ⁵² Ba intu hi hadêḡ Pailat ma hanaḡ hik liḡ ek enja Yisu anêḡ kupik. ⁵³ Êḡ ma hawa Yisu liḡkupik vê ma havuliv siḡ hathak sôp, ma hawa ba hi hadô hêk siô lukmuk atu ba ekolop valu ba abyaḡ ek nedav ḡê ḡama êndôk. Ma miḡ bôk êdô anyô ḡama la hêk ami.

⁵⁴⁻⁵⁵ Avi takatu ba esopa Yisu hêk Galili ba êlêm, ma esopa Josep ba i êyê valu abyaḡ atu ba êdô Yisu hêk. Wak êḡ ma waklavôḡ atu ba avômâlô Israêl nêpôpêk i ek nêgê Sabat. ⁵⁶ *Aêḡ ba avi takêḡ i iniḡ unyak ma êpôpêk nôm ôv mavi lôk nôm lêḡlêḡ. Sabat hayô ma ewa lovak hatôm balabuḡ hanaḡ.

24

Yisu haviyô hathak loḡbô

(Mat 28:1-10; Mak 16:1-8; Jon 20:1-10)

¹ Sonda êḡ anêḡ wak te môḡ anêḡ lôkbôk mo-
maḡiniḡ ma avi ewa nôm ôv mavi takatu ba bôk
epesaḡ yôv ba i siô. ² Thêlô êyô ma êyê valu atu
ba hamô lôv abôlêk lêk ibubi hi hamô daḡ. ³ Ma
thêlô ibitak êyô kapô, ma doḡtom thêlô miḡ êpôm
Anyô Bêḡ Yisu anêḡ kupik ami. ⁴ Ma thêlô leniḡhabi
bêḡ anôḡ imiḡ denaḡ ma kethêḡ oyaḡ ma anyô
ju lôk kwêv thapuk hatôm damak hêv imiḡ haviḡ
thêlô. ⁵ Êḡ ma avi takêḡ êkô ba êkôm ba êyê pik.
Ma doḡtom thai enaḡ hadêḡ thêlô aêntêk, “Aisé

* **23:56:** Kis 20:10; Lo 5:14

ka mólô ôlêm ôbôlêm anyô lôkmala havenj nê nãama iniñ loñ? ⁶ *Yani miñ hêk loñ êntêk ami, ma yani lêk haviyô yôv. Ma mólô lemimbi abô sêbôk ba yani hanañ hadêñ mólô hêk Galili. ⁷ Yani hanañ aêntêk, ‘Tem nêñêm Anyô Anêñ Nakaduñ atu êndôk nê kambom bahenñ ba nijik yani vônô esak a ma êtôm wak lô ma tem imbiyô esak loñbô.’ ⁸ Êñ ma thêlô lenñhabi abô êñ.

⁹ Êñ ma thêlô etak siô ba êvôi ma enañ abô takêñ sapêñ hadêñ nê ku laumiñ ba lahavute lôk avômalô vi atu ba êmô haviñ. ¹⁰ Avi takêñ te ma Malia anêñ Magadala, ma Joana lo Jems anêñ talêbô Malia, lôk avi doho haviñ. ¹¹ Ma aposel elañô avi takêñ iniñ abô ba eson nena enañ abô molo la ba miñ êvhaviñ ami. ¹² Ma donjom Pita haviyô ma halanviñ ba hi siô ma hakôm ba hayê sôp iyom hamô. Yôv ma yani hale hi anêñ unyak hathak loñbô ma lahabi bêñ anôñ hathak nôñ takatu ba lêk habitak.

*Yisu hapôm anyô lokwanju halôk loñôndê
(Mak 16:12-13)*

¹³ Wak êñ iyom ma anyô ku ju i malak Emeus. Loñ êñ hamô daim dokte hatôm 11 kilomita ek Jelusalem. ¹⁴ Thai evenj loñôndê ba i ma enañ hathak nôñ takatu ba habitak. ¹⁵ Thai enañ abô bêñ anôñ, ma Yisu da halêm havenj haviñ thai, ¹⁶ ma donjom Yisu hik thai malenj loñ ba miñ eyala yani ami.

¹⁷ Ma yani hanañ hik thai liñ, “Mamu onañ malê?”

Êñ ma thai imiñ ma idum hatôm thai elañ. ¹⁸ Anyô yan anêñ athêñ nena Kelopas hanañ hik

* **24:6:** Luk 9:22

yani liņ, “Êê, avômalô Jelusalem sapêņ eyala nôm atu ba lêk habitak hêk loņ êntêk, ma hovenj êsê ba miņ hoyala ami?”

¹⁹ Ma Yisu hanaņ hik thai liņ, “Malê?”

Ma thai enaņ hadêņ yani nena, “Nôm takatu ba habitak hapôm Yisu anêņ Nasalet. Yani ma plopet te ba hadum ku bêņbêņ ba anêņ abô ma lôkliņyak kambom hamiņ Wapômbêņ ma lôk avômalô sapêņ maleņiņ. ²⁰⁻²¹ *Ma yêlô leņiņhabi nena Yisu ma Mesia atu ba Wapômbêņ hêv ek nêġ Israeġ vê êņjêk iniņ malaiņ. Ma doņtom alalôaniņ ñê bêņbêņ lôk ñê bêņbêņ êbôk da enaņ yani bêņ hadêņ Lom iniņ anyô bêņ ba halôk hathak iniņ abô ba intu ik vônô hathak a. Ma lêk ma wak te lô. ²² Ma yêlôaniņ avi doho elela yêlôaniņ auk. Hadêņ lôkbôk momaņiniņ ma thêlô i siô ²³ ma miņ êpôm Yisu anêņ kupik ami. Ma thêlô êvô êlêm ma enaņ nena thêlô êyê wêņ aņela doho ba enaņ nena Yisu hamô lôkmala. ²⁴ *Ma yêlôaniņ anyô doho i siô ma êyê nôġ takenj hatôm atu ba avi enaņ, ma doņtom thêlô miņ êyê Yisu ami.”

²⁵ Ma Yisu hanaņ hadêņ thai nena, “Mamu ñê auk mi lôk kapôlômim pulusikna ba intu miņ ôêvhaviņ plopet iniņ abô ami! ²⁶ *Thêlô bôk enaņ yôv nena Mesia tem enja vovaņ takêņ vêm ka tem enja anêņ athêņ lôkmaņgiņ êņjêk leņ.” ²⁷ *Vêm ma yani hawa Wapômbêņ anêņ abô takatu ba bôk eto hathak yanida sa hadêņ thai. Môņ ma hanaņ hathak Mose anêņ kapyā vêm ma plopet sapêņ iniņ abô takatu ba bôk eto hathak yani haviņ.

* **24:20-21:** Luk 19:11; Ap 1:6 * **24:24:** Jon 20:3-10 * **24:26:**

Luk 9:22 * **24:27:** Sng 22:1-21; Ais 53

²⁸ Ma thêlô êyô malak Emeus ma Yisu hadum ek ni thêthô. ²⁹ Ma donjom thai enaŋ lôklokwaŋ, “Lêk yaŋsiŋ habôk ba tem bôlôvôŋ ba dô ma ômô imbiŋ yai.” Êŋ ma yani hi unyak kapô ek ênjêk imbiŋ thai.

³⁰ Yôv ma thêlô êmô ek nejaŋ nôm ma yani hawa polom ba hêv mek ma haya ba hêv hadêŋ thai.

³¹ Thai êyê ma maleŋ hakyav ba eyala yani. Ma kethen oyaŋ ma yani mi. ³² Ma thai enaŋ hadêŋ i nena, “Êê, avanôŋ biŋ. Alai aven loŋôndê ma yani hik Wapômbêŋ anêŋ abô thô ba alaianiŋ kapôlôŋiŋ hatôm atum hathaŋ.”

³³ Ma bôlôŋ donjom ma thai etak loŋ êŋ ma ele i Jelusalem hathak loŋbô. Thai êyô ma êpôm nê ku laumiŋ ba lahavute lôk anyô doho ethak donjom haviŋ ba êmô. ³⁴*Ma thêlô enaŋ hadêŋ thai aêntêk, “Avanôŋ biŋ nena Anyô Bêŋ haviyô hathak loŋbô ba yani hik i thô hadêŋ Saimon.” ³⁵ Yôv ma anyô ju êŋ enaŋ nôm takatu ba hapôm thai halôk loŋôndê lôk polom atu ba yani haya, êŋ ma thai eyala nena Yisu.

Nê ku êyê Yisu hathak loŋbô

(Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Jon 20:19-23)

³⁶ Nê ku enaŋ abô êmô denaŋ ma Yisu hamiŋ thêlô malêvôŋ ma hanaŋ, “Môlô kapôlômim ênjêk labali!”

³⁷*Ma thêlô eson nena ngôk anyô dahô ba êkô kambom. ³⁸Ma donjom Yisu hanaŋ, “Môlô oson ba unim auk hêv yak eka? ³⁹ Ôngô yabahaŋ lo yaven. Yada êŋ êntêk ba nobaloŋ yalenŋkupik. Ma ngôk

* **24:34:** 1Ko 15:4-5 * **24:37:** Mat 14:26

liŋkupik mi, ma doŋtom yenaŋ ma hamô.”⁴⁰ Êŋ ma Yisu hik va lo baŋ thô hadêŋ thêlô.

⁴¹ Thêlô êyê yani ma leŋŋmavi, ma doŋtom thêlônŋ auk mayaliv ba miŋ êvhaviŋ ami. Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Nôm doho hamô e?”⁴² Êŋ ma êv alim êbôk kabuk te vi,⁴³ ma yani hawa ba hayaŋ ma thêlô êyê.

⁴⁴ *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Bôk yahamô lôkmala haviŋ môlô, ma yahanaŋ nena abô takatu ba bôk eto hathak ya ba hêk Mose anêŋ Abô Balabuŋ lôk Kapyia Plopet ma Kapyia Yeŋ tem injik anôŋ.”⁴⁵ Ma yani hik iniŋ auk liŋ ek neyala Wapômbêŋ anêŋ kapyia⁴⁶ ba hanaŋ, “Wapômbêŋ anêŋ kapyia hanaŋ nena Mesia tem enja vovaŋ ba ema ma êtôm wak lô ma tem imbiyô ênjêk nê ŋama iniŋ loŋ esak loŋbô.⁴⁷ Ma esak anêŋ athêŋ ma tem nenaŋ êndêŋ nê Jelusalem lôk Israeŋ ma avômalô loŋ buyaŋ sapêŋ nena nede kapôlônŋ liliŋ ek Wapômbêŋ nêmiŋ iniŋ kambom vê.⁴⁸ *Môlô lêk ôyê nômiŋ takêŋ yôv ba intu nonaŋ lôkthô bêŋ.⁴⁹ *Odaŋô! Tem yanêmiŋ nômiŋ atu ba Wakamik bôk havak abô ek nêmiŋ êyômô môlô. Aêŋ ba nômiŋ Jelusalem endeba lôklokwaŋ anêŋ leŋ êndôk êyômô môlô am.”

Yisu hathak leŋ ba hi

(Mak 16:19-20; Ap 1:9-12)

⁵⁰ Ma Yisu halom thêlô ba hi hayô Betani iniŋ loŋ ma hêv baŋ liŋ ba hêv mek hadêŋ thêlô.⁵¹ Hêv mek denaŋ ma hatak thêlô ma ewa yani hathak leŋ ba

* **24:44:** Luk 9:22 * **24:48:** Jon 15:27; Ap 1:8 * **24:49:** Jon 14:16; 15:26; Ap 1:4

hi. ⁵² Êŋ ma thêlô êbô yani ma ele i Jerusalem lôk
leŋiŋmavi bêŋ anôŋ. ⁵³ Ma wak nômbêŋ intu sapêŋ
ma êbô Wapômbêŋ êmô unyak mathenŋ.

CXXXV

Wapômbêŋ Anêŋ Abô Mathen
The New Testament in the Malei-Hote Language of
Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Maei-Hote long Niugini
copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc. and The Malê people

Language: Hotê-Malê (Malei-Hote)

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: The Malê people

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-02

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023

c8e90bc3-6cab-57b1-9a48-04f5f30fe59a